

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

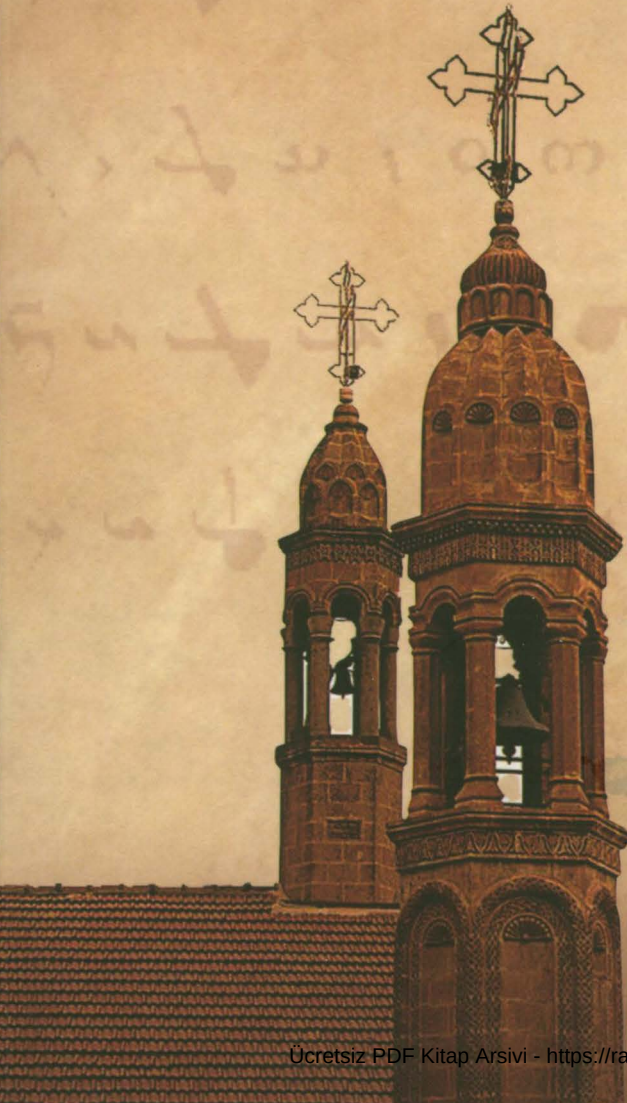
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MARDİN ÇEVRESİNDE
SÜRYANİLER

Zeynep Gül KÜÇÜK

Zeynep Gül KÜÇÜK

MARDİN ÇEVRESİNDE
SÜRYANİLER

MARDİN ÇEVRESİNDE SÜRYANİLER

Yazar: Zeynep Gül KÜÇÜK

Yayın Hakları

© Bu kitabın her türlü yayın hakkı yazarıyla yapılan sözleşme gereği (**Sarkaç Yayınları**) **Alter Yayıncılık Ltd. Şti.**'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı, 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayımlayan yayınevinin yazılı izni olmadan elektronik kitap, CD ya da manyetik band haline getirilemez; fotokopi veya herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz.

Dizgi-Sayfa Düzeni: Özlem ŞENTÜRK LÜ

Kapak Tasarım: Özlem ŞENTÜRK LÜ

ISBN: 978-605-4556-27-4

Baskı-Cilt

Bil Ofset Matbaacılık Tesviyeci Cad. Simtes Hanı No: 5/7

İskitler /ANKARA

Sertifika No: 23261

Sarkaç Yayınları, Alter Yayıncılık Ltd. Şti.'nin tescilli markasıdır.

1.Cad. Elif Sk. No:7/165 İskitler / ANKARA

Web: www.sarkacyayinlari.com / www.facebook.com/sarkac-yayinlari
www.alteryayincilik.com

E-Posta: ajansguler@hotmail.com/ alter@alteryayincilik.com

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük yardımlarını gördüğüm Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK, Doç Dr. Münir YILDIRIM'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca 2003-2004 yıllarında Diyarbakır ve Mardin'de bulunduğum süre zarfında kaynakların temin edilmesinde büyük yardımlarını gördüğüm Kırklar Kilisesi papazı Horepiskopos Gabriyel AKYÜZ ve ailesine, Şair Sırrı Hanım İlköğretim Okulu öğretmeni Mehmet ŞİMŞEK ve eşine Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Hadi TEZOKUR'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın kitap aşamasına gelmesinde en büyük yardımcı gördüğüm eşim Mehmet KÜÇÜK'e, hayatımın her alanında ki sevinç ve sıkıntılarında beni yalnız bırakmayan anneme ve babama, benden ilgi beklediklerinde çoğunlukla yanlarında olmadığım ama beni sabırla beklemeye devam eden çocuklarıma desteklerinden ve hayatımda oldukları için sonsuz şükranlarımı sunarım.

Sarkaç Yayınları ve Alter Yayıncılık çalışanlarına emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Her türlü güçlüğe rağmen başarıyı veren Yüce Rabbime sonsuz şükürler olsun.

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Zeynep Gül KÜÇÜK

20.08.2013 ADANA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. Konunun Belirlenmesi, Amacı ve Sınırları.....	1
2. Metodoloji ve Kaynaklar	1

I. BÖLÜM

SÜRYANİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. SÜRYANİLERİN KÖKENİ.....	5
1.1.1. Süryani Adı	5
1.1.2. Süryanilerin Kökeni.....	7
1.1.3. Süryanilerin Dili	10
1.2. SÜRYANİLERİN TARİHİ.....	13
1.2.1. Hristiyanlık Öncesi Süryaniler.....	13
1.2.2. Süryanilerin Hristiyanlığa Girişi.....	14
1.2.3. Antakya Süryani Kilisesi.....	15
1.2.4. Arap-İslam Hakimiyetinde Süryaniler.....	22
1.2.5. Selçuklular Dönemi.....	25
1.2.6. Osmanlılar Dönemi.....	26
1.2.7. Cumhuriyet Dönemi Süryaniler.....	28
1.2.8. Günümüzde Süryaniler.....	33

II. BÖLÜM

SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İNANÇ VE İBADET ESASLARI VE KİLİSE TEŞKİLATI

2.1. SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İNANÇ ESASLARI.....	37
2.1.1. Tanrı.....	37
2.1.2. Melekler.....	38
1.2.1.3. Kutsal Kitap.....	39
1.2.1.4. Kıyamet, Ölüm ve Sonrası.....	39
1.2.1.5. Günah.....	40
2.2. Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları.....	41

III

2.2.1. Namaz.....	41
2.2.2. Oruç.....	42
2.2.3. Ondalık	43
2.2.4. Kutsal Ziyaret	43
2.3. Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı.....	44
2.3.1. Episkoposluk (Başrahiplik).....	44
2.3.2. Papazlık.....	46
2.3.3. Diyakosluk.....	47
2.3.4. Süryanilerin Türkiye’deki Yapılanması.....	48

III. BÖLÜM

SÜRYANİ ORTODOKSLARDA SAKRAMENTLER (SİR, GİZ)

3.1. SAKRAMENT KAVRAMI.....	51
3.1.1. Hristiyanlıkta Sakrament Kavramı.....	51
3.1.2. Ortodokslarda Sakrament Kavramı.....	53
3.2. SAKRAMENTLERİN ÖZELLİKLERİ.....	54
3.2.1. Sakramentlerin Sayısı.....	55
3.2.2. Sakramentlerin Alınış Sayısı ve Zorunluluğu.....	56
3.2.3. Sakramentler Uygulanırken Mevcut Olması Gereken Şartlar.....	56
3.3. SÜRYANİ ORTODOKSLARDA SAKRAMENTLER (DİNİ AYİNLER).....	57
3.3.1. Vaftiz.....	57
3.3.1.1. Vaftizin Uygulanması.....	60
3.3.2. Murun Sakramenti (Kutsal Yağ İle Yağlanma, Konfirmasyon).....	61
3.3.2.1. Hristiyanlıkta Murun Sakramenti.....	61
3.3.2.2. Süryani Ortodoks Kilisesinde Murun Sakramenti.....	63
3.3.2.3. Murun Sakramentinin Uygulanması.....	64
3.3.3. TEVBE SAKRAMENTİ (GÜNAH ÇIKARMA).....	64
3.3.3.1. Hristiyanlıkta Tevbe Sakramenti.....	65
3.3.3.2. Süryani Ortodoks Kilisesinde Tevbe Sakramenti.....	65

IV

3.3.3.3.Tevbe Sakramentinin Uygulanması (Günah İtirafının Yapılışı)...	67
3.3.3.4.Süryani Ortodoks Kilisesinde Aforoz.....	67
3.3.4. EVHARİSTİYA SAKRAMENTİ (KOMÜNYON-KUTSAL KURBAN, KURBONO).....	68
3.3.4.1.Hristiyanlıkta Evharistiya Sakramenti.....	69
3.3.4.2.Süryani Ortodoks Kilisesinde Evharistiya Sakramenti.....	69
3.3.4.3.Evharistiya Sakramentini Almanın Faydaları ve Zorunluluğu..	71
3.3.4.4.Evharistiya Sakramentinin Uygulanışı.....	71
3.3.5.HASTA YAĞI SAKRAMENTİ.....	72
3.3.6.KEHNUTLUK (RUHANİLİK) SAKRAMENTİ.....	73
3.3.6.1. Süryani Ortodoks Kilisesinde Kehnutluk Sakramenti.....	73
3.3.7.EVLİLİK (NİKAH) SAKRAMENTİ.....	75
3.3.7.1.Hristiyanlıkta Evlilik Sakramenti.....	75
3.3.7.2.Süryani Ortodoks Kilisesinde Evlilik Sakramenti.....	75

IV. BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDEKİ SÜRYANİLERİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATI

4.1. TUR ABDİN ADI.....	79
4.1.1. Coğrafi Olarak Tur Abdin Bölgesi.....	80
4.2. Süryanilerde Sosyal Hayat.....	81
4.2.1. Bayramlar.....	81
4.2.2. Evlilik ve Aile Hayatı.....	84
4.2.3 Cenaze Merasimi ve Ölülerin Gömülmesi.....	86
4.2.4 Süryanilerde Dayanışma ve Vakıf.....	87
4.3. Süryanilerde El Sanatları.....	88
4.3.1. Görsel Sanatlar.....	88
4.3.2. El Nakışı.....	89
4.3.3. Basmacılık.....	89
4.3.4. Yün ve İpek Halıcılık.....	90
4.3.5. Bakırcılık.....	90

4.3.6. Kilim Dokumacılığı.....	90
4.3.7. Taş Oymacılığı ve Kesme Taş.....	90
4.3.8. Telkari.....	91
4.3.9. Bağcılık.....	91

V. BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDEKİ SÜRYANİLERİN DİNİ YAPILARI

5.1. SÜRYANİLİKTE DİNİ YAPILARLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	93
5.1.1. Kilise.....	93
5.1.2. Manastır.....	94
5.2. Mardin'deki Kilise ve Manastırlar.....	96
5.2.1. Faal Durumdaki Mabetler.....	96
5.2.1.1. Kırklar Kilisesi (Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesi)...	96
5.2.1.2. Mor Mihail Kilisesi (Burç Manastırı).....	99
5.2.1.3. Mort Şimuni Kilisesi veya Manastırı.....	100
5.2.1.4. Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi.....	101
5.2.1.5. Mor Cercis Kilisesi (Eskikale Köyü).....	101
5.2.1.6. Mor İliyo Kilisesi (Çiftlik Köyü).....	101
5.2.1.7. Deyrul-Zafaran Manastırı.....	102
5.2.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler.....	107
5.2.3. Harabe Halindeki Mabetler.....	107
5.3. Mardin Çevresindeki Kilise ve Manastırlar.....	109
5.3.1. Faal Durumdaki Mabetler.....	111
5.3.1.1. Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul-Umur).....	111
5.3.1.2. Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü).....	114
5.3.1.3. Mor Yakub Manastırı.....	115
5.3.1.4. Diğerleri.....	117
5.3.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler.....	120
5.3.2.1. Mor Abrohom Manastırı.....	120

5.3.2.2. Mor Yakup Kilisesi (Nusaybin Merkez).....	121
5.3.2.3. Mor Eşa'yo Kilisesi (Balaban Köyü).....	123
5.3.2.4. Mor Melke Manastırı (Üçköy).....	124
5.3.2.5. Diğerleri.....	124
5.3.3. Harabe Halindeki Mabetler.....	127
5.3.3.1. Mor Evgin Manastırı (Girmeli Köyü).....	127
5.3.3.2. Diğerleri.....	128
5.4. Resmi Kayıtlarda İsmi Bulunmakla Birlikte Hakkında Bilgi Edinilemeyen Mabetler.....	131
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	137
EK-A	143
Ahitnamenin Çevirisi.....	152
EK-B	158

GİRİŞ

1. Konunun Belirlenmesi, Amacı ve Sınırları

Dinler Tarihi, tarih sahnesinde görölmüş, yaşamakta olan ve mensubu kalmamış bütün dinleri konu olarak ele alır. Bunu yaparken ise Hak-batıl ayırımı yapmaz. Tek tek dinlerin prensiplerini, onların çıkış ve gelişmelerini konu edinir. Bu bağlamda bu çalışmada Mardin ve çevresindeki Süryanilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle öncelikle Süryani adı, kökeni, tarihi ve Türkiye’deki Süryani’ler ele alınmış ardından Süryanilerin inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatları anlatılmıştır. Daha sonra Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin yaşantıları ve mabetleri üzerinde durulmuştur.

Dinler Tarihi, dinlerin genişlemesine incelerken, aynı zamanda bir dinin derinlemesine araştırılmasını da konu edinmektedir. Bu durumda herhangi bir din, bütün yönleriyle ve ayrıntılı olarak ele alınır. Araştırma alanının sınırlandırılması ve konunun bu sınırlar çerçevesinde derinliğine incelenmesi metodoloji açısından zorunludur. Bu nedenle bu çalışma sırasında Süryanilerle doğrudan ve dolaylı olarak ilgileri bulunan Keldani, Nasturi, Asuri, Yakubi ve Sabii gibi etnik ve dini kavramlar konuyu sınırlarına dâhil edilmemiş sadece konunun daha iyi anlaşılması için yeri geldikçe kısa açıklamalarla yetinilmiştir. Yine çalışma süresince yalnızca Mardin ve çevresindeki Süryaniler konunun sınırları içine alınarak İstanbul, Hindistan, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail, Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda ve Brezilya’da yaşayan Süryaniler bu sınırların dışında bırakılmışlardır.

2. Metodoloji ve Kaynaklar

Daha çok bir alan araştırması niteliği taşıyan çalışmamızın araştırmalarının büyük bölümü Diyarbakır ve Mardin’de yapılmıştır. Yaklaşık bir yıl süren araştırma ve kaynak toplama sürecinde yaklaşık iki ay düzenli olarak Diyarbakır Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi Pazar ayinleri takip edilmiş daha sonra ise iki ay Mardin Kırklar Kilisesi ziyaret edilmiştir. Bu süreç-

te Süryanilerle ilgili kaynaklar toplanmış olup bunların birkaçı Diyarbakır Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi papazı Yusuf Akbulut'tan temin edilirken büyük çoğunluğu ise Mardin Kırklar Kilisesi papazı Gabriyel Akyüz vasıtasıyla Kırklar Kilisesi Kütüphanesinden temin edilmiştir. Bu ziyaretler sırasında birkaç kez Deyrul-Zafaran Manastırı ziyaret edilmiş bu ziyaret sırasında görüşülen Metropolit Saliba Özmen'den birkaç makale alınmıştır. Kaynak araştırması sürecinde Paskalya Bayramı vesilesiyle Midyat Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul-Umur), Barıştepe Mor Yakup Manastırı, Midyat Mort Şimuni Manastırı ziyaret edilmiştir.

Araştırmamızda izlediğimiz bir diğer yöntem ise karşılaştırma metodudur. Dinler Tarihi'nin en önemli metotlarından biri olan karşılaştırma metodu, insanların birbirine tahammül etmelerini ve inançlarına saygı duymayı öğretir. Ayrıca inançlar arasında ki benzerlikler ve farklılıklar bu yöntemle daha iyi ortaya konulabilir. Bu çalışmada da Süryanilik ile Hristiyanlık yer yer karşılaştırmalı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırma yapılırken ayrı bir bölüm ya da başlık atılarak değil konunun akışı içerisinde verilmiştir.

Tüm bunları yaparken, elden geldiğince tarafsız olmaya gayret gösterilmiştir. Çünkü maksat öncelikle Dinler Tarihi alanına katkıda bulunmak ve yüzyıllardır birlikte iç içe yaşadığımız topluluklar ve inançlar hakkında insanımıza bilgi sunmaktır.

Başvurduğumuz kaynaklar kitaplar, makaleler, dergiler ve Ansiklopediler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu kaynaklar Türkçe, İngilizce ve Arapça eserlerdir. Bunların dışında internet kaynaklarından, gezi ve gözlemlerden de faydalanılmıştır.

Süryaniler hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Bunların pek çoğu Süryani Kilisesi Tarihi üzerine yazılmış eserlerdir. Bu çalışma sırasında başvurduğumuz kaynaklardan bazıları Mehmet Çelik'in Süryani Tarihi, Aziz Günel'in Türk Süryaniler Tarihi, Aziz Koluman'ın Ortadoğu'da Süryanilik, Muzaffer İris'in Bütün Yönleriyle Süryaniler ve Mor İgnatius III. Yakup'un Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi kitabıdır.

Süryanilerin inanç ve ibadet esasları ve kilise teşkilatı bölümü hazırlanırken faydalanılan eserlerden bazıları ise Samuel Akdemir'in Dini Kurallarımız, Emanuel Aydın'ın Kurobo, Sebastian Brock'un Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap, Zeki Demir'in Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler, Hanna Dolapönü'nün Süryani Kadim Kilisesi Şahsi Namaz Kitabı ve Ş. Habib'in Takva Sırrı kitabıdır.

Bunların yanı sıra, Avusturya "Tur Abdin Dostları Derneği" (Friends of Tur Abdin) kurucusu ve Avusturya Teoloji Fakültesi Liturji Bilimleri emekli profesörü Hans Hollerweger tarafından yazılmış ve Dr.Sevil Gülçur tarafından Türkçeye kazandırılmış olan "Canlı Kültür Mirası Tur Abdin" adlı eserden faydalanılmış olup; bu eser, ağırlıklı olarak Tur Abdin yöresindeki manastır ve kiliselerin resimleri ve mimari planlarından oluşmaktadır. Elif Keser'in "Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi" adlı kitabı da bu çerçeveye yakın olup, Tur Abdin yöresindeki Süryanilere ait kilise ve manastırların mimari yapılarının anlatmaktadır.

Mardin ve çevresinde Süryaniler konulu çalışmamızda birinci el kaynakların Süryanice olduğunu şüphesiz biliyoruz. Ne yazık ki bir yüksek lisans çalışması boyunca, bir bilen olmadan bu dili öğrenmek oldukça zordur. Buna rağmen kullandığımız kaynakların birinci el kaynak olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Gabriyel Akyüz, Aziz Günel, Hanna Dolapönü gibi yazarlar Süryani olup eserleri Türkçe'dir.

I. BÖLÜM

SÜRYANİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. SÜRYANİLERİN KÖKENİ

1.1.1. Süryani Adı

Süryani isminin anlamı ve kökeni hakkında birçok yazar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunların bazıları bir iddia veya bir teoriden ileri gidememiştir. Bunun sebebi Süryani tarihinin çok eskiye dayanması ve bununla ilgili belgelerin az olmasıdır.

Süryani adının Pers kralı Sirus (Cyrus)'tan (Keyhüsrev) geldiği belirtilir. Sirus, Babil'i fethederek Yahudileri kurtarmış ve Yahudiye'ye (Kudüs) dönmelerine izin vermiştir. Babil tutsaklığından Kudüs'e dönen Yahudiler, Sirus'a duydukları minnettarlıktan dolayı kendilerini "Surin" olarak tanıtmışlardır¹.

Süryani isminin kökeni hakkındaki diğer bir görüş ise, Asurluların ülkesinde Yunanlılar tarafından sözcüğün sonuna bir "y" harfi eklenerek "Asurya" denilmiştir. Zamanla sözcüğün başında bulunan "a" harfi düşerek, "Surya" biçimini almıştır. Coğrafi terim olarak da buradan geldiği ileri sürülmektedir².

Süryani isminin "Suriyeliler" anlamına geldiği kabul edilerek ortaya konulan görüşe göre, Suriye sözcüğünün, Lübnan'ın Sur şehrinde türediği daha sonra bu ismin Yunanlılar tarafından tüm sahil bölgesi için kullanıldığı ve burada yaşayan halka da Süryani lakabının verildiği ileri sürülmektedir. Diğer bir görüş ise Suriye adı, Hz İbrahim'in sülalesinden gelen Dadanoğlu Asur ya da Asurin'den türemiştir. Süryani isminin "Suriye" kelimesinden geldiğini ileri süren bir başka görüşte de, "Suriye" adı bölgeyi ele geçiren "Suros"dan gelmektedir. Süryani adı da bu sözcükten türemiştir.

¹ Mor İgnatius Yakub III, *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda 1985, s.2; R. Salahi Sonyel, *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*, Ankara 2001, s. 3.

² Mehmet Çelik-1, *Süryani Tarihi I*, İstanbul 1987, s. 2.

Süryani isminin anlamı konusunda Keldanice-Arapça sözlükte şu bilgilere yer verilmektedir: Süryanilere eskiden bu isim verilmiyordu. Ataları Nuh oğlu, Sam oğlu Aram’a izafeten Doğulu ya da Batılı da olsa bunlara Aramiler deniliyordu. Bu şekildeki bir isimlendirmeyi ilk kez Yunanlılar, Asur Krallarının Şam diyarını istilalarından sonra yapmışlardır. Araştırmacıların çoğuna göre, Süryani kelimesi Asurcadan türemiş ve daha sonra Yunancanın etkisiyle bazı değişikliklere uğramıştır. Bu şekildeki bir adlandırma ilk önce M.S. I. yüzyılın ortalarına doğru Şam diyarı sakinleri tarafından ve aynı şekilde Şam’a giden elçiler vasıtasıyla Mezopotamya, Asur ve Babil’de oturanlar arasında da kullanılmaya başlandı. Bu elçiler adı geçen memleketlere Hristiyanlığı sokmuş ve kabul ettirmişlerdir. Bundan sonra onlar yeni dinlerine sımsıkı sarılmalarından dolayı, eski putperestlikleriyle birlikte eski isimlerini de kullanmayı terk etmişlerdir. Bununla birlikte onlar kendilerini Hristiyanlaştıran söz konusu elçilere nispetle ve yine kendilerini, aynı ırktan geldikleri putperest Aramilerden ayırmak için, Süryaniler olarak isimlendirmişlerdir. Bu yüzden Arami kelimesi Sabii ve Putperest terimlerinin, Süryani kelimesi de Nasranî ve Mesihî kelimelerinin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır³.

Süryani ismi konusunda vereceğimiz son görüşe göre ise, Süryani kelimesi bir lakap olup bu lakabın kullanılması dini bir zorunluluktur. Pavlos’un Suriye ve Filistin’deki putperestleri Hristiyanlaştırması sırasında bu bölgede yaşayan Aramiler’in bir kısmı da Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Hristiyanlığı kabul eden Aramiler, kendilerini putperest ırkdaşlardan ayırmak için “Suryoye-Süryani” lakabını kullanmaya başlamışlar ve zamanla bu lakap, ayrı bir mezhebe ad olmuştur⁴.

Sonuç olarak “Süryani” kelimesi bugün çeşitli ırklara bağlı olmalarına rağmen, bir Hristiyan mezhebi ve kilise yandaşlarının adı olarak kullanılmaktadır. Süryaniler, günümüzde yaklaşık

³ Kadir Albayrak-1, *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara 1997, s. 41.

⁴ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır 1970, s. 30; Aziz Koluman, *Ortadoğu’da Süryanilik*, Ankara 2001, s. 24.

olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar. Süryani tabirinin yanı sıra günümüzde "Süryani Kadim" tabiri de kullanılmaktadır. Bu tabir 1845 yılında ortaya çıkmıştır. 1782'de bir patriklik seçiminde çıkan ihtilaf neticesinde Mihayel Carve liderliğindeki bir grubun Roma Katolik Kilisesine bağlanması ve bu grubun Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmesi sonucu geleneksel Antakya Patrikliğine bağlı kalanlara kendilerini Katoliklerden ayırt etmek için "Kadim Süryaniler" ismi verilmiştir⁵. Günümüzde bazı batılı eserlerde "Doğu ve Batı Süryanileri" tabirine rastlanır. "Doğu Süryanileri" tabiri ile kökenleri "Urfa Kilisesi"ne dayanan ve Asur soyundan gelen Nasturiler, "Batı Süryanileri" tabiri ile de tarihi "Antakya Kilisesi"ne dayanan ve Arami soyundan gelen Süryaniler kastedilmektedir⁶.

1.1.2. Süryanilerin Kökeni

Süryanilerin kökeni üzerine farklı görüşler mevcuttur. Bu tartışmalar özellikle Süryanilerin Ortadoğu'dan Avrupa'ya ve diğer ülkelere göçlerinden sonra yoğunluk kazanmıştır⁷. 1960'lı yıllardan önceki Süryani kaynaklarına bakıldığında eserlerin İsa'dan sonraki süreç ve kilise tarihi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Süryani göçlerinden sonra kaleme alınan eserlerde ise Süryanilerin kökenlerinin İsa'dan daha önceye dayandırıldığı, bu dönemlerin incelendiği ve bu yönde hararetli tartışmaların başladığı dikkatlerden kaçmamaktadır⁸.

Avrupa'ya göçün ardından yeni ideoloji söylemi oluşturma çabasına giren Süryani aydın ve kurumları, Süryanilerin kökenini Asurlulara ve bunlarla kaynaşmış diğer Mezopotamya halklarına dayandırırken bu oluşuma karşı olanlar ise Süryanilerin

⁵ Koluman, *a.g.e.*, s. 42-43; Günel, *a.g.e.*, s. 35; Gabriyel Akyüz-1, *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin 1998, s. 84; Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta 2002, s.379.

⁶ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 16; Sonyel, *a.g.e.*, s. 7.

⁷ Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, İstanbul 2001, s. 31.

⁸ F. Çakı-Ş. Yılmaz, "Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması", *Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara 2005, s.187.

kökenlerini Aramilere dayandırma yoluna gitmişlerdir⁹. Bütün bu görüşleri üç grupta toplamak mümkündür:

Bu görüşlerden birine göre Süryaniler Arami kökenlidir. Süryanilerin Arami iddiasını savunanların en önemli dayanak noktası, bu halkın konuştuğu dildir¹⁰. Süryani Hristiyanların yerleşim bölgeleri daha Antik Çağda Aram dil bölgesinin merkezi idi. Arami dili aynı kökenden olan Arapça ve İbraniceye oranla daha çok İbraniceye yakındır. Etnik alanda Aramiler Yahudiliğin bir koludur¹¹. Aramca, Sami dil ailesi içinde, İbranice ve Kuzey Arapça ile birlikte Batı Sami dil grubunu oluşturur.

Süryanilerin Arami olduğunu savunanların bir diğer dayanak noktası ise Süryanilerin yaşadıkları yerlerdir: Aramiler, M.Ö. XIV. yüzyılda Suriye'nin doğu sınırında görünmeye başlamışlardır¹². Bunlar daha önce Kuzey Mezopotamya'nın dağlık bölgelerinde dolaşıyorlardı. Asıl isimleri Arami olmamakla birlikte bu ismi onlara Kaldeliler vermişlerdir. Fırat ve Dicle'nin aşağı havzasında oturan halkın kendi memleketlerine nispetle ve dağlık bölgelerde dolaşan bu halka vermiş oldukları “Dağlılar” anlamına gelen Arami adı tabletlere geçmiş, bu suretle tarihe mal olmuştur¹³.

Süryanilerin Asurlu olduğunu ileri süren bir diğer görüş tarihi kaynaklara atıf yapar Bu konuda şu bilgilere yer verilir. “Asurlular tarihi olarak ilk çağlardan beri var olmuş olabilirler. Medeniyet, M.Ö.4000 yıllarında Mezopotamya'da Ham'ın soyundan gelenlerce veya Moğol ırkından olanlar, yani Sümerler tarafından kurulmuştur. Ve bu medeniyetin başlangıcı “Ham'ın oğlu, Kuş'un oğlu Sümer kralı Nemrud” zamanındaydı. Yahudi geleneği birçok şeyleri bu eski kavimlerden toplamış ve kendi

⁹ Bilge, *a.g.e.*, s. 31-32.

¹⁰ Bilge, *a.g.e.*, s. 32

¹¹ Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Kayseri 1991, s. 10.

¹² Koluman, *a.g.e.*, s. 21

¹³ Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara 1987, s. 133; İrfan Işık, *Birlikte Olduğumuz Halklar*, İstanbul 2000, s. 79; Koluman, *a.g.e.*, s. 21

kaynaklarına geçirmiştir. Arkeolojik çalışmalar da bunu teyit etmektedir. Kısa bir süre sonra semitik bir kavim olan Akadlar Mezopotamya’da görülür. Biz bunları Asur diye yorumlarız. Asurlular göçebeydi. Fakat daha sonra günümüze kadar gelen Kalah ve Ninova şehirlerini kurdular. Bunlar semitik kandan gelen istilacı kişilerdi”¹⁴.

Günaltay’a göre Asurlular Sami kavimlerden olmayıp, Orta Asyalı kavimlerle sami kavimlerin karışmasından meydana gelen yeni bir ırktır. Eski kavimlerden başta Akadlar ve Asurlular olmak üzere Fenikeliler, Kenaniler, Aramiler, İbraniler halis Sami tipten büsbütün farklı cismani vasıflar arz etmektedir. Sami gruplara dâhil edilen Asurluların menşe itibariyle Samilerden önce Asur iline hâkim olan ve Asur şehrini kuran Orta Asyalı Subariler’le Samilerin karışmasından doğmuş melez bir kavim oldukları son keşiflerle ortaya çıkmıştır. Orta Asya ya dayanan bu etnik gruplar, başlangıçta kültürlerinin yüksekliği, ırkı seciye ve kabiliyetlerinin sonucu olarak, müteşebbis bir unsur teşkil ediyorlardı. Fakat zamanla Arap Yarımadası’nda kendi dillerini kaybetmişler ve Samilerin dillerini kullanmaya başlamışlar ve Samileşmişlerdir¹⁵.

Sentezci görüş olarak isimlendirilen bir başka görüşe göre ise Süryaniler, İsa’dan önceki Mezopotamya halklarının devamından başka bir şey değildir. Süryaniler, ne Asurlu, ne Babilili, ne Keldani ne de Aramidirler. Süryaniler, tüm eski Mezopotamya halklarının kültürel temeline dayanan ve bu arada Helenistik uygarlığı da özümseyerek ortaya çıkmış yeni bir sentezdir¹⁶.

Günümüzde Süryani Ortodoks Kilisesi, daha çok birinci görüşü tercih etmektedir. Ancak buna karşın Süryani aydınları ikinci görüşte ısrar etmektedirler.

¹⁴ Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 34-35.

¹⁵ Günaltay, *a.g.e.*, s. 289-290.

¹⁶ Nihat Durak-2, “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara 2005, s. 190; Bilge, *a.g.e.*, s.38; Sonyel, *a.g.e.*, s. 3.

1.1.3. Süryanilerin Dili

Süryanilerin dili, Süryanice'dir. Süryanice, Sami dilleri ailesindendir¹⁷. Sami dilleri, doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Doğu grubunda Akkadça yer alır. Batı grubu ise kuzey ve güney kollarına ayrılır. Güney kolunda Güney Arapçası, Kuzey Arapçası ve Habeşçe, kuzey kolunda da Kenanca ve Aramice yer alır¹⁸.

Sami dillerinden bugün hala mevcut olan yalnızca Arap dilidir. Diğer Sami ırktan olanların nesilleri hemen hemen tamamen Araplaşmıştır. Bugün onların memleketlerinde Arap dili kullanılmaktadır. Diğer Sami dillerinden en çok bilinenler ise İbrani ve Süryani dilleridir¹⁹.

Milattan önce IX. yüzyıldan milattan sonra VII. yüzyıla uzanan süreç boyunca çok geniş bir coğrafi alanda çeşitli Sami ve Sami olmayan topluluklarca kullanılan Aramice bunun doğal bir sonucu olarak pek çok lehçe geliştirmiştir²⁰. Bu yönüyle Aramice, Sami diller arasında en çok lehçe geliştiren dil olarak kabul edilmiştir. Aramice'nin lehçe alanı doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. Samirice, Mısır Aramicesi, Filistin Aramicesi, Nabat Aramicesi ve Tedmür Aramicesi batı grubu lehçeleridir. Varlığı kitabeler aracılığıyla ortaya konulan Aramice lehçeleri genellikle batı grubunda yer alan lehçeler olmuştur. Edebiyat geliştiren veya günümüze kadar varlığını sürdüren lehçeler ise doğu grubunda yer alan Mandaice, Babil Talmudu Aramicesi ve bütünüyle Arami dil ve kültürünün en önemli temsilcisi konumundaki Süryanice olmuştur²¹.

Süryanice Urfa ve komşu bölgelerde, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra "Süryaniler" adıyla bilinen halkın dilidir. Milattan

¹⁷ Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul 2003, s. 38; Günel, *a.g.e.*, s. 37-65

¹⁸ Eyyüp Tanrıverdi, "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara 2005, s. 1.

¹⁹ Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 191.

²⁰ Günel, *a.g.e.*, s. 61.

²¹ Tanrıverdi, *a.g.e.*, s. 2-3.

önce II. yüzyıl ile milattan sonra III. yüzyıllar arasında ipek yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi olan Urfa'nın II. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelmesiyle önem kazanan Süryanice, çok geçmeden Hristiyanlık dünyası için Yunancadan sonra en önemli dil konumunu kazanmış ve zamanla bölgenin bilim, kültür ve edebiyat dili haline gelmiştir²².

M.S. V. yüzyıldaki kristoloji tartışmalarında -Efes (M.S. 431) ve Kadıköy (M.S.451) Konsilleri- Süryani Kilisesi ile birlikte Süryani dili de iki kolda gelişmeye başlamıştır. Batı Süryanileri Bizans etkisinde kalarak, Batı Süryanice adını alan yazı şeklini, doğu bölgesindeki Süryaniler de Doğu Süryanice denilen yazı şeklini geliştirdiler²³. Sonuçta ünlü sistemi ünlülerin seslendirilmesi ile yazı stili farklılığı esasına dayalı “Doğu” ve “Batı” lehçeleri ortaya çıkmış özellikle mezhep temsilcilerinin din, dil ve toplumsal konularda farklı bakış açılarıyla geliştirdiği kültürel oluşumlar, bu lehçeleri daha da belirginleştirmiştir. Nesturî Lehçesi, Süryanîcenin özgün yapısını korurken Yakubi Lehçesi Yunancanın etkisinde kalmıştır. İki lehçe arasındaki başlıca farklılık, a>o; o>u; e>i ünlü değişimleridir²⁴.

VII. yüzyıldan itibaren Arapçanın yayılma alanına giren Süryanice, bu dönemde Yunan kültürüne ait eserlerin Arapçaya aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiş, ancak gelişmekte olan yeni kültür karşısında zamanla eski önemini kaybetmeye başlamıştır²⁵. VIII. yüzyıldan itibaren pek çok Süryani yazar Arapça yazmaya başlamıştır. Bu arada Süryanilerce, Arapçanın Süryani alfabesiyle yazılması şeklinde “Gerşuni Dili” geliştirilmiştir. Bununla beraber Süryanice bilim ve kültür dili olarak canlılığını X. yüzyıla kadar devam ettirmiştir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Süryanice yeniden faal bir sürece girmiştir. XIV. yüzyıldan itibaren

²² Hale Soysü, *Kavimler Kapısı I*, İstanbul 1992, s.74; Tanrıverdi, *a.g.e.*, s. 3.

²³ Mehmet Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, İstanbul 2003, s.36; Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 194-195; Soysü, *a.g.e.*, s. 74; Koluman, *a.g.e.*, s. 112; Bilge, *a.g.e.*, s. 60; www.suryanikadim.org.

²⁴ Tanrıverdi, *a.g.e.*, s. 4-5.

²⁵ Bilge, *a.g.e.*, s. 61

etkinliği azalmakla beraber telif dili olarak varlığını XX. yüzyıla kadar sürdürmüştür²⁶.

Süryanice günümüzde Türkiye, Suriye, İran, Irak, Azerbaycan ve Hindistan'da varlığını devam ettirmekte; İsveç, Almanya, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da göçmenler tarafından kullanılmaktadır²⁷.

Süryani alfabesi, 22 ünsüz harften oluşmaktadır. Sami dillerinin büyük çoğunluğu gibi Süryanicede sağdan sola doğru yazılır. Ünsüzleri ünlüye dönüştürmek için birkaç yöntem vardır. Bunlardan biri, Arap alfabesinden alınan hareketler diğeri ise, satırın üstüne veya altında ünlüleşme belirten, küçük Yunan harflerinin kullanılmasıdır²⁸. Fonemler, İbranice ve Arapça gibi diğeri Sami dillerle büyük ölçüde uygunluk gösterir; bu uyuma erkek ve dişi ayrımı da dâhildir. Sağdan sola yazılan bu alfabe Tedmür Aramicesinden alınmıştır. En eski yazı biçimi, V. Yüzyıla kadar kullanılan "Estrangelo" yazısıdır. Doğu ve batı lehçelerinin gelişmesiyle Estrangelodan türemek üzere Doğu Lehçesi, "Nesturi" (köşeli); Batı Lehçesi de "Yakubi" (serto) yazısını geliştirmiş; bu üçünden de Yakubilerden ayrılarak Roma'ya bağlanan Melkidlerce kullanılan "Melki" yazı biçimleri gelişmiştir. Melki yazı biçimi daha çok Yakubi yazısına dayanmaktadır²⁹. Estrangelo yazısı daha sonra bir süsleme yazısı olarak varlığını sürdürmüştür³⁰.

Günümüzde Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Tur Abdin (Mardin ve civarı) bölgesindeki Süryanilerin günlük hayatta konuştukları dile Turoyo adı verilmektedir. Konuşulan bu dil ile yazılı kaynaklarında kullanılan Süryanice birbirinden oldukça farklıdır³¹.

²⁶ Tanrıverdi, *a.g.e.*, s. 5.

²⁷ Bilge, *a.g.e.*, s. 61; Tanrıverdi, *a.g.e.*, s.6.

²⁸ Şimşek, *a.g.e.*, s. 33-37.

²⁹ Tanrıverdi, *a.g.e.*, s. 6.

³⁰ İris, *a.g.e.*, s. 52.

³¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 37; İris, *a.g.e.*, s. 39.

1.2. SÜRYANİLERİN TARİHİ

1.2.1. Hristiyanlık Öncesi Süryaniler

Hristiyanlık öncesi Süryaniler, putperesttirler ve kökenleri Aramilerden gelmektedir. Aramiler, Süryani ismini Hristiyanlığı kabullerinden sonra kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için kullanmışlardır. Tarihi kayıtlar Aramilerin M.Ö. XIV. yüzyılda Suriye'nin doğusunda görünmeye başladıklarını yazar. Aramileri, Sami kavimlerin bir kolu sayıp, Mezopotamya'ya Arap Yarımadası'ndan geldiklerini tahmin edenler varsa da, bunların Mezopotamya'nın kuzeyindeki dağlık bölgelerin halkı olduğunu ileri sürenler de vardır³².

Aramiler, büyük olasılıkla Asurluların zorlamasıyla Fırat'ın batısına geçerek, Suriye ve Filistin sınırlarına sokulmuşlardır. Büyük Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra, yani M.Ö.1180'de, Ön Asya'ya egemen olan Aramiler, Suriye'nin kuzeyindeki Yeni Hitit Krallığı ile Asurluları, Mısırlıları yıpratmışlar ve sonunda Kuzey Suriye'den başlayarak Ürdün (Şeria) Nehri'ne kadar uzanan topraklara yerleşmişlerdir³³.

Aramiler, Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı sonrasında, iki devlet arasındaki barışın bölgeye getirdiği huzurdan faydalanarak burarda yerleşik hayata geçtiler. M.Ö. XI. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar bölgede küçük prenslikler oluşmuştur. Bu arada Aramiler Şam'da, Hama'da, Tedmur'da, Soba'da, Moab'da, Amman'da ve Edom'da bağımsız birer prenslik kurmuşlardır³⁴. Askeri ve siyasi bakımdan son derece zayıf olan bu prenslikler, kısa zaman sonra Asurlular tarafından tarihten silindiler ve böylece Aramiler, Hristiyanlığın doğuşuna kadar yabancı istilalar altında yarı göçebe bir hayat yaşadılar³⁵.

³² Günaltay, *a.g.e.*, s. 133-139; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 17.

³³ Günaltay, *a.g.e.*, s. 134; Çelik, *a.g.e.*, s. 18.

³⁴ Günaltay, *a.g.e.*, s. 138-156; Çelik, *a.g.e.*, s. 18.

³⁵ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 18.

1.2.2. Süryanilerin Hristiyanlığa Girişi

Süryaniler, Mezopotamya bölgesinde, M.S.38 yılında Hristiyan olduklarında Antakya'yı merkez edinmiş bir topluluk halinde idiler. Süryaniler, Hristiyanlığı Havari Petrus (Saint Pierre), arkadaşı Thomas, onun kardeşi Aday ve onların şakirtleri Agay ve Mara'dan öğrenmişlerdir³⁶. Petrus'un arkadaşı Thomas, Thomas'ın kardeşi Aday ve Mara, Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları Mezopotamya bölgesinin Hristiyanlaştırılmasında büyük rol oynadılar³⁷. Antakya'da Hristiyanlığın yayılmasından sonra Thomas ile Aday ve yardımcıları Mara Urfa'ya gitmişlerdir³⁸. Urfa'da putperest Abgarlar kraliyet ailesi hüküm sürmektedir. Efsaneye göre kral bir nevi bir cilt rahatsızlığına yakalanmıştır. Bu arada Kudüs'ten gelen haberlere göre yeni bir peygamber gelmiştir. Bu peygamber hastaları iyileştirmekte, mucizeler göstermektedir. Bunu duyan Kral Abgar Kudüs'e bir heyet göndererek Hz. İsa'yı memleketi Urfa'ya çağırır. Hz. İsa "görevinin İsrail evinin kaybolmuş koyunlarına olduğunu bu yüzden gelemeyeceğini ancak kendisine bir havarisini göndereceğini" bildirir³⁹. Hz. İsa'nın çarmıh olayından sonra Havari Thomas'ın kardeşi Aday Urfa'ya gider, Kral Abgar Hristiyanlığı kabul eder ve Aday tarafından vaftiz edilir. Urfa'da bütün putlar kırılıp bir kilise inşa edilir⁴⁰. Aday Urfa'daki çalışmalarını bitirince yanına öğrencileri Agay ve Mara'yı alarak Mezopotamya'nın diğer bölgelerine gider⁴¹.

Aday, Agay ve Mara ile birlikte Diyarbakır, Nusaybin, Dicle'nin doğusu, İdil, Erbil, Begermay, Keke, Ahvaz ve civarlarında dolaşarak buralarda misyonerlik çalışması yaparlar⁴². Aday

³⁶ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, s. 303; Günel, *a.g.e.*, s. 31; Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 68; Koluman, *a.g.e.*, s. 21.

³⁷ Koluman, *a.g.e.*, s. 21; Kadir Albayrak-2, "Keldaniler", *TDVİA*, C.XXV, Ankara 2002, s. 208.

³⁸ Albayrak-2, *a.g.e.*, s. 208.

³⁹ Gabriyel Akyüz-4, *Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi*, Mardin 2000, s. 37-38; Günel, *a.g.e.*, s.90-91.

⁴⁰ Günel, *a.g.e.*, s. 103; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 38.

⁴¹ Aziz Suryal Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, İsveç 1995, s. 13.

⁴² İsa Garis, "Hristiyanlığın 2000. Yılında Turabdin", *Heto Dergisi*, sa:5, İstanbul 2001, s. 13-14.

Urfa'ya döndükten bir süre sonra vefat eder ve inşa ettiği kiliseye gömülür⁴³. Aday'ın ölümünden sonra yerine Agay geçer. Agay zamanında Hristiyanlık Harput, Eğil, Lice, Silvan ve Mardin'e yayılır. Mardin yakınlarında Kefertut'da bir kilise inşa edilir.

1.2.3. Antakya Süryani Kilisesi

Antakya, Hristiyanlığın Kudüs dışına yayılmasından sonra bugünkü çehresine bürünmesinde etkin rol oynayan üç büyük merkezden (Roma, İskenderiye ve Antakya) birisidir. Hatta Hristiyanlığın ilk kilisesi olması sebebiyle birincisidir denilebilir⁴⁴. Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte kurulan üç büyük ruhani kilisenin ilki olan Antakya Kürsüsü⁴⁵, M.S. 37 yılında, havarilerin başı Petrus⁴⁶ tarafından Antakya'da kurulmuştur.

Pavlus'un⁴⁷ Hristiyanlığı evrensel bir din haline getiren görüşleri burada filizlenmiş ve ilk yandaşlarını burada bulmuştur. Kudüs'teki kilise sadece Yahudi asıllıları barındırırken, Antakya her ırk ve cinsten insanı bağrında toplayan bir kilise görünümündedir⁴⁸.

⁴³ Günel, *a.g.e.*, s. 103; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 59.

⁴⁴ Yusuf Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", *Heto Dergisi*, sa: 3, İstanbul 2000, s. 11-12.

⁴⁵ Roma İmparatorluğu siyasi yönden sevk ve idareyi, Roma, Antakya ve İskenderiye gibi üç büyük başkentten yürütürken, kilise de ruhani yönetimi bu üç büyük başkentte kurulu "üç kürsü" merkezinden yapıyordu. Antakya Kürsüsü'nün yetki alanı Asya ve bütün doğu Hristiyanlığını kapsıyordu. Süryani kaynaklarına göre, Antakya Kürsüsü'nün ilk Patriği Aziz Petrus, ikincisi Afudyos, üçüncüsü ise İgnatis Nurani'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", s. 11-12.

⁴⁶ İsa'nın en sevgili havarisi olan Petrus (Kıfas), önce Kudüs'te sonra Antakya'da ve daha sonra Roma'da kilisenin başı olarak kabul edilmiştir. Çünkü Petrus en son M.S. 64 yılında Roma'ya gelmiş ve orada şehit olmuştur. Böylece Petrus ilk Roma piskoposu olarak kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Mehmet, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara 1995, s.20.

⁴⁷ Pavlus, İsa zamanında azınlık bir Hristiyan düşmanı iken İsa'nın çarmıhından sonraki bir zamanda Şam yolunda gördüğü bir vizyonla Hristiyanlığı kabul etmiş ve en hararetli Hristiyan misyoneri olmuştur. Hristiyanlığı daha çok Yahudi olmayanların arasında yaydığından kendisine "Yabancıların Havarisi" denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, *Hristiyanlık* s.19.

⁴⁸ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 60; www.suryanikadim.org.

Kudüs cemaati başkanı Yakup, Barnabas ve Pavlus'u Antakya'ya gönderir. Barnabas ve Pavlus buradaki cemaati düzenli bir şekilde örgütlerler ve ilk defa Mesihi adını kullanmaya başlarlar⁴⁹. Kudüs cemaati M.S. 52 yılında Petrus'u Antakya'ya yollar. Petrus M.S. 60 yılına kadar Antakya'da kalır. Petrus Antakya'dan ayrılırken putperest kökenli Hristiyanlara Efudyos'u, Yahudi kökenli olanlara İgnatius Nurani'yi başkan olarak atar⁵⁰.

Antakya Kürsüsü'nün ilk patriği olarak Petrus kabul edilir. Petrus'tan sonra ikinci patrik Efudyos ve onun öldürülmesinden sonra da üçüncü patrik İgnatius Nurani olmuştur⁵¹. M.70 yılında Yahudilerin Kudüs'teki isyanı sonucunda, Romalılar Kudüs'ü tahrip edince, Kudüs Hristiyan cemaati, faaliyetlerini kısmen durdurarak çöle çekilmişlerdir. Böylece Antakya Süryani Kilisesi bölgede çok önemli bir Hristiyanlık merkezi haline gelmiştir. Antakya Hristiyanları, Roma vatandaşlığını da elde ederek, çok imtiyazlı bir duruma gelmişler ve Kudüs kilisesi etkisinden kurtularak bağımsız hale gelmişlerdir. Antakya Hristiyanlarının şefi olan İgnatius Nurani kendisi için "Süryani Başpiskoposu" ünvanını kullanmaya başlamıştır⁵². Episkopos rütbesiyle İgnatius Nurani, önce Antakya'da dini ihtilafları gidermiş, daha sonra da Anadolu'daki Hristiyan cemaatleri belli bir disipline sokmuştur. Tesis ettiği güçlü bir misyonerlik teşkilatı sayesinde Anadolu'da, Mezopotamya'da Suriye ve Filistin'de Hristiyanlığın yayılmasını sağlamıştır⁵³. 40 yıla yakın Antakya patrikliği yapan İgnatius Nurani'nin M.S.107 yılında Roma İmparatoru Trajan tarafından öldürülmesinden⁵⁴ sonra İron (169-182) Antakya patrikliğine getirilmiş ve daha sonra Maximinos(182-191) bu görevi üstlenmiştir⁵⁵.

⁴⁹ Resullerin İşleri X/26.

⁵⁰ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 53.

⁵¹ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 712; Çelik-1, *a.g.e. a.g.e.*, s. 53; Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", s. 11-12.

⁵² M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 712; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 53.

⁵³ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 712; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 60; Bilge, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁵⁴ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 712; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 56; Bilge, *a.g.e.*, s. 77.

⁵⁵ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 713.

Hristiyanlığın ilk yüzyılında Kudüs kilisesinden sonra en kıdemli olan Antakya kilisesidir. Antakya Süryani kilisesinin Başpiskoposluk karakterini resmîyete dönüştüren kişi M.S. 191 yılında patrik seçilen Serefiyon olmuştur. Antakya Süryani kilisesi bölgede en güçlü Hristiyan merkezi olarak dini ihtilafların çözümünde ve toplanan mahalli konsillerde⁵⁶ önderlik yapmıştır. Nihayet, patrik Fitalyos döneminde Antakya Süryani kilisesi Suriye, Mezopotamya ve Anadolu'daki kiliseleri idaresi altına alarak kendi istikametinde yönlendirmiştir. Antakya Süryani kilisesi, III. asırda Doğunun en büyük ve en ciddi kiliselerinden birisi haline gelmiştir⁵⁷. Bu dönemde üç önemli kilise merkezi dikkat çekmekteydi: Antakya, İskenderiye ve Kudüs. IV. yüzyıla gelindiğinde Hristiyanlık hala Roma İmparatorluğunun takibinde idi. Bu takip Konstantin'in Roma imparatoru olmasına ve M.S. 313 yılında yayınladığı Milan fermanına kadar sürmüştür. Milan fermanı ile Hristiyanlar Roma vatandaşları arasında sayılmışlar ve Roma İmparatorluğu Hristiyanlığın bir din olarak seçimine izin vermiştir. Bu fermandan sonra Hristiyanlık rahat bir nefes almıştır. Fakat üç asırdır baskı altında ve gizli yayılan Hristiyanlık, değişik temayüllerle gelişmiş ve bu rahat ortamda bu temayüller gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Kilise tarihinde kristolojik cereyanlar denilen bu tartışmalar teslisin unsurları konusunda ciddi ayrılıkları temsil etmektedir. Roma, İskenderiye, Kudüs ve Antakya Süryani kiliseleri arasında teslisin unsurları konusunda önemli görüş ayrılıkları vardı. Konstantin ülkede huzuru sağlamak için M.S. 325 yılında İznik'te ilk Hristiyan

⁵⁶ Konsil(Council), toplama veya toplanma anlamlarına gelen, Latince "concilium" kelimesinden alınmıştır. Dinlerin tarihinde, her dinin; inanç, pratik ve sosyal hayatıyla ilgili problemlerini çözmek ve mensuplarını karşılaştıkları güçlükler karşısında rahatlatmak amacıyla giriştikleri bir takım faaliyetleri vardır. Hristiyanlıkta bu çeşit müzakere meclislerine "konsil" denir. Bölgesel Konsiller, Kıtalararası Konsiller, Milli Konsiller ve Genel Konsiller olmak üzere dört çeşit konsil vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Mehmet, Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili, Konya 1991, s.1.

⁵⁷ Durak-2, "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 192.

“Genel Konsilini”⁵⁸ topladı⁵⁹. Bu konsil ilk dönem konsilleri adı verilen yedi konsilden ilkiydi.

İlk konsiller, Hristiyan inanç esaslarının belirlenmesi ve Hristiyan Kiliseleri arasındaki hiyerarşik düzenin sağlanması için toplanmıştır. Bu konsiller aynı zamanda ana Hristiyan gövdeden kopmalara da sahne olmuştur⁶⁰. İlk dönem konsillerinden kasıt kilise tarihinin ilk yedi konsilidir. Ortodoks Hristiyanlar, bu konsillere “Hikmetin yedi sütunu” derler⁶¹. Burada sadece ilk dört konsilden bahsedilecektir. Çünkü Süryaniler dördüncü konsil olan Kadıköy Konsilinden sonra ana gövdeden ayrılarak kendi kiliselerini kurmuşlardır.

M.S. 325 yılında toplanan İznik Konsili Ariuscuların heretik fikirlerine karşı düzenlenmiştir ve burada tüm Hristiyan âleminin iman esasları belirlenmiştir. Kiliselerin yukarıdan aşağı sıralanışı Roma, İskenderiye ve Antakya olarak düzenlenmiştir. Daha sonra M.S. 381 yılında gerçekleşen I. İstanbul Konsili Kutsal Ruh meselesi yüzünden toplanmıştır. Bu konsilde kilise hiyerarşisi Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya olarak belirlenmiştir. M.S. 431’de toplanan Efes Konsili ise Doğu Hristiyanlığının parçalanmasına ve liderlik çekişmelerine ev sahipliği yapmıştır⁶². Bu konsilde İsa’da tek tabiat ve uknumun mevcut olduğunu benimseyen Monofizit⁶³ görüş galip gelmiştir.

⁵⁸ Genel Konsiller (Ökümenik Konsiller) Hristiyanlıkta piskoposlar ve diğer kilise temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleştirilen evrensel konsillerdir. Hristiyanlık tarihinde yapılan ilk yedi konsil, Doğu Kiliseleri haricinde bütün Hristiyanlarca Ökümenik Konsiller olarak kabul edilir. Bunlar: İznik Konsili (M.S.325), I. İstanbul Konsili (M.S.381), Efes Konsili (M.S.431), Kadıköy Konsili (M.S.451), II. İstanbul Konsili (M.S.553), III. İstanbul Konsili (M.S.680–681) ve II. İznik Konsili (M.S.787). Ayrıca Batı Kilisesi, sonraki dönemlerde batıda düzenlenen 14 konsili de ökümenik otoriteye sahip konsiller olarak kabul eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, Hristiyan Genel Konsilleri, s.1.

⁵⁹ M. Aydın-1, *a.g.e.*, s. 713.

⁶⁰ Münir Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Ankara 2005, s. 43.

⁶¹ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 45.

⁶² Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 68.

⁶³ Monofizitizm: Hristiyan teolojisinde İsa’daki insani tabiatın ilahi tabiat içerisinde yok olduğunu ve dolayısıyla onda yalnızca bir tek ilahi tabiatın bulunduğunu savunan Kristolojik doktrindir. İskenderiye ekolüne mensup olan

M.S. 451’de gerçekleşen Kadıköy Konsilinde ise İsa’da tek bir şahsın var olduğu, bu şahsın tabiatının beşeri değil sadece Tanrısal olduğunu ileri süren görüş reddedilmiş yani Monofizit görüş yerine Diofizit⁶⁴ görüş (İsa Mesih’in hem insan hem Tanrı olduğu görüşü) benimsenmiştir. Bu konsil neticesinde, Monofizit Doktrini temsil eden kiliseler ana gövdeden ayrılarak kendi kiliselerini kurmuşlardır⁶⁵. Bunlar Mısır Kıpti Kilisesi, Süryani Kilisesi ve Ermeni Kilisesi’dir⁶⁶.

Kadıköy konsilinde monofizitler aforoz edilmiş fakat tamamen yok edilememişlerdir. Mısır Kıptileri, monofizitliği milli din olarak benimsemiş ve “Kadıköy Konsili” taraftarlarını “Melkitler” yani “imparator taraftarları” olarak adlandırmışlardır⁶⁷. Kadıköy konsili sonrasında Süryaniler birçok ayaklanma çıkarmışlardır. Bu ayaklanmalar, imparatorluk tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır⁶⁸. Roma imparatorları, monofizitliğe karşı bazen politik ve askeri nedenlerle yumuşak yaklaşımlar içine girmiş olsalar da Antakya Süryani kilisesi Kadıköy konsili sonrası büyük bir zulüm ve işkence altına girmiştir. Fakat bu zulümler yalnızca monofizitliğin güçlenmesini sağlamıştır. Antakya Süryani patriği büyük Severios bu zulümler karşısında istifa etmiştir⁶⁹. M.S. 538’de Antakya Süryani kilisesinin patrik vekili Tella’lı Yuhanna’nın ve iki gün sonra da büyük Severios’un ölümüyle

Cyrril tarafından savunulan Monofizit akide M.S. 431 Efes Konsilinde kabul edilmiş II. Efes Konsilinde bu görüş pekiştirilmiştir. Fakat M.S. 451 Kadıköy Konsilinde Monofizit akide reddedilmiş, Diofizit akide kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara 1998, s.266.

⁶⁴ Diofizitizm: İsa’nın şahsında birbiriyle birleşmez, ayrılmaz iki tabiatın, yani tanrısal ve insani tabiatın bulunduğunu savunan Kristolojik akımdır. Süryani Ortodoks, Ermeniler ve Kıptiler haricinde diğer Hristiyanlık mezheplerinin çoğu tarafından kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, s.98–99.

⁶⁵ Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 97; ŞaqArmalto, *Türkiye Mezopotamyası’nda Mardin*, (Çev. Turan Karataş), İsvaç 1993, s. 31.

⁶⁶ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 45-47; Bilge, *a.g.e.*, s. 86.

⁶⁷ Bilge, *a.g.e.*, s. 86; M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 717; Koluman, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁸ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 247–248; Bilge, *a.g.e.*, s. 85.

⁶⁹ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 717; Atiya, *a.g.e.*, s. 17.

Monofizit Süryani kilisesi başsız kalmıştır⁷⁰. Bundan sonraki beş yıl devam eden baskı ve zulüm süresince monofizit piskoposlar kendilerini gizlemişlerdir. Bu arada İran'la Bizans arasında savaş devam etmektedir ve bu savaşta Bizans yıpranmıştır. Gassani Meliki Haris Bin Cebele, Doğu Suriye'de Arap boylarını birleştirerek Bizans'a bağlı güçlü bir tampon devlet kurmuştur. Bizans İmparatoru Justinien, Haris'e bu başarısından dolayı Patricius ünvanı vermiştir. Haris'in bölgesindeki Hristiyanlar Monofizit Hristiyanlardır. Halk Haris'ten din adamı istemektedir. Haris, Yakup adında bir rahibi İmparatoriçe Teodora'nın da destekleriyle İskenderiye Patriği Teodosius'a takdis ettirerek Monofizitlerin başına görevlendirir. Yakup Baradai Haris Bin Cebele'nin de desteğiyle bütün Anadolu'yu gezer⁷¹. Çok kısa zamanda birçok iş yapmıştır. Yakup Baradai'nin çalışmalarından memnun kalan patrik, onu önce Mısır'a daha sonra da Kilikya ve Suriye'ye gönderir. M.S. 518-538 yıllarında Mısır'da bulunan Süryani Patrikliği Yakup Baradai döneminde İstanbul'a nakledilmiştir⁷². Yakup Baradai Anadolu, Suriye ve Mısır bölgesindeki monofizit kiliseleri teşkilatlandırmıştır⁷³. Tarihte hiçbir aziz onun kadar çok din adamı takdis etmemiştir. Yakup Baradai Suriye ve Mısır bölgeleri Monofizitleri için, iki patrik, 27 piskopos, 100.000 papaz takdis etmiştir⁷⁴.

Yakup'un büyük emeklerle toparladığı Süryani kilisesi, bu rahat dönemde kendi içinde kristolojik kavgalara eğilim göstererek parçalanmaya gitmiştir. Yakup'un kendi takdis ettiği Yuhana'nın ortaya attığı üç tabiat teorisiyle başlayan tartışmalar, Yakup'un İskenderiye kilisesiyle bağlarını koparmasıyla bir ayrım noktasına gelmiştir. İskenderiye kilisesi Süryani kilisesiyle bütün ilişkilerin kesilmesi kararını almıştır. Bu olaydan sonra Süryaniler iki gruba ayrılmışlardır; bir kısmı Yakup'un yanın da

⁷⁰ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 717; Atiya, *a.g.e.*, s. 17.

⁷¹ Sarıkçioğlu, *a.g.e.*, s. 378; Çelik-1, *a.g.e.*, s. 300-301; Atiya, *a.g.e.*, s. 18; M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 718.

⁷² Çelik-1, *a.g.e.*, s. 303.

⁷³ Sarıkçioğlu, *a.g.e.*, s. 378.

⁷⁴ Atiya, *a.g.e.*, s. 19; Sarıkçioğlu, *a.g.e.*, s. 378.

yer alırken diğer bir kısmı ise patrik II. Pavlos tarafında yer almışlardır. Böylece Yakup Baradai'nin yanında olanlar “Yakubiler” veya “Yakubi Kilisesi” olarak isimlendirilmişlerdir⁷⁵.

Yakup'un M.S. 578 yılında ölümünden sonra yerine Petrus(M.S. 581-591) patrik seçilmiştir. Petrus'un ölümünden sonra Athanasios Cemmâl patriklik makamına getirilmiştir. Athanasios Cemal, dağılan Süryani kilisesini toparlamaya çalışmış, Yakubi kilisesi ile İskenderiye kilisesi arasındaki kırılganlığı gidermiştir. Bizans İmparatorları Mauricus ve Phokas dönemlerinde Süryanilere karşı büyük zulümler uygulanmıştır. Halid Bin Velid kumandasındaki İslam ordusunun M.S. 636 yılında Bizans'ı yenerek Suriye'yi almasıyla Süryaniler rahat bir nefes almıştır⁷⁶.

Müslümanların hâkimiyeti altında Süryaniler, eski kilise ve patriklik merkezleri olan Antakya'ya dönmüşler ve orada uzun süre dini bir hoşgörü içinde kalmışlardır. Ancak dönemin politik şartlarına göre patriklik merkezlerini sürekli değiştirmişlerdir. Halep, Urfa, Diyarbakır, Harran, Rakka, Malatya, Mardin ve Silvan gibi şehirler patriklik merkezi olarak kullanılmıştır⁷⁷. Mardin'deki Deyrüzazafaran Manastırı M.S. 1293 yılından itibaren Patrik Mor İğnatiyos⁷⁸ Yusuf Bar Vahip tarafından sürekli ve resmen patriklik merkezi sayılmıştır. Bu Manastır 1932 yılına kadar patriklik merkezi olarak kalmıştır. Patriklik merkezi 1932 yılında Suriye'nin Humus kentine, 1959 yılında ise başkent Şam'a taşınmıştır ve halen Şam'da bulunmaktadır⁷⁹. Ancak Şam Süryani patrikliğinin ismi yine Antakya ismini taşıyarak “Antakya ve Bütün Doğu Patriği-Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Patriği” olarak ifade edilmektedir. Bugün bu makamda Moran Mor İğnatiyos I. Zekka Ayvaz bulunmaktadır⁸⁰.

⁷⁵ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 319; M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 720; Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s. 378.

⁷⁶ Çelik-1, *a.g.e.*, s. 322–328; M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 721.

⁷⁷ Gabriyel Akyüz-2, *Deyrüzazafaran Manastırı Tarihi*, Mardin 1998, s. 34–37; Koluman, *a.g.e.*, s. 41; M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 721.

⁷⁸ İğnatiyos, Süryanilerde patriklere verilen bir lakaptır.

⁷⁹ Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 38; Aydın, *a.g.e.*, s. 722; Koluman, *a.g.e.*, s. 42; Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s. 380.

⁸⁰ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 722; Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 38; İris, *a.g.e.*, s. 2; Tezokur, “Süryanilerde Namaz”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, s. 311.

1.2.4. Arap-İslam Hakimiyetinde Süryaniler

Med, Pers, Part, Roma ve Bizans gibi egemen güçlerle uzun bir süre geçiren Süryanilerin 7. Yüzyılın ortalarında Müslüman Araplarla tanışmasından sonra onlar için yeni bir dönem başlamış oldu. Bu dönemde oluşan iyi ilişkilerin 12. Yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği görülmüştür. Daha öncede bahsedildiği gibi Süryani dünyası ve Hristiyanlık bölünmeler ve fikir ayrılıkları yaşamış, bunun sonucu olarak mezhep farklılıkları ortaya çıkmıştır. 7. Yüzyılda Müslümanlık ortaya çıktığında Süryaniler; Ortodoks, Nasturiler ve Melkitler şeklinde bir bölünmeyle İslam dünyasının karşısına çıkmışlardır.

Müslüman Arapların siyasal açıdan örgütlendikleri dönemde dünyaya iki süper güç hükmetmekteydi. Batıda Roma, doğuda ise Pers İmparatorluğu hüküm sürmekteydi. Bu iki imparatorluk 400 yıl süreyle birbiriyle savaşmaktan yorgun düşmüşlerdi. Mezopotamya’da yaşayan Süryaniler, her iki imparatorluktan da zarar görmüşlerdi. 7. Yüzyılda siyasi arenada önemli bir güç olan Müslümanlar, Süryaniler için kurtuluş umudu olmuştu. Onlar kapılarını Müslümanlara açmamış olsaydı Bizans’ın baskısından kurtulamazlardı ve Müslümanların da Mezopotamya’ya girmeleri zor olurdu⁸¹.

Burada Müslümanlarla Süryanilerin münasebetlerine geçmeden İslamın Hristiyanlığa bakışıyla ilgili bilgi vermemiz gerekmektedir. İlahi dinler denildiğinde akla Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet gelmektedir. Yahudiler Hz. İsa’yı bir sahtekar ve Hristiyanlığı da uydurma bir din olarak kabul ederken, İslamiyet Hz. İsa’yı Allah’ın bir peygamberi ve O’nun getirdiği mesajı da ilahi vahiy olarak kabul eder⁸². Kur’an-ı Kerim ehl-i Kitap olarak vasıflandırdığı Hristiyanlarla daima sıcak bir ilişkiye işaret etmektedir. Kur’an’ın bu tutumu tarih boyunca Müslümanların Hristiyanlara karşı dostane duygular beslemelerine sebep olmuştur. Nitekim Mekkeli Kureyşlilerin işkence ve baskılarından

⁸¹ Mehmet Keske, “Mardin’de Süryaniler: Nüfus Hareketlilikleri ve Nedenleri”, Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil.Enst. yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Van 2010, s.37.

⁸² Kur’an-ı Kerim, Meryem, 16-34; Al-i İmran 45-60; Nisa 156-159, 171-172.

bıkmış olan Müslümanlar, Hz. Peygamberin delaletiyle bir Hıristiyan olan Habeşistan Kralı Necaşi'ye sığınmışlardır⁸³. Hatta İranlılar ile Bizanslılar arasında yapılan savaşlarda kalpleri hep ehl-i kitap kabul ettikleri Bizanslılar için çarpmıştır.

Hıristiyanlarla Müslümanların ilk diyalogları, Hz. Muhammed'in risaleti öncesi birkaç olayda kendini gösterir. Birçok kaynakta geçtiği üzere Hz. Muhammed küçük bir çocukken amcası Ebu Talib ile bir Şam yolculuğu sırasında Busra'da bir rahiple karşılaşır. Rahip onun başının üzerindeki bulutu fark eder ve onun kendi kitaplarında vasıfları belirtilen beklenen peygamber olduğunu amcasına bildirir. Hatta amcasına bu çocuğu Şam'a götürmemesini tavsiye eder çünkü orada bulunan Yahudi din adamlarının bu çocuğun beklenen peygamber olduğunu anlayıp ona zarar verebileceklerini söyler. Kayıtlarda geçen ilk Hıristiyan diyalogu bu diyalog olarak geçmektedir.

Hz. Peygamberden sonra İslam orduları toplu halde ilk defa Hıristiyanlarla, Irak ve Suriye'nin fethinde karşılaşmışlardır. Asırlardır Roma Katolik ve Bizans-Rum Ortodoks kiliselerinden farklı mezhep anlayışları sebebiyle katliamlara maruz kalan bölge Hıristiyanları İslam ordularının Bizans topraklarına girmesini sevinçle karşılamışlardır. Adeta onları birer kurtarıcı gibi görmüşlerdir. Nitekim Halid Bin Velid komutasındaki İslam ordusunun Bizans ordusunu Yermük'te yenmesi ve bölge Hıristiyanlarına can, mal, din, v.s. her türlü hürriyeti ve emniyeti bahşetmesi bölge Hıristiyanlarını yanıltmamıştır. Kudüs'ün fethi öncesi, İslam Halifesi Hz. Ömer Kudüs Patriği tarafından bizzat davet edilerek şehrin anahtarı kendisine teslim edilmiştir. Hz. Ömer, Kudüs'ün anahtarını teslim almak için geldiğinde, şehir surlarının dışında toplanan halk "Foruko" (kurtarıcı) diye tempo tutarak Hz. Ömer'i karşılamıştır⁸⁴.

⁸³ Muhammet Hamidullah, *İslam Peygamberi* (Çev. M. Said Mutlu), İstanbul, 1967, C.1, s.71; Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, İstanbul 1986, C.1, s.236, İsmail Ayduşlu, *Cumhuriyet Döneminde Mardin ve Yöresinde Süryaniler*, Celal Bayar Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yük.Lis. Tezi, Manisa 2005, s.10.

⁸⁴ Mehmet Çelik-2, Ortadoğu Mozaïği: Süryaniler-Nasturiler, F.Ü. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay., sa.4, Elazığ 1996, s.37

Suriye'nin fethinden 15 sene sonra Nasturi bir papaz, arkadaşına gönderdiği mektupta Müslümanların kendileri ile olan münasebetinden bahsederken günümüzde bile ibret alınabilecek şeyler söylemekte ve şunları kaydetmektedir: “Allah'ın kendilerine bizim şu günümüzde hakimiyet nasip ettiği Araplar bizim efendimiz oldular. Fakat onlar Hristiyan dini ile hiç savaştıklarından başka, bizim imanımızı da müdafaa etmekte, ulularımıza hürmet göstermekte, bizim kilise ve manastırlarımıza bağışta bulunmaktadır.”⁸⁵

Süryaniler Müslüman yönetiminden öyle memnun kalmışlardır ki bunun sonucunda 975 yılında Suriye'nin kısa bir süre Bizans hakimiyetine girmesi üzerine Patriklik merkezlerini Müslüman hakimiyetindeki Malatya'ya taşımışlardır⁸⁶. İslamiyet'in ilk zamanlarında Süryaniler pek çok yerde Hristiyanlığın tek temsilcisi durumundaydılar. Kırklar Kilisesi arşivinde Horepiskopos Gabriyel Akyüz tarafından bulunarak, **Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi** isimli bir kitap olarak yayınlanan eserde de fotoğraflarına yer verilen, Hz Muhammed tarafından hazırlatıldığı “Nasrani Yakubilere (Süryanilere) ve diğer Hristiyan taifelerine”. verildiği iddia edilen 3 metre uzunluğunda, ceylan derisi üzerine yazılı olan bir **Ahitname**⁸⁷ bulunmaktadır. Bu ahitnamede Nasrani Yakubilerin her türlü can ve mal güvenliği teminat altında olduğu, onların kiliselerine ve evlerine dokunulmayacağı belirtilmiş ve teminat altına alınmıştır.

Araplar, Ortadoğuyu Bizanslıların egemenliğinden kuttandıktan sonra Süryaniler rahat bir nefes alarak şunları söylemişlerdir: “Bizleri Bizanslıların zalim hükmünden kurtaran ve Müslüman Arapların adil hükmü altına alan Tanrı'ya şükürler olsun.”⁸⁸

Süryanilerin refah düzeyi ve ilerlemelerinin en üst seviyede olduğu dönem Abbasiler dönemidir. Abbasi halifelerinin diğer toplumlara olduğu gibi Süryanilere de hoşgörülü ve himayeci

⁸⁵ Keske, a.g.e., s.37.

⁸⁶ Çelik-2, a.g.e., s.37; Ayduşlu, a.g.e., s.10.

⁸⁷ Bkz. Ek-A. Ahitnamenin Arapça metni ve Türkçe çevirisi

⁸⁸ Akyüz-5, Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi, Mardin 2002, s.158-161.

davranmaları Süryanilerin rahat ve üretken bir döneme girmelerini sağlamıştır. Tüm tarih kitaplarında geçen “tercüme faaliyetleri” bu dönemde başlamıştır. Bu dönemde Süryani bilim adamları Abbasi sarayında halifelere bir çok eser sunmuş; batı bilim ve kültürü doğunun atölyelerinde işlemeye başlamıştır.

1.2.5. Selçuklular Dönemi

Bizanslıların zulmünden bezmiş olan Süryaniler büyük hükümdar Alparslan’ın Malazgirt zaferini sevinçle karşılamışlar, Süryanileri zorla askere alan Bizans Ordusu Selçuklu Ordusuyla karşılaştığında savaş meydanını terk etmişlerdir. Selçuklulardan büyük itibar gören Süryaniler, Bizans ve Bizans’ın Rum Ortodoks Kilisesi’nin baskılarına karşı Selçuklu Sultanları tarafından koruma ve destek görmüşlerdir⁸⁹.

Selçukluların Anadolu’ya gelişlerinden sonra Süryaniler tam bir emniyet ve güvene kavuşmuşlardır. Sadece Müslüman Türk teb’a değil Selçuklu Sultanları da bu mazlum ve mağdur insanlara şefkat ellerini uzatmışlardır. Selçuklu sultanlarının Süryani Patrikleriyle kurmuş oldukları samimi dostluklar bu cemaatin tarih boyunca Türk Milletine minnettar kalmasını sağlamıştır. Süryani halkı Türk yönetimini öylesine benimsemiştir ki, I. Kılıçarslan’ın ölümünden sonra aylarca yas tutmuşlardır⁹⁰. Yine Süryaniler arasında önemli bir kimse olan Patrik Mor Mihayel Rabo’nun eserlerinde II. Kılıçarslan ve Türk yöneticiler hakkında övgüyle bahsetmesi, Süryanilerin Türk yönetiminden ne kadar memnun kaldıklarının en önemli delili olarak gösterilebilir⁹¹.

Süryani tarihçilere göre Süryaniler en büyük zulmü Bizanslılardan görmüş, buna karşılık Abbasi ve Selçuklular döneminde baskısız ve rahat yaşamışlardır. Osmanlı Devletinde (Mısır’daki Kiptiler ve Bosnalı Bogomillerle birlikte) devletle ilişkilerini yürütmek açısından Ermeni Ortodoks (Gregoryen) Patrikliğine bağlanmışlardır, ancak kendi iç işlerinde özerk bırakılmışlardır. İki patriklik arasında bu ilişkinin Fatih Sultan Mehmet zamanın-

⁸⁹ Koluman, *a.g.e.*, s.60; Ayduşlu, *a.g.e.*, s.11.

⁹⁰ Günel, *a.g.e.*, s.333; Ayduşlu, *a.g.e.*, s.11.

⁹¹ Çelik-2, *a.g.e.*, s.37.

da mı yoksa Yavuz Sultan Selim zamanında mı kurulduğu bilinmemektedir, ama Yavuz Sultan Selim zamanında olması ihtimali daha kuvvetli görülmektedir⁹².

1.2.6. Osmanlılar Dönemi

Osmanlı Devleti, Müslüman ve gayrı müslimler arasında yoğun ilişkilerin yaşandığı bir devlet olmuştur. Bu ilişki hukuki, sosyal ve ekonomik açıdan bir uyum ve düzeni gerekli hale getirmiştir. Osmanlı, Orta Çağ ve modern zamanlarda İslam, Hristiyanlık ve Museviliği de tanıyan ve güvence altına alan tek siyasi organizasyon olmuştur⁹³.

Osmanlı Devletinin Hristiyanlara yaklaşımı eski İslami uygulamalardan farklı olmuştur. Osmanlı sultanlarının 14. Ve 15. Yüzyıllarda Hristiyan müttefikleri vardı ve ordularında Hristiyan komutanlar yer almaktaydı. İlk sultanlar Hristiyan prenseslerle evlenmişlerdir. Osmanlılardaki toplumsal farklılık Müslüman- Hristiyan ayrımı temelinde değil; yönetici sınıf (askeri-sivil yöneticiler) ile itaat eden kesim (reaya) arasında idi. Osmanlıları daha önceki İslami devlet sistemlerinden ayıran diğer önemli bir etken de, sürekli küçük Hristiyan gruplarını yönetici sınıfına almaları olmuştur. Devşirme denilen bu yöntemle aslında Osmanlı Devleti dünyada eşine az rastlanır bir yöntem uygulamıştır⁹⁴.

Selçuklu hakimiyetinde bütün gayrı müslim teb'aya bahşedilen bu huzur ve güven ortamı aynı şekilde 600 yıl Osmanlı Devletinde de devam etmiştir. Gayrı müslimlerin can, mal, din ve vicdan hürriyetlerine titizlikle riayet edilmiş; din ayrılığından dolayı başta Süryaniler olmak üzere hiçbir gayrı müslim teb'aya baskı ve haksızlık yapılmamıştır. Bu adil yönetim anlayışından dolayı onlar da devlete sadık kalmış ve vatandaşlık görevlerini eksiksiz yerine getirmişlerdir⁹⁵.

⁹² Keske, a.g.e., s.41.

⁹³ İbrahim Özcoşar, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi ve Süryani Kadimler*, Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyumu, Mardin 2004, s.1; Ayduşlu, a.g.e., s.11.

⁹⁴ Keske, a.g.e., s.41-42

⁹⁵ Çelik-2, a.g.e., s.37.

İslam hukukuna göre şer'i hükümler, Müslüman olmayanların kendi aralarında oluşan problemleriyle doğrudan ilgilenmez. Ancak bir mesele Müslüman olanla olmayan arasında cereyan eder veya kendi dini yasalarının yetersizliği söz konusu olursa o zaman İslam hukuku devreye girer. Böylece Müslüman olmayanlara, kendi kurum ve yasalarını kullanma hakkı tanımıştı. İşte bu şekilde toplumların dini emirlere göre bölünmüş olmaları “Millet Sistemi”ni oluşturmuştur⁹⁶. Osmanlı Devleti cemaatlerin dini işlerine karışmamıştır. Ancak dini liderlerin aynı zamanda idari görevlerinin de olmasından dolayı, bunların seçimine müdahale ederdi. Padişah gerektiği ve uygun gördüğü durumlarda فرمان yayınları. Cemaatler, dini liderlerini ve ruhani meclislerini müdahale olmaksızın seçer, padişahın onayına sunardı. Padişah tasdik ederse, ruhani lider görevine başlardı. Evlenme, boşanma ve vasiyet gibi medeni hakları kendi dini ve hukuki sistemlerine göre düzenlenir, küçük davalar kilisede kurulan mahkemelerde görülür ve verilen kararlar onlar adına Osmanlı Devleti tarafından infaz edilirdi⁹⁷.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinin ardından Rum Patrikhanesine Bizans İmparatorluğu zamanındaki haklarından daha fazla hak tanımış, Patrik Gennadius'a önceki dönemlerden farklı olarak “millet başı” ünvanı vermiş; böylece patrik hem Ortodoks Rum cemaatine tanıdığı hukuk ve selahiyetlerin aynıısını Ermenilere de tanımıştır. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra Bursa'dan bir kısım Ermeniler ile birlikte getirttiği Piskopos Hovakim'e Ermeni Patriği ünvanını vermiş, böylece İstanbul Türkiye Ermenilerinin ruhani ve cismani merkezi olmuştur. Bu dönemde Ermeni Milletine Ermeni olmayan bazı Hristiyan cemaatler üzerinde de yetki tanındığı ifade edilmektedir. Buna göre Süryaniler, Suriye ve Mısır'ın Monofizitleri ile Bosnalı Bogomiller Ermeni Patriğine bağlanmışlardır. Bu uyruklar, Osmanlı yönetimi ile ilişkilerini Ermeni Patriği vasıtasıyla yürütmüşlerdir. Ancak Süryanilerin yaşadığı bölgelerin Fatih

⁹⁶ Keske, a.g.e., s.43

⁹⁷ Gabriyel Akyüz-5, *Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi*, Mardin 2001, s.120.

döneminde Osmanlı Devleti sınırları içerisinde olmadığı düşünüldüğünde bu dönemde Ermeni Kilisesine Süryani ve yukarıda bahsedilen diğer kiliseler üzerinde yetkiler tanındığı konusunda şüpheler ortaya çıkmaktadır. Öyle anlaşıyor ki; Osmanlı Devletinde Süryani Kadimlerin Ermeni Patrikhanesine bağlanmasını Fatih döneminde değil de Yavuz Sultan Selim döneminde aramak daha doğru olur. Bazı kaynaklarda ise Deyrül Zafaran merkezli Süryani Kadim Patrikliğinin 1783 yılında İstanbul Ermeni Patrikliğine bağlandığı ve bu tarihten önce Süryani Patriğinin Babıali ile aracısız ilişki kurduğu belirtilmektedir⁹⁸.

Osmanlılar döneminde Anadolu'nun bir çok yöresinde olduğu gibi Mardin'de de farklı dini gruplar, ibadetlerini diledikleri gibi yapabilmekteydiler. Mardin 1056-1091 yıllarında Süryani Kadim Kilisesi'nin patriklik merkezi, 1125'ten itibaren metropolitlik olmuş, 1293 yılından 1932 yılına kadar da patriklik merkezliğini sürdürerek Süryaniler için kutsal şehir kimliğini kazanmıştır. Osmanlı Devleti, Süryani Kadim Kilisesi'ni resmen 1847'de tanımıştır. 1850'de Mardin'de yeni patriklik merkezi inşaatı başlamıştır⁹⁹.

1.2.7. Cumhuriyet Döneminde Süryaniler

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Batılı devletler imparatorluğun iç işlerine el atmış ve yıkılışı hızlandırmak için azınlıkları çeşitli vaatlerle tahrik etmişlerdir. Başta Rumlar ve Ermeniler olmak üzere bazı gayrimüslim cemaatler bu tahriklerle kapılmış ve asırlardır huzur içinde yaşadıkları devlete ihanet etmişlerdir. Yakubiler olarak da bilinen Süryani Kadimlerin birkaç küçük hadise dışında bu faaliyetlere karışmamış olduklarına, Osmanlı idaresine bağlı kaldıklarına, üstelik yaşamış oldukları bölgelerde Batılı devletlerin misyonerlerini dahi istemediklerine dair bilgiler mevcuttur. Süryani Kadimler her zaman itaatkar bir cemaat olmuş, asla devlet kurma hülyasına kapılmamışlardır.

⁹⁸ Canan Seyfeli, “*Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)*”, Süryaniler ve Süryanilik I Orient Yayınları, Ankara 2005, s.69.

⁹⁹ S.Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin*, İstanbul 2000, s.289; Ayduşlu, a.g.e., s.12.

Sadece yaşadıkları toprakların vatandaşları ile aynı haklara sahip olmak istemişlerdir¹⁰⁰. Süryani Kadim Patriği III. İlyas Şakir Efendi Lozan'da azınlık haklarının ve özellikle Musul ile ilgili olarak Nasturilerin gündemde olduğu bir dönemde “Biz hukuk-i ekalliyet istemiyoruz. (Biz azınlık hukuku istemiyoruz)” diyerek, Süryani Kadimlerin Türklerle birlikte ve aynı statüde yaşama isteklerini ortaya koymuştur¹⁰¹. Lozan Konferansının ikinci bölümünün başladığı 23 Nisan 1923'te Süryani Kadim Kilisesi Patriği İlyas Şakir Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk ile görüştü. Bu olayla ilgili farklı bir anlatıma göre de Mustafa Kemal III. İlyas Şakir Efendi'den Lozan'a elçi yollamamasını istemiş, III. İlyas'da Lozan'da bulunan elçisi Metropolit Barsawm'ı geri çağırmıştır. Bu bilginin yanı sıra Barsawm'ın kendisi Paris Barış Konferansında halkının başına gelen felaketleri açıkladığını, hatta resimlerle bunu gözler önüne sermesine rağmen delegelerin halkına acımadığını dile getirmiştir. O'nun bu tecrübesi sonucunda Avrupalılara güveninin sarsıldığını ve bu durumun da Süryani Kadim Cemaati-Türkiye ilişkilerinde belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir¹⁰².

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Rus ordularına “içerden destek sağladıkları ve sağlayacakları” gerekçesiyle Anadolu şehir ve kasabalarında yaşayan bazı azınlık grupların Suriye ve Irak'a doğru göç ettirilmesi uygulaması başlatılmıştır¹⁰³. Ancak Süryaniler bu tür ihanet faaliyetlerine hiçbir şekilde iltifat etmemişlerdir. Bir kısım Süryaniler köylerine yapılan saldırılara karşı devletten yardım istemişlerdir. Mesela Eksor Köyü'nün önde gelenlerinden Mansur Garburi Kano, daha önce iki üç kez saldırıya uğramış olan köylerinin savunulması için Mardin mutasarrıfından asker gönderilmesini istemiştir¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Deniz Bayburt, *Milli Mücadele Döneminde Süryaniler*, Gazi Akademik Bakış Dergisi, C.3, sayı 6, s.51, Ankara 2010.

¹⁰¹ Bayburt, *a.g.e.*, s.67.

¹⁰² Bayburt, *a.g.e.*, s.67.

¹⁰³ Ayduşlu, *a.g.e.*, s.14.

¹⁰⁴ Aydın, *vd. a.g.e.*, s.336;

8 Şubat 1919'da İstanbul'a gelen işgal kuvvetleri komutanlarından Fransız generali Franchet d'Esperey'in azınlık ruhani reislerini davet ederek isteklerini sorduğunda Süryani Patriği III. İğnatiyos İlyas'ın ayağa kalkarak "beş yüz yıldan fazla oluyor ki Türk yurttaşlarımızla beraber kardeşçe yaşadık. Türklerin nimetleri kanımızın her zerresinde dolaşmaktadır. Biz Türklerden ne isteyebiliriz? Türklerin kaderi bizim de kaderimizdir." demiş ve toplantıyı terk etmiştir¹⁰⁵.

Ayrıca Irak'taki İngiliz siyasi hakimi Noel yanında kumandan ve danışmanları olduğu halde Mardin'e gelir. Şehri teslim etmeleri için şehrin ileri gelenlerine teklif ve tehditlerde bulunur. Süryani Kadim Patriği III. İlyas Şakir, Mardin halkı adına şöyle cevap verir: "Biz Türküz ve Türk idaresinden başka bir idare istemiyoruz. Aksi halde yek vücud olarak canen ve malen mücadeleye hazırız." Ayrıca yöredeki aşiret reisleri, Keldani ve Süryani rahipleri toplanarak Osmanlı Devletine bağlılık yemini etmişler ve Meclis-i Mebusan'a çektikleri telgrafla bölgedeki bölücü faaliyetleri protesto etmişlerdir¹⁰⁶.

Süryani Kadim Cemaati, cumhuriyetin ilanından sonra inkılapları da hemen benimsemişlerdir. Yeni Türk alfabesi kabul edildiğinde yurt dışında bulunan III. İlyas kendi vekiline telgraf çekerek idari işlemlerin derhal yeni Türk alfabesine çevrilmesini istemiştir. 29.11.1934 tarihinde cemaat reisi dışındaki ruhanilerin mabet ve ayin dışında dini elbise giymelerini kaldıran kanun çıktığında, önce patrik vekili Hore piskopos Abdullahad, sivil kıyafetle sokağa çıkmıştır. Atatürk, III. İlyas'a yapmış olduğu yardımlardan dolayı teşekkür etmiş ve Süryanilere her türlü kolaylığın sağlanmasını emretmiştir¹⁰⁷.

Mardin Süryani Kadim Kilisesi patrikhanesi, 1933'te Humus Metropolitisi Efraim Barsavm'ın patrik seçilmesinden sonra, resmen de Humus'a taşınmıştır. Filiksinos Hanna Dolapönü,

¹⁰⁵ Bayburt, *a.g.e.*, s.53.

¹⁰⁶ Bayburt, *a.g.e.*, s.52.

¹⁰⁷ İris, *a.g.e.*, s.172.

1919 yılında Deyrulzafaran başrahibi olduğu gibi, Patrik İlyas Şakir'in ölümünden itibaren, patrik vekilliğini ve Mardin Ruhani Meclisi kararıyla, Mardin ve çevresi Süryani Kadim Kilisesi başkanlığını yürütmüş, cemaatin arzusu ve Patrik I. Efraim'in senato kararıyla, 20 Nisan 1947'de Mardin ve Deyrulzafaran metropolitliğine atanmıştır¹⁰⁸.

Süryanilerin nüfusunun azalması yanında, patrikhanenin taşınması, Süryani okulunun kapanması ve boş kalan kiliselerin yıkılması ya da başka amaçlarla kullanılması sonucu, Mardin'in I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yaşadığı ekonomik ve kültürel gerilemeden Süryaniler de payını almıştır¹⁰⁹.

Yüzyıllardan beri Türk-İslam hakimiyetinde huzur içinde bölgede yaşayan Süryaniler, 1950'den itibaren Türkiye'nin büyük şehirlerine zaman içerisinde göç etmişlerdir. Demokrat Parti ile gelen ekonomik canlılık özellikle İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Karadeniz Bölgelerinden Ankara, İzmir, İstanbul, Adana, Bursa gibi büyük illere göçü arttırmıştır. Bu göç dalgası tamamen ekonomik sebeplere dayanmaktadır. İnsanlar kendilerine ve çocuklarına daha iyi bir gelecek temin etmek için bunu yapmışlardır. Mardin ve Midyat civarından özellikle İstanbul'a yapılan bu göçler, sadece Süryanileri kapsamıyordu. Bölgedeki Müslüman halkta aynı amaçlarla büyük şehirlere göç etmişlerdir. 1960'dan sonra başta Almanya olmak üzere, Türkiye'nin her tarafından tamamen ekonomik sebeplerle Avrupa'ya göçler başlamıştır. Ancak 1965-1985 arası Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Avrupa'ya gidenler arasında Süryanilerin oranı yüzde beş civarındadır ve tamamen ekonomik sebeplerledir. 1971'den sonra Viyana'da örgütlenen Süryaniler daha sonra Midyatlı İsa Çiçek'in Hollanda'ya metropolit olarak atanmasıyla Hollanda ve civarında yerleşmeye başlamışlardır¹¹⁰.

¹⁰⁸ İris, *a.g.e.*, s.18.

¹⁰⁹ Ayduşlu, *a.g.e.*, s.15.

¹¹⁰ Mehmet Çelik-3, *Süryanilerin Turabdin'e Geri Dönüşü*, IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ 2004, s.235.

1985’lerden itibaren PKK terörü sebebiyle Mardin ve Midyat bölgesinden İstanbul ve Avrupa’ya göç de hızlanmıştır. Bölgedeki Süryani din adamları bu göçü durdurmak için olağan üstü bir gayret gösterdilerse de başarılı olamadılar. Avrupa’nın ekonomik ortamının cazibesi, yüzyıllardır Müslüman halk gibi yoksul köylü Süryaniler adeta bu terör ortamını kaçırılmayacak bir fırsat gibi görmüşlerdir. Kendi din adamlarına karşı, “terör” gibi haklı bir gerekçeleri de vardı. Bu iki sebep %80-90 etkin sebeptir. Diğerleri ise bu amacı güçlendirmek için Süryaniler tarafından hem kendi din adamlarının olumsuz yaklaşımını kırmak, hem de Avrupa ülkelerinde mülteci statüsünü rahat elde etmek için Batılı politikacı ve bürokratları ikna etme amacıyla abartılmış ve genelleştirilmiş sebeplerdir. Bunlar kısaca özetlenirse¹¹¹;

- Uluslararası ilişkilerin iç politikaya yansımaları:

Asala terör örgütünün Türk diplomatlara karşı girdiği terör olaylarında Ermeniler ile Süryanilerin ortak davrandığı görüşünün bazı yayın organlarında yayımlanması sonucu, bölgedeki bazı yerel yöneticilerin yanlış uygulamalarda bulunması, Yunanistan’la yaşanan gerginlikler, Kıbrıs meselesi,... Süryanileri sıkıntıya sokan konular olmuştur¹¹².

- Anayasal hakları kullanamama:

Yaşanan terör ortamında bazı yerel yöneticilerin Mardin’deki Deyrulzafaran ve Midyat’taki Mor Gabriel Manastırlarında dini eğitimin, basının yanlış yönlendirmesi sonucu yasaklanması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin orta öğretimde zorunlu olmasının Avrupalı politikacılar tarafından istismar edilmesi¹¹³.

- Terör ve yanlış yönlendirme:

Terörle mücadele sırasında bazı Müslüman köylülerin “Bu Süryaniler Avrupa’ya gitsin, arazileri de bize kalsın.” Düşünce-sinden hareketle bu göçü hızlandırmak için zaman zaman güvenlik güçlerini, korucuları ve hatta terör örgütü üyelerini yanlış yönlendirdikleri duyumları da kamuoyuna yansımıştır¹¹⁴.

¹¹¹ Çelik-3, *a.g.e.*, s.236.

¹¹² Ayduşlu, *a.g.e.* s.16.

¹¹³ Ayduşlu, *a.g.e.* s.16.

¹¹⁴ Ayduşlu, *a.g.e.* s.17.

- Genel bazı olumsuzluklar:

Bütün bunlardan başka, bazı Süryani vatandaşlarımızın bürokraside karşılaştıkları sıkıntılar, çocuklarının askerlikte karşılaştıkları sıkıntılar, Müslüman halkla karışık olarak oturdukları köylerde komşuluk ilişkilerinden dolayı oluşan sürtüşmeler gibi pek çok sebep sayılabilir¹¹⁵.

1950’li yıllardan itibaren başlayan Mardin dışına sermaye göçü 1960’lı yıllar boyunca da devam etmiş ve bu dönemlerde Mardin’in sınıfsal, etnik ve dinsel yapısında sonradan daha da belirginleşecek olan değişimler başlamıştır. Mardin’den göç sadece sermaye göçüyle sınırlı kalmamış, eski büyük ailelerin pek çok üyesi de Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere batının büyük şehirlerine yerleşmiş, ticaret ve bürokraside yükselmeye başlamıştır. Mardin şehir merkezinden büyük şehirlere göç yaşanırken kent çevresinden şehir merkezine nüfus ve sermaye göçü yaşanmıştır. Mardin’de insanlar hangi dinden olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin hoşgörü ve barış ortamında diledikleri gibi ibadet etmiş ve yaşamışlardır. Sakin mizaçlı olan Süryaniler vatandaşlık görevlerini vatanlarına sadakat ve bağlılıklarını tarih boyunca ispat etmeyi bilmişlerdir¹¹⁶.

1.2.8. Günümüzde Süryaniler

Süryanilerin esas yerleşim alanları Mezopotamya, Anadolu ve Suriye bölgesidir. Süryaniler Antakya ve Urfa’da Hristiyanlığı ilk kabul eden topluluk olmuşlardır. Böylece Hristiyanlık doğu ve batıya bu merkezlerden yayılmıştır. Demografik olarak Süryaniler sürekli kan kaybetmişlerdir. Bugün onların anayurtlarında fazla Süryani kalmamıştır. Bölgedeki terör gerginliği, Kuzey Irak’taki güvenliğin yokluğu, bölgede yaşayan Süryanilerin başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin muhtelif şehirlerine göç etmelerine sebep olmuştur. Bu arada başta Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda, Brezilya, Hindistan gibi ülkelere göç

¹¹⁵ Ayduşlu, a.g.e. s.17.

¹¹⁶ Hanna Dolapönü-2, *Tarihte Mardin*, Mardin 1972, s.167.

edenler de olmuştur¹¹⁷. Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar¹¹⁸. Bugün Türkiye'de kırka yakın köyde Süryanice halen konuşulmakta, Mardin ve İstanbul'da yoğunluk kazanmış olan cemaatin 25-30 bin mensubu bulunmakta, Turabdin bölgesinde bine yakın Süryani aile yaşamaktadır. Ayrıca Diyarbakır, Hatay, Adana, Mersin gibi bazı şehirlerde az sayıda Süryani ailelere rastlanabilmektedir. 13 Haziran 2011'de yapılan milletvekilliği seçimlerinde Süryani kökenli Erol Dora Mardin milletvekili olarak TBMM'ye giren ilk Hristiyan olmuştur¹¹⁹.

Türkiye'deki Süryaniler ayinlerinde Süryanicenin yanında Arapça da kullanmakta, bununla birlikte vaazlar genellikle Türkçe verilmektedir. Ne var ki yaşadıkları yer ya da bölgelere göre kiliselerde kullanılan dil farklılık göstermekte, günlük hayatlarında Türkçe konuşsalar da kendi aralarında Arapça, Kürtçe ve Süryanice konuşmayı tercih etmektedirler. Türkiye'deki Süryaniler Suriye Şam Patrikliğine bağlıdır.

Günümüzde Süryaniler Türkiye'de yoğun olarak Mardin il merkezi, ilçelerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Diyarbakır, Hatay, Elazığ ve Adıyaman'da kiliseleri ve birkaç aile bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinden göç edenlerin büyük bir bölümü (30 bin) İstanbul'dadır. Bugün dört bine yakını Güneydoğu, 30 bin kadarı İstanbul'da olmak üzere toplam Türkiye genelindeki nüfusları 35 bin civarındadır¹²⁰.

Lozan Anlaşmasıyla azınlık hakkı tanınan Hristiyan gruplar arasına girmek istemeyen Süryaniler, son yıllarda bu hakkı elde edebilmek için Avrupa hükümetleri nezdinde görüşmeler yapmakta, Turabdin bölgesindeki bazı taşınmaz mallarına ve ki-

¹¹⁷ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 722.

¹¹⁸ Tezokur, *a.g.m.*, s. 311.

¹¹⁹ Albayrak-3, *Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler*, Ortadoğu Yılığ 2011, Ed. Kemal İnât, Muhittin Ataman, Fuat Aydın, Bilal Yıldırım, Açılım Kitap, s.615-632.

¹²⁰ Tezokur, *a.g.m.*, s. 302.

liselerine hazine tarafından el konulmasının önüne geçmek için hem Türkiye'deki hem de Suriye'deki din adamları görüşmelerini sürdürmektedirler. Diğer taraftan Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde Süryanicenin yaşayan yabancı diller kapsamında öğretilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmakta, bu amaçla kurslar düzenlenmektedir.

II. BÖLÜM

SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İNANÇ VE İBADET ESASLARI VE KİLİSE TEŞKİLATI

2.1. SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İNANÇ ESASLARI

2.1.1. Tanrı

Süryaniler, Tanrı'daki üç sıfatı (Ataallah, Kelamallah, Ruhallah) ayrı ayrı mütalaa ederek bu üç sıfatın bir cevherde toplandığını ve bir birlik oluşturduğunu kabul ederler¹²¹.

Monofizit akideyi savunan Süryani Ortodoks Kilisesine göre Baba (Tanrı) ile Oğul, birdir. Hz. İsa'da insan ve Tanrı tabiatı birleşerek tek tabiatı oluşturur. Hz. İsa, Tanrı olarak insan gibi doğmuş, belli bir süre yaşadktan sonra ölmüş ve yeniden dirilmiştir. Yani Hz. İsa hem Tanrı hem de insandır ve Hz. Meryem Tanrı'nın anasıdır (Teotokos)¹²². Bunu Mar İgnatius Yakup III. şöyle ifade etmektedir: “Biricik oğul ve Allah'ın kelimesi, mukaddes üçlüğün ikinci şahsı, gökten yere indi ve bakire Meryem'den ve Kutsal Ruh'dan tenleşip insan oldu. Dokuz ay sonra tarif edilemeyecek şekilde doğdu. Yani Meryem, doğumdan önce ve sonra bakire kaldı. Tanrılığın insanlıkla birleşmesiyle, bakirenin onunla gebe kalması ilk anda vuku buldu. Öyleyse rahimde insanlığı mevcut olmadan Allah mevcut değildi ve Allah mevcut olmadan önce insanlık mevcut değildi. Bu sabit ve ayrılmaz birlikten dolayı kilisemiz inanmaktadır ki, insan olan Allah'ın kelimesi hiçbir karışma, katma ve değişme olmadan iki şahıstan bir şahıs ve iki tabiattan bir tabiattır. Doğan çocuk gerçekten Allah tam insandır. Annesini de “Allah'ı doğuran” (Teotokos) olarak kabul ediyoruz”¹²³.

Süryani Kilisesi, İskenderiye Patriği Kurilos'un 430 yılında, İstanbul Patriği Nestoryus'a karşı hazırladığı ve Süryani Or-

¹²¹ Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 305; Günel, *a.g.e.*, s. 303; Koluman, *a.g.e.*, s. 69; Günay Tümer, “Günümüzde Doğu Hristiyanlığı”, *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İstanbul 1993, s.127.

¹²² Günel, *a.g.e.*, s. 303; Bilge, *a.g.e.*, s. 84. Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 68.

¹²³ Mor İgnatius, *a.g.e.*, s. 7.

todoks, Kıpti, Ermeni ve Habeş Kiliselerinin akidelerine temel oluşturan afaroznamesine göre, İsa gerçek Tanrı, Meryem de Tanrı Anasıdır. Baba'nın Kelamı, Mesih gövdesiyle "Tek"tir, bu yüzden İsa hem Tanrı hem insandır. Mesih tek uknumdan oluşur ve iki uknum güç ve saltanatta birleşik bir doğaya sahiptir. İncillerde yazılan konuşmalar bazıları Tanrı bazıları insana aittir şeklinde ayrılamaz. Mesih sadece insan olarak yaşamıştır denilemez ve O'nun Baba'nın oğlu olduğu ve aynı zamanda kan ve etle bizimle birdir. Her kim bunları inkar ederse aforoz edilir¹²⁴.

2.1.2. Melekler

Süryani inancında kâinatta görünen ve görünmeyen varlıklar vardır. Melekler görünmeyen varlıklar olup ruhani âlemde Allah'a hizmet eden, O'nun emirlerini insanlara bildiren nurani varlıklardır¹²⁵.

Süryani inancındaki meleklerin varlığının ve insanlara yaptıkları yardımların delilleri Kutsal Kitapta geçen şu ifadelerdir: "Bir melek Hacer'e teselli verdi"¹²⁶, "İki melek Lut ve çocuklarını zindandan çıkardı"¹²⁷ "Başka bir melek Petrus'u büyük bir mucize ile zindandan çıkardı"¹²⁸. "Bu çocuklardan birini hor görmekten sakının. Zira size derim ki, göklerde onların melekleri daima Babamın yüzünü görürler."¹²⁹.

Meleklerin bir kısmı günah işlemiş ve cennetten atılmışlardır. Cennetten atılan bu meleklerle şeytan denir. Şeytanların işi, insanları aldatmak ve onları günaha teşvik etmektir. Ancak kimseyi zorlayamazlar. Çünkü her insanın iradesi ve mantığı vardır. Meleklerin cinsiyeti yoktur ve insani ihtiyaçları yoktur¹³⁰.

¹²⁴ Cüneyt Yeşil, *Süryaniler'de İnanç ve İbadet Esasları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2002, s. 59; Bilge, *age*, s. 84–85; Koluman, *age*, s. 47–50.

¹²⁵ Samuel Akdemir, *Dini Kurallarımız*, İstanbul, 1972, s. 14–15.

¹²⁶ Tekvin, XVI/8–12.

¹²⁷ Tekvin, XIV/25–16.

¹²⁸ Resullerin İşleri, V/19–21.

¹²⁹ Matta, XVIII/10.

¹³⁰ Akdemir, *age*, s. 5.

2.1.3. Kutsal Kitap

Süryani geleneğine bağlı tüm kiliseler için geçerli (resmi) Kutsal Kitap formu, Pşıtto olarak bilinen Süryanice çeviridir. Eski Ahit bölümü, doğrudan özgün İbranice metinden, Yeni Ahit bölümü de aynı şekilde özgün Yunanca metinden çevrilmiştir¹³¹.

Pşıitto'nun günümüze kadar gelen çok sayıda el yazması mevcuttur. Bunların en eskileri beşinci ve altıncı yüzyıllara aittir. Süryanice Kutsal Kitabın tamamı elle yazıldığı için, hacimce çok büyük ve kullanışsızdır. Bu yüzden yazmalarının çoğu, aynı anda Kutsal Kitabın yalnızca birkaç kitabını içermektedir. Kutsal Kitabın tamamını içeren el yazmaları çok azdır. B undan dolayı, Süryanice Kutsal Kitabın kesin içeriği ve kitapların sıralanışı, hiçbir zaman tam olarak saptanamamıştır. İçerik açısından Süryanice Kutsal Kitabın en önemli özelliği, Yeni Ahit'in Pşıitto çevirisinde bazı genel mektupların (Petrus'un İkinci Mektubu, Yuhanna'nın İkinci ve Üçüncü Mektubu) ve Esinleme (Vahiy) kitabının eksik olmasıdır. Bununla birlikte Süryanice Yeni Ahit'in hemen hemen tüm baskılarında, bu kitapların eksigi, daha sonraki Süryanice çevirilerinden tamamlanmıştır¹³². Süryani Ortodoks Kilisesi diğer kiliselerin kabul ettiği gibi, İncil yazarlarını aynen kabul etmektedir.

2.1.4. Kıyamet, Ölüm ve Sonrası

Süryani Ortodokslar, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehennem, şeytanın insanın düşmanı olduğuna ve irade hürriyetine inanırlar¹³³. Süryani Ortodokslara göre ölüm, vücuttaki bütün hücrelerin bir hastalık veya başka bir sebeple canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü oluşturan can ve ruhun bedenden ayrılması demektir. Beden topraktan geldiği için tekrar toprağa dönecek; fakat ruh Allah'ın nefsinden olduğu için diri kalacaktır. Bu itibarla ruh, vaftizden aldığı kutsiyeti muhafaza etmiş ise ve

¹³¹ Sebastian Barock, *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, (Çev. Circis Bulut), İstanbul 2000, s. 23.

¹³² Barock, *a.g.e.*, s. 24–25.

¹³³ Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 305; Tümer, *a.g.e.*, s. 127.

günahsız yaşamışsa cennette mutlu olacak; yoksa suçlarını görmekle devamlı huzursuzluk ve ızdırıp içinde kalacak ki bu onun için cehennem olacaktır¹³⁴.

Dirilme; insanın öldükten sonra Allah'ın kudretiyle ruhani bir beden alması ve bir melek gibi ebedi hayatta ruhi bir varlık olmasıdır. Duruşma; Rab İsa'nın yüce divanında yargılanmak demektir. Mükafat insanın gelecek alemde iyi veya kötü işlerinin karşılığını almasıdır. Tanrı kendi kudret ve adaletini göstermek için kendisine dünyada kulluk eden, ilahi emirlerini tatbik eden, O'nun uğrunda sıkıntı ve fedakârlıklara katlanan müminlere mükâfat vermek için ölümden sonra bir hayat yaratmıştır. Günahkârlar ise Rab İsa tarafından yargılanacaktır. Rab İsa diri ve ölüleri ebedi hükümranlılığı altına almak için tekrar gelecektir¹³⁵.

2.1.5. Günah

Süryani Ortodokslarda günah, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmektir. Asli ve Şahsi olmak üzere ikiye ayrılır. Asli Günah, Hz. Âdem'in şahsında Allah'a karşı işlenen, irsi olarak bütün insanlara geçen günahdır. Bu günah Hz. İsa'ya iman etmekle ve vaftiz olmakla silinir¹³⁶. Vaftiz olmadan insanın asli günahtan temizlenmesi imkânsızdır¹³⁷.

Şahsi Günah ise insanın iyiyi kötüyü ayırabildikten sonra kendi arzusuyla işlediği günahdır. Bu günah, ağır ve hafif olarak iki türlüdür: ağır olan günah, kasdi olarak işlenen günahdır; bunun cezası ebedi hükümdür. Hafif günah ise, ruhsal hayatı lekeleyen ve insanın itibarını zedeleyen gayri ihtiyari işlenen ve ihmalkârlıktan gelen hatalardır. İnsan iyiyi kötüden ayırt edebildiği andan itibaren günahtan sorumludur. Şahsi günah, gerçek tövbe ile suçu itiraf etmek ve yapılan zararın bedelini ödemekle affedilir¹³⁸.

¹³⁴ Akdemir, *a.g.e.*, s. 20.

¹³⁵ Akdemir, *a.g.e.*, s. 21.

¹³⁶ Akdemir, *a.g.e.*, s. 18.

¹³⁷ Zeki Demir, *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul 1995, s.20.

¹³⁸ Akdemir, *a.g.e.*, s. 19.

Günah itirafı Süryaniler de ruhanilere yapılır ve günahın büyüklüğüne göre maddi veya manevi cezalar verilir. Maddi cezalar kilise v.b. yerlere yardımlar şeklinde manevi cezalar ise namaz, oruçla yerine getirilir. Takdir edilen cezalar yerine getirilince ilgili ruhaniye haber verilir, itiraf biter. Kişi tövbesini ruhaninin huzurunda yapar¹³⁹.

2.2. SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İBADET ESASLARI

2.2.1. Namaz

Süryani Ortodoks Kilisesinde namaz çok önemli bir ibadettir. Süryanilere göre namaz, Hristiyan dininin ilkelerine inanmış bir kimsenin Tanrı'ya taparken; O'na niyaz ve şükranlarını sunması, nimet ve rahmetlerini dilemesidir¹⁴⁰. Namaz, inanan kişinin Tanrı'ya bir niyazı, yalvarması ve duasıdır. Namaz nefse kuvvet verir ve onu ruhi arzularla doldurur¹⁴¹.

Süryanilerde namaz Sabah Namazı, Kuşluk Namazı, Öğle Namazı, İkinci Namazı, Akşam Namazı, Yatsı Namazı ve Gece Yarısı Namazı olmak üzere yedi vakittir¹⁴².

Bu namazlardan dördü (sabah, öğle, akşam, gece yarısı) mecburi (farz); üçü (kuşluk, yatsı, ikinci) mecburi değildir (sünnet). Sabah, öğle, ikinci kilisede topluca kılınır. Diğer namazlar kişisel olup, evde veya işyerinde kılınabilir¹⁴³. Kible doğu'dur, namazlar Pazar ve bayram günleri dışında secdelidir¹⁴⁴. Namaz esnasında erkeklerin başı açık kadınların ise örtülü olması gerekmektedir¹⁴⁵.

Süryanilerde namaz duaları, vakitlere göre değişmekle beraber namazların kılınışı aynıdır¹⁴⁶.

¹³⁹ Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306.

¹⁴⁰ Akdemir, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁴¹ Ş. Habib, *Takva Sırrı*, (Çev. Hanna Dolapönü), Mardin 1956, s. 252.

¹⁴² Akdemir, *a.g.e.*, s. 86; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306; Günel, *a.g.e.*, s. 312.

¹⁴³ Hanna Dolapönü-3, *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, İstanbul 1963, s. 4-5; Günel, *age*, s. 312; Tümer, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁴⁴ Akdemir, *a.g.e.*, s. 86; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 305; Günel, *a.g.e.*, s. 312

¹⁴⁵ 1. Kor., XI/4-5.

¹⁴⁶ Dolapönü-3, *a.g.e.*, s. 4-5.

2.2.2. Oruç

Bedensel arzu ve istekleri zayıflatarak, ruhsal yapıyı güçlendirmeyi hedefleyen bir ibadet olan oruç; belirli zamanlarda yeme, içme ve cinsellik gibi istek ve duyguları terk etmek, ruhsal ve zihinsel yapıya ağırlık vermektir. Oruç yeme ve içmeden tamamen uzak durmak şeklinde olabileceği gibi, et ve diğer hayvansal gıdalar gibi belirli yiyecekleri yememek şeklinde de olabilir.

Süryanilerde çeşitli zorluk ve uzunlukta birçok oruç vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Büyük Oruç: Şubat, Mart, Nisan aylarında tutulan Büyük Oruç kırk gündür. Elem Haftasının yedi günü eklenir toplam kırk sekiz gün olur¹⁴⁷. Hafif yemek yemeye cumartesi Pazar bile dikkat edilir. Bu sıkı oruç öğleye kadar sürer. Herhangi bir şey yememek, hatta sigara içmek yasaktır¹⁴⁸.

Havariler Orucu: Haziran başında perhiz olarak üç gün tutulur¹⁴⁹. 1946 yılına kadar süresi on gün olan bu orucun, 1946 yılında toplanan III. Humus Konsili yalnızca üç gün olmasını kararlaştırmıştır¹⁵⁰.

Ninova Orucu: İlkbaharda, Şubat ayında tutulan üç günlük oruçtur. Sadece bu oruç, büyük oruç gibi, hem öğleye kadar orucu hem de perhizi ihtiva etmektedir¹⁵¹.

Meryem Ana Orucu: Ağustos ayının onundan on beşine kadar devam eden beş günlük perhizdir¹⁵². 1946 yılına kadar süresi on beş gün tutulan bu oruç, 1946 yılında toplanan III. Humus Konsili'nde beş güne indirilmiştir¹⁵³.

Noel Orucu: İsa'nın doğuş bayramı orucu olan Noel Orucu, Aralık ayının on beşinden yirmi beşine kadar on gündür¹⁵⁴. 1946

¹⁴⁷ Günel, *a.g.e.*, s. 312; Tümer, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁴⁸ Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 174; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306.

¹⁴⁹ Günel, *a.g.e.*, s. 312; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306; Tümer, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁵⁰ Durak-1, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁵¹ Albayrak-1, *a.g.e.*, s. 175; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306; Tümer, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁵² Günel, *a.g.e.*, s. 312; Tümer, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁵³ Durak-1, *a.g.e.*, s.77.

¹⁵⁴ Günel, *a.g.e.*, s. 312; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s.306; Tümer, "a.g.e.", s. 128.

yılına kadar yirmi beş gün idi. 1946 yılındaki III. Humus Konsili on gün olmasını kararlaştırmıştır¹⁵⁵.

Bu oruçlardan Büyük Oruç ve Ninova Orucu hem perhiz hem de oruç olarak tutulur, diğerleri sadece perhizdir¹⁵⁶.

2.2.3. Ondalık

Süryani Ortodoks Kilisesinde, zekât tabiri kullanılmaz. Bunun yerine ondalık ve sadaka kavramları kullanılır. Ondalık, kilisenin masraflarını karşılamak, Allah'ın ve cemaatin hizmetine kendini vakfetmiş ruhani ve diğer müstahdemlerin geçimini sağlamak üzere gönüllü olarak verilmesi gerekli olan yardım ve hediyedir¹⁵⁷.

Ondalık verilmesi geleneği vardır ama günümüzde düzenli olarak ödenmemektedir. Bu ödeneğin yerini, gönülden kopmuş bir bağış doldurmaktadır. Bazı abraşiyelerde¹⁵⁸ aidat sistemi uygulanmaktadır. Kilise kurallarına göre ondalığı ödemek isteyenler, yasal olmayan kazançları haricinde, kazançlarının onda birini verir. Ondalık ve bağış verilmelidir. Fakat vermeyene de bir müeyyide söz konusu değildir. Kilise yasasına göre her abraşiyenin gelirinin onda birinin patrikliğe gönderilmesi gereklidir. Fakat bu da günümüzde abraşiyeler tarafından patrikliğe düzenli olarak gönderilememektedir¹⁵⁹.

2.2.4. Kutsal Ziyaret

Süryani Ortodoks Kilisesinde, zekât tabiri kullanılmadığı gibi hac tabiri de kullanılmaz. Bunun yerine “Sourutho Kadişto” (Kutsal Ziyaret) tabiri kullanılır Hacı olana da “Makedşoyo” (Kutsanmış) tabiri kullanılır. Kilisede kutsal ziyaret töresi, ilk çağlardan beri, zorunlu olmayıp ihtiyaridir. Yediden yetmiş herkes, Kudüs'ü ziyaret edip Makedşoyo olabilir. Ancak pratikte, genelde orta yaşın üstünde olanlar gitmektedir. Daima Paskalya

¹⁵⁵ Durak-1, a.g.e., s.77.

¹⁵⁶ Günel, a.g.e., s. 312.

¹⁵⁷ Akdemir, a.g.e., s. 65.

¹⁵⁸ Abraşiye: Mintika, bölge

¹⁵⁹ Durak-1, a.g.e., s.78.

Bayramı'ndan bir hafta önce gidilir. Elem Haftası'nda ve Paskalya Bayramı'nda mutlaka orada bulunulması şarttır¹⁶⁰.

Bir istatistikî bilgi olarak, 1994 yılında Türkiye'den, Paskalya (Diriliş) Bayramı'nda kutsal topraklara (Kudüs) kırk sekiz Süryani Ortodoks'un ziyaret için gidip "Makedşoyo" olduğu kayıtlara geçmiştir¹⁶¹. Bununla birlikte azizlerin şefaatine inandıkları için azizlerin kemiklerinin bulunduğu kilise ve manastırları da ziyaret ederler. Mardin ve Tur Abdin bölgesindeki onlarca kilise ve manastır manevi değere sahip olduğu için Süryaniler tarafından ziyaret edilirler¹⁶².

2.3. Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı

Hıristiyanlıkta büyük öneme sahip olan kilise "Hz. İsa'ya inanan topluluğa"¹⁶³ ve bu topluluğun inançlarının gereğini yerine getirmek için toplandıkları yapıya işaret eder. Süryani toplumunda din adamları, kilisenin ruhani hizmetlerini yerine getirmek için görevlendirilmiş kimselerdir. Din adamları, kiliseye üye olanların manevi babasıdır. Ruhbanların bu yetkilerini "baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum. Sizi dinleyen beni dinlemiş olur. Ruh'u'l-Kudüs'ü alın, kimlerin günahını bağışlarsanız, onlar bağışlanmış ve kimlerinkini alıkoyarsanız onların ki alıkonulmuş olur"¹⁶⁴ ifadelerinde olduğu gibi Hz. İsa'dan aldıklarına inanılır. Süryanilerde ruhanilik Episkoposluk, Papazlık, Diyakosluk olmak üzere üçe ayrılır¹⁶⁵. Bu sınıflar da kendi içinde şu şekilde rütbelere ayrılır.

2.3.1. Episkoposluk (Başrahiplik)

Episkoposluk, papazlık ve diyakosluğun kendisine bağlı olduğu, kilisedeki en üst rütbedir. Episkopos "gözetmen" anlamına gelen Yunanca kökenli bir isimdir. Kutsal Kitap'ta ise episkopos, yaşlı ve ihtiyar anlamında kullanılmaktadır. Bir metropoliten

¹⁶⁰ Durak-1, *a.g.e.*, s.78.

¹⁶¹ Durak-1, *a.g.e.*, s.78.

¹⁶² Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 30-32.

¹⁶³ Akdemir, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁶⁴ Yuhanna, XX/21.

¹⁶⁵ Tümer, *a.g.e.*, s. 127; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 305; Koluman, *a.g.e.*, s. 74-75.

bölgede kiliseler üzerinde otorite sahibi olan rahiplere verilen addır. Episkoposluk kendi arasında üçe ayrılır: Patrklik, catliklik (mafıryanlık) ve metropolitlik¹⁶⁶.

Patriklik: Patrik, topluluk başı veya başkanı anlamında Yunanca bir isimdir. Episkoposların ve metropolitlerin başıdır¹⁶⁷. Patrik ruhaniler arasından seçimle başa gelir. Patriğin rahipler zümresinden seçilmesi zorunludur¹⁶⁸. V. yüzyılda patriklik unvanı, Antakya, Roma ve İskenderiye gibi üç büyük elçisel kürsünün başkanlarına verilmiştir¹⁶⁹.

Patrik, Süryani Ortodoks cemaatinde en yetkili ve sonrası olmayan makamdır. Doğu Hıristiyanları arasında Patrik ünvanının, Roma Katolik Kilisesi'ndeki Papa kelimesinin karşılığı olarak kullanıldığını ve onun temsil ettiği misyonu yüklendiğini söyleyebiliriz¹⁷⁰.

Süryani Ortodoks Kilisesinin ilk patriği, Semun Petrus (Sen Piyer)'tur. Şimdiki patrik "Antakya ve Bütün Doğu'nun Elçisel Kürsüsü Patriği" ve bütün dünyadaki Süryani Ortodoks Kilisesi'nin reisi 122. Patrik olan Moran İğnatıyos I. Zekka Ayyaz'dır¹⁷¹. Patriklik merkezi 1959 yılından beri Şam'dadır.

Catliklik (Mafıryanlık): Catlik, genel anlamına gelen Yunanca bir kelimedir. Patriğin bir astı, metropolitin bir üstüdür¹⁷². Süryani Kilisesinde her zaman sadece bir tane catlik (mafıryan) bulunur¹⁷³. Günümüzde, mafıryanlık görevi, Hindistan Süryani Ortodoks Kilisesinin uhdesinde bulunmaktadır¹⁷⁴.

Metropolit: Episkoposların başı anlamında Yunanca kökenli bir isimdir. Metropolit, belirli bir bölgedeki ruhani ve Süryani-

¹⁶⁶ Demir, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁶⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁶⁸ Koluman, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁶⁹ Demir, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁷⁰ Şimşek, *a.g.e.*, s. 86–87.

¹⁷¹ Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁷² Demir, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁷³ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 130.

¹⁷⁴ Durak-2, *a.g.m.*, s. 195-196.

lerin dini reisidir ve o bölgedeki ruhaniler tarafından seçilen bir rahiptir. Metropoliti patrik takdis eder¹⁷⁵. Eskiden metropolitler yalnızca büyük şehirlerde (metropollerde) görev yapmaktaydı. Fakat günümüzde -dul kaldıktan sonra- papazlıktan metropolit kutsanmış olanlara, episkopos; rahiplikten¹⁷⁶ kutsanmışlara metropolit denilmektedir¹⁷⁷.

Türkiye’de İstanbul, Tur Abdin ve Mardin Metropolitlikleri mevcuttur. İstanbul Metropolitliği’nin merkezi, Tarlabası’nda-ki Süryani Ortodoks Meryem Ana Kilisesi, Tur Abdin Metropolitliğinin merkezi Midyat’taki Deyrul Umur-Mor Gabriyel Manastırı’dır. Tur Abdin Metropolitliği’ne İstanbul ve Ankara çevrelerindeki kiliseler hariç, Türkiye’de ki bütün kiliseler bağlıdır¹⁷⁸.

2.3.2. Papazlık

Papaz kelimesinin Süryanicesi Kaşıŧutho’dur ve ihtiyar anlamına gelmektedir. Kutsal Kitapta papazlıktan şöyle bahsedilir: “Kilise topluluklarının her birine ihtiyarlar (yani papazlar) atadıktan sonra, oruç tutarak dua ettiler.”¹⁷⁹. Ruhani okulunda İncili Şammas rütbesine gelen bir diyakos isterse ve metropolit uygun görürse papaz (keşiş) tayin edilir. Papazlık müessesesinin ilk rütbesi, episkoposluk ikinci ve son rütbesi, horepiskoposluk (başpapazlık)tur. Episkoposluktan horepiskoposluğa terfi yetkisi, metropolitin elindedir¹⁸⁰.

Bu kategorilerde bulunabilmek için, Diyakosluk basamaklarından geçmiş olmak gerekir. Diyakosluk sürecinde evlenen

¹⁷⁵ Koluman, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁷⁶ Rahip ve papaz arasındaki farkları ŧu ŧekilde saymak mümkündür. Rahip, her ŧeyiyle kendini dinine vakfetmiŧtir. Dünyevi hak ve zevkleri gönüllü olarak bırakmıŧtır. Rahip cinsî hiçbir temasta bulunamadığı gibi evlenemez ve et yemez. Papaz ise normal bir Süryani gibi yaŧar. Evlenebildiği gibi ticaretle de uğraŧabilir. Papazın vazifesi cemaatin dini idaresini yürütmektir. Gerek rahip, gerekse papaz ayin idare eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koluman, *age*, s. 75.

¹⁷⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁷⁸ Yeŧil, *a.g.e.*, s. 97-98; Koluman, *age*, s. 75.

¹⁷⁹ Habercilerin İşleri, XIV/23.

¹⁸⁰ Koluman, *a.g.e.*, s. 75.

kişinin ulaşabileceği en son ruhani rütbe papazlıktır. Diyakosluk sürecinden geçip evlenmeyen kişi, üstlerinin de uygun görmesiyle rahiplik görevini üstlenir. Rahip olanlar, idari ve dini anlamda etkinliği güçlü olan diğer hiyerarşi basamaklarına tırmanabilirler¹⁸¹.

2.3.3. Diyakosluk

Diyakosluk, kendi arasında beşe ayrılmaktadır.

Başdiyakos (Arhedyakno): Adından da anlaşılacağı üzere bütün diyakosların başıdır¹⁸². Bu basamakta bulunanlar kilise papazının birinci derecede yardımcısıdır. Alt rütbedekilerin görevlerini belirler. Başdiyakos rütbesi alacak kişide 25 yaşını bitirmiş ve kilise hizmetlerini en iyi şekilde kavramış olma şartları aranır¹⁸³.

İncili Diyakos: Tanrısal gizlerin gerçekleşmesinde ve duaların tamamlanmasında episkopos ve papazın hizmetçisidir. İncili Diyakos 23 yaşını bitirmiş, kilise müzik kitabı ve kilise tarihini öğrenmiş yarıdiyakoslardan seçilir. Episkoposun oluruyla kilisede hitap ve vaiz görevini yapabilir¹⁸⁴.

Afodiyakon (Mürettip-Yardıyakos): Yarım diyakos anlamında Yunanca bir kelimedir. İncili diyakosun yardımcısıdır¹⁸⁵. 17 yaşını bitirmiş ve kilise tarihini öğrenmiş okuyucu sınıfından seçilir. Ayin sırasında ışıkların yakılması, ortamın tertip ve düzene sokulması işlerini yapar¹⁸⁶.

Okuyucu (Koruyo): Tek vazifesi pazar günleri papazın İncil'den vereceği bölümleri cemaatin huzurunda yüksek sesle okumaktır. 12 yaşını bitirmiş ve ilköğrenimini tamamlamış olması gerekir¹⁸⁷.

¹⁸¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁸² Demir, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁸³ Şimşek, *a.g.e.*, s. 84; Yeşil, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁸⁴ Şimşek, *a.g.e.*, s. 84; Yeşil, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁸⁵ Demir, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁸⁶ Şimşek, *a.g.e.*, s. 83; Yeşil, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁸⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 48; Şimşek, *a.g.e.*, s. 83; Yeşil, *a.g.e.*, s. 100.

Mürettıl (Mzamrono): Ayin sırasında ilahilere eşlik eden güzel sesli ve makam bilgisi olan kişilerdir. 10 yaşını bitirmiş, mihrabın hizmet kitabını, duaları ve gerekli mezmurları ve Mesihsel öğrenimi almış olmaları gerekir¹⁸⁸.

2.3.4. Süryanilerin Türkiye'deki Yapılanması

Türkiye'deki Süryaniler dini karakter yapıları itibarıyla üç grupta görülmektedirler.

Birinci gruptakiler “*Süryani Kadim Cemaati*”dir. Ülke-mizdeki Süryani kadim cemaatinin patriklik merkezi Şam'daki “Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği”dir. “Süryani Ortodoks Cemaati” tabiri “Süryani Kadim Cemaati” tabiri ile aynı grubu ifade etmektedir. Süryani Ortodoks Kilisesi'nin Türkiye'de, üç metropolitliği ve iki patrik vekilliği, 1994 yılı esas alındığında, 17 papazı, on iki rahibi, on sekiz rahibesi ve on iki faal manastırı vardır¹⁸⁹. Metropolitler, İstanbul, Turabdin ve Mardin Meropolitliği'dir.

İstanbul Metropolitliği'nin merkezi İstanbul olup, İstanbul ve Ankara bölgelerini kapsar. İstanbul metropolitliğinin uhdesinde, aynı zamanda patrik vekilliği de vardır. İstanbul Metropoliti Yusuf Çetin'dir¹⁹⁰.

Turabdin Meropolitliği'nin merkezi Midyat olup, Turabdin, İdil, ve Nusaybin'le köylerini kapsamaktadır. Turabdin Metropoliti, Samuel Aktaş'tır¹⁹¹.

Mardin Metropolitliği'nin merkezi Mardin olup, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya ve Elazığ bölgelerini kapsamaktadır. Yakın zamana kadar Patrik Vekilliği ile idare edilerek Mardin Patrik Vekili Rahip İbrahim Türker tarafından bu görev yürütülmekte idi. Son beş yıl içerisinde Mardin ayrı bir metropolitlik merkezi yapılmıştır ve Metropolit olarak da Saliba Özmen atanmıştır¹⁹².

¹⁸⁸ Demir, *a.g.e.*, s. 48; Şimşek, *a.g.e.*, s. 83; Yeşil, *a.g.e.s.* 100.

¹⁸⁹ Durak-2, *a.g.m.*, s. 202.

¹⁹⁰ İris, *a.g.e.*, s. 153; Durak-2, *a.g.m.*, s. 202.

¹⁹¹ İris, *a.g.e.*, s. 153; Durak-2, *a.g.m.*, s. 202.

¹⁹² Durak-2, *a.g.m.*, s. 202; İris, *a.g.e.*, s. 107-108.

Süryani kadim cemaatinin Türkiye genel metropoliti Yusuf Çetin'dir¹⁹³.

İkinci gruptakiler "*Süryani Katolik Cemaati*"dir. Ülkemizde bulunan Süryani Katolik cemaatini sayısı fazla değildir. Katolik Süryani patrikliği Beyrut'ta bulunmaktadır. Süryani Katolikler M.S. 451 Kadıköy konsilindeki kararlara bağlıdır. Ayrılık tarihi XVIII. yüzyıldır. Süryani kadim cemaati, Süryani Katolikleri 1843'te resmen tanımışlardır. Bugün İstanbul'da Süryani Katolik patrikliği vekilliği vardır. Bu görevi Yusuf Sağ temsil etmektedir¹⁹⁴.

Üçüncü gruptakiler "*Süryani Protestan Cemaati*"dir. Anadolu'daki Süryani cemaatin bir kısmı 1852'den itibaren protestanlığa girmişlerdir. Süryani Protestanlarının ruhani lideri Diyarbakırlı Cercis Hedaye'dir. Bugün Türkiye'de az sayıda Süryani Protestan bulunmaktadır¹⁹⁵.

¹⁹³ Yusuf Çetin, İstanbul'da ikamet etmekte ve ülkemizdeki Süryani kadim cemaatini temsil etmektedir. 1954 Mardin doğumludur. İlahiyat tahsili yapmış ve Şam'da Antakya Süryani Ortodoks patriğinin yanında iki buçuk yıl eğitim görmüştür. Arapça, Süryanice ve Türkçeyi çok iyi bilmektedir. 1986 yılından beri Ankara çevresi Süryani Başpiskoposluğunu da üstlenmiş durumdadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İris, *a.g.e.*, s. 153; M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 723.

¹⁹⁴ Yusuf Sağ, 1935 Mardin doğumludur. Beyrut'ta İlahiyat tahsili yapmış ve felsefe eğitimi görmüştür. Aynı zamanda İskandinavya ve Orta Avrupa Süryanilerinin ruhani lideridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 724.

¹⁹⁵ M.Aydın-1, *a.g.e.*, s. 724.

III. BÖLÜM

SÜRYANİ ORTODOKSLARDA SAKRAMENTLER

(SIR, GİZ)

3.1. SAKRAMENT KAVRAMI

Sakrament, bir mukaddesliği veya bir ayini ifade etmek için kullanılır¹⁹⁶. Sakrament terim olarak, Hristiyanların, kendi kurtuluşları için Hz. İsa'nın acı çekişi, ölümü ve dirilişini ifade eden paskalya sırrına katılmaları amacıyla kurulan bir alamettir¹⁹⁷.

Yeni Ahid'in orijinal metinlerinde bin yıldan daha fazla bir zaman boyunca kullanılan ve çok çeşitli anlamlara gelen myste-
rion (mystery: gizem, sır, muamma; bilinmez ve anlaşılmaz şey; hikmet; eski dinlerde gizli ayin) terimi, gerek Hristiyan ayin-
lerini ifade etmek, gerekse Yeni Ahid gerçeklerini Hristiyanla-
rın gözleri önüne seren Eski Ahit ayinleri ve olaylarını belirt-
mek için Latinceye sacramentum terimi ile tercüme edilmiştir. Aslında sacramentum hukuki bir terimdir. Roma İmparatorluğu zamanında iki Romalı birbirleriyle davalı olduklarında, bir pa-
gan tapınağına giderler ve her biri haklılıklarını ispatlamak için tanrılar önünde yemin ederek ifade verirlerdi. Bu kişilerin ma-
bette yapmış oldukları kutsal (sacr) yemin ve bu kutsal yemin sayesinde tanrılardan aldıkları destek, sacramentum olarak ifade edilmiştir. Davayı kazanan kimsenin o mabedin desteğini almış olduğuna inanılırdı. Bu şekilde "sacrament" ve "serment" (ye-
min) terimleri aynı sayılmaktadır; çünkü ikisi de "sacr" (kutsal) ile ilgili terimlerdir. Dolayısıyla sacrament, imanın ve Hristiyan kültürünün çok farklı gerçekliklerini işaret etmektedir.¹⁹⁸

3.1.1. Hristiyanlıkta Sakrament Kavramı

Hristiyan teologlarına göre sakrament, bir ahid sembolü-
dür. O hem bir hareket, hem bir aksiyon ve hem de bir söz içer-

¹⁹⁶ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yay., İstanbul 1999, s.246; Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s.159.

¹⁹⁷ Durak-1, *a.g.e.*, s.87.

¹⁹⁸ Durak-1, *a.g.e.*, s.87,

mektedir. Sakrament, İsa Mesih tarafından kurulmuş bir ayindir. Hristiyan toplumunun ayinlerine genel olarak sakrament denilir. Bunlar hayatın içinde şeylerdir ve Mesih'in işleridir. Aynı zamanda Ruh'un faaliyetleridir.¹⁹⁹ Kiliseye göre Ruh'u'l-Kudüs maddi şekilleri tahvil etmektedir; sakramentler de ilahi inayeti içerir.²⁰⁰ Sakramentler Hristiyan hayatının kaynağıdır. Tanrının etkili bir hediyesidir. Bunlar sadece bir ilaç değil, aynı zamanda insana gerçek hayatı öğreten, Tanrıyı ve İsa Mesih'i tanıtan kutsal işaretlerdir. İşaretler ilaçlara ilave edilmiş değildir; ilaçlar işaret, işaretler de ilaç olarak kabul edilmektedir. Sakramentler mukaddes inayetin ve imanın işaretleridir. Bunlar Mesih'in acı çekişi olan inayetin kaynağını ifade ederler. Her sakramentin çarmıh ile bir ilişkisi bulunmaktadır. Bunlar eskatolojik bir özelliğe sahiptir ve Mesih'in yeniden yeryüzüne dönüşünü öne alarak krallığını tesis ederler. Kilisenin de alametidirler. Zira kilise sakramentler vasıtasıyla gerçek ifadesini bulur. Bir Hristiyanın sürekli olarak izleyeceği bir yoldur. Sakramentler, hayat yolu üzerinde sadece birer istasyon değil, aynı zamanda beşeri hayatın ana noktalarıdır.²⁰¹

Sır (sacramentum) Tanrının insanlara lütfunu sunduğu duyulabilen veya görülebilen bir olaydır. Başka bir ifadeyle, gizem Tanrının görünmez etkinliğinin görülebilen bir işaretidir. Hristiyanlar ölümden dirilen İsa'nın cemaatle birlikte yaşadığına, ölmeden önce yaşadığı gibi hala cemaatle birlikte yaşamaya devam ettiğine, ibadeti, hizmeti, şifa vermeyi, açları doyurmayı, bağışlamayı, cefa çekmeyi ve ölmeyi sürdürdüğüne inanırlar. İsa'nın bu görünmez faaliyetleri kilisenin gizemli (sakramental) ayinlerinde görünür bir şekle bürünür. Diğer bir deyişle, bir Hristiyan bu ayinlere katılmakla manen ölümden dirilmiş İsa ile birlikte olduğuna ve birlikte yaşadığına inanır.²⁰²

¹⁹⁹ Durak-1, *a.g.e.*, s.87

²⁰⁰ Schimmel, *a.g.e.*, s.246

²⁰¹ Ali Erbaş, *Hristiyan Ayinleri*, s.34-35.

²⁰² Thomas Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.87-88.

Hristiyanlara göre sakramentler, manevi hediyeleri sembolize etmesi ve insanlara aktarması için İsa Mesih tarafından istenilmiş olduğuna inanılan maddi işaretlerdir.²⁰³

3.1.2. Ortodokslarda Sakrament Kavramı

Ortodokslukta sakramentler, Katoliklerdeki katı anlamıyla değil, daha bir gizemli ve derin yapıda, ilahi inayetin saklı olduğu kutsal ayin ve törenler olarak görülür.²⁰⁴

Doğu Kilisesinin zihnî, ibadete ve pratik hayata ait esasları, Bedenleşmiş İsa'nın mezardan çıkması inancı üzerine kurulmuştur. Hristiyanlığın bütün tarihi şekilleri, ilahiyatlarını ve amen-tülerini İsa'nın hululüne dayandırmaktadırlar²⁰⁵.

Doğu Kiliseleri, İsa'nın beşeri ve ilahi tabiatını kabul eder; fakat İsa'yı Tanrı-adam olarak mükemmel ontolojik birlik içinde açıklar. Tanrı-adamın hulûl ve dirilişi, O'nun mistik ve dini ayinle ilgili şahsiyeti; umumi ibadetin, toplu duanın gayesidir. Toplu duaya ait merasim, sadece İsa'nın hatırasının bir yüceltilmesi değildir; toplu duanın maksadı, tes'id edilmiş olayın gerçekten ayinde ve bir araya gelmiş Hristiyanların hayatında vaki olmasıdır. Ekmek-şarap ayini esnasında sadece kutsal ihsanlar tahsis edilmiş olmaz; meleklerle mahsus "Meryem'e Selam Duası" ve Beytullahm'den Calvary²⁰⁶ ve Zeytin Dağı'na, İsa'nın Doğuşundan Semaya Yükselmesine kadar hululün bütün esrarı canlanmış olur. Toplu dua, İsa ile O'nun Kilisesinin mistik birliğinin bir ifadesi, icadı ve yeniden teyididir. O müminleri mucizevi armağanlarla besler; onları görünmez Sonsuz Hayat, Mağfiret ve Hakikat alemiyle birleştirir. Doğu Kiliseleri, toplu duanın sırrını günah, ölüm ve azap alemi içinde İsa'nın muzaffer hayatının bozulmaz ilahi armağanlarının kanalı olarak açıklamaktadır. Kurtarıcının, -dini ayinle ilgili esrarengiz bir yolla- Kendisini bir Hristiyanın

²⁰³ Ahmet Güç, *Finlerde Mabel ve İbadet*, s.199.

²⁰⁴ Tümer, *a.g.e.*, s.132.

²⁰⁵ Joseph L. Hromadka, *The Great Religions of The Modern World*, 1967, Çev. Günay Tümer, *Doğu Hristiyanlığı*, AÜİFD, C:XVII, Ankara 1969, s.247; Durak-1, *a.g.e.*, s.88

²⁰⁶ Calvary: Hz. İsa'nın Hristiyan inancına göre çarmıha gerildiği kabul edilen yer.

kalbinde mukim kılacağını ve kuvvetini O'nun bütün davranışlarında izhar edeceğine inanılır²⁰⁷.

Doğu Kilisesi dini ayinleri, ilahi sırlar olarak açıklar. Batılı bir Hristiyan, doğu dini ayin anlayışında “İlahi Ahid” motifini gökte bulunan Rabbe bağlılık yeminini bulamayabilir. Bununla birlikte, Doğu Hristiyanlarının dini ayin hayatı, Doğunun manevi geleneğinin genel yapısına uymaktadır. Dini ayinler Kutsal Ruh'un varlığının, onun şifa vermesi, hayatı ıslah kuvvetinin anlaşılamaz ve esrarengiz zahiri vasıtalarıdır. Münferit Hristiyan İsa'nın mistik vücudunu tamamlayan kısımlardan biri kılınmış; sonsuzluk ve bozulmazlık hayatında aracısız bir katılımcı olmuştur. Bazı ilahiyatçıların aktardıklarına göre, İsa'nın kainatla irtibatı O'nun göğe yükselmesinden beri insanlık tarihinin sonunda tekrar gelmesine kadar, özellikle ekmek-şarap ayininin başından sonuna kadar O'nun gerçek varlığı kutsal ayin olarak düşünülmüştür.²⁰⁸

3.2. SAKRAMENTLERİN ÖZELLİKLERİ

Süryanicede sakrament için “rozo” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelimenin çoğulu ise “roze”dir.²⁰⁹ İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği'nin yayınlarında da, sakramenti ifade etmek için “sır, giz ve kilise etkeni” kelimeleri kullanılmıştır.

Süryani Ortodoks Kilisesi'ne göre sır, insanın kendi özbenliğinde sakladığı bir olgudur.²¹⁰ Tüm kilise sırları imanin canlı birer belgesidir. İman ve belge, canlı birer anlam ifade eden iki kelimedir. İman, insana Allah tarafından ihsan edilir. Vaaz ve tecrübelerle yaşatılır ve böylece canlı kalması sağlanır. Bu sebeple, insan inancının baki kalması ve gelişmesi için, bu inancın kutsal kitap vaazları ve kutsal sırları yaşama ile beslenmesi şarttır. Söz konusu tüm sırlar Süryani Kilisesinde merasimler ve uzun dua şekilleriyle gerçekleştirilir. Bu ayinler sırasında insanın ruhu Tanrı'ya yükselir. Kutsal Ruh vasıtasıyla takdis edilir. Sırların

²⁰⁷ Hromadka, *a.g.e.*, s.248-249; Durak-1, *a.g.e.*, s.88

²⁰⁸ Hromadka, *a.g.e.*, s.249.

²⁰⁹ E. Aydın-1, *Süryaniler*, s.187, Viyana 1982; Durak-1, *a.g.e.*, s.89

²¹⁰ Demir, *age*, s.11

manevi anlam ve etkileri yeni tesbit edilmiş olmayıp elçiler zamanından günümüze kadar kilisede yaşanılmış, geliştirilmiş ve korunmuşlardır.²¹¹

Sırlar, Kutsal Kitabın anlatış biçimine göre de gözle görölmez kutsal olgulara da işaret etmektedir. Bunlardan bazıları; gelecek olaylara özgü işaret ve belirtiler (İsa Mesih'in çarmıha gerilmesindeki fedakarlığına işaret eden İshak'ın takdimesi); ilahi amaçlar (Kutsal Kitapta anlatıldığı şekliyle "Rabbin sırrı kendisinden korkanlarındır."²¹²); insan aklının algılayamadığı inanç (üçlü birlik ve ilahi tenleşim inancındaki gibi) şeklinde sıralanabilir.

Kilisenin kullanış şeklinde ise sır kelimesi, inançlı kişinin somut bir maddenin etkisiyle soyut inayeti kazandığı kutsal eylemi belirtmektedir. Bu amacında kilise, buna açıkça işaret eden kutsal kitabın sözlerine dayanmaktadır.²¹³

3.2.1. Sakramentlerin Sayısı

Bütün Hristiyanlar için başlıca sakramentler, İsa'nın mistik vücuduna iştirak etmek anlamına gelen Vaftiz ve Ruh'ul Kudüs'e has inayet ve marifetlerin takviye edilişi anlamındaki Evharistiya (Kansız Kurban, Communion)'dır. Bu iki sakramente ek olarak Ortodoks ve Katolikler, beş sakrament daha kabul ederler. Güçlendirme, Nikah, Ruhbanlık, Hasta Yağlama ve Tevbe sakramentleri vardır.²¹⁴

Süryani Ortodoks Kilisesi yedi sırrını geleneksel bir şekilde, elçiler aracılığıyla İsa Mesih'ten aldığını ve ilahi inayetin işaretiyle bu sayısının yedi olduğunu belirtmektedir. Bununla ilgili olarak Kutsal Kitaptan şu ifadeleri delil olarak verir: "Hikmet evini yaptı; yedi direğini yonttu." (Süleyman'ın Meseleleri, 9)²¹⁵

²¹¹ E. Aydın-1, *a.g.e.*, s.188.

²¹² Mezmurlar, 25.

²¹³ Demir, *a.g.e.*, s.11-13; Durak-1, *a.g.e.*, s.90

²¹⁴ Michel, *a.g.e.*, s.88; Schimmel, *a.g.e.*, s.246; Hromadka, *a.g.e.*, s.249-250; Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s.159; Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s.292-293.

²¹⁵ Demir, *a.g.e.*, s.13.

Kilisedeki yedi sır şu şekilde sıralanır:

- a) Vaftiz: Diğer sırlara giriş kapısıdır.
- b) Murun (Confirmation): Kutsal yağ anlamında olan bu sır inançlı kişiye Kutsal Ruhu kazandırır.
- c) Tövbe (İtiraf): İnançlı kişideki günahtan meydana gelen hastalıkları iyileştirir.
- d) Kurbono (Kutsal Kurban, Evharistiya, Komünyon): İnançlı kişi İsa Mesih'in teni ve kanıyla manevi doyuma ulaşır.
- e) Kehnutluk (Ruhanilik): Tanrı'nın topluluğunu gütmek ve kilisenin devamını sağlamak üzere bazı müminlerin, diğer inançlıların kutsal sırlarını tamamlamada ve uygulamada yetkili kılınmasıdır.
- f) Evlilik (Nikah): Erkek ve kadının yasal çerçevede gerçekleşen kutsal birlikteliğidir.
- g) Hasta Yağı: İnançlı kişinin bedeni ve manevi hastalıklarına şifa verir.

Süryani Kilisesine göre bu sırlar, insan için donuk ibadet usulleri değil Mesihsel hayatın kaynakları niteliğindedir. Bir Hıristiyan için ebedi hayata akış anlamındadır.²¹⁶

3.2.2. Sakramentlerin Alınış Sayısı ve Zorunluluğu

Sırlar, bir Süryaninin hayatı boyunca sadece bir defa veya daha çok alınmaları bakımından ikiye ayrılmaktadır. Vaftiz, murun ve kehnutluk hayatta bir defa alınan sırlardır. Tevbe, kurbono, evlilik ve hasta yağı hayatta birden fazla alınabilen sırlardır.²¹⁷

Sırlar zorunlu olan ve zorunlu olmayan şeklinde de ikiye ayrılır: Vaftiz, murun, tövbe ve kurbono alınması zorunlu olan sırlardır. Kehnutluk, evlilik ve hasta yağı alınması zorunlu olmayan sırlardır.²¹⁸

²¹⁶ E. Aydın-2, *a.g.e.*, s.188; Akdemir, *a.g.e.*, s.65; Sankçioğlu, *a.g.e.*, s.320; İshak Saka, *Keniseti es-Suryaniyyetu*, Şam 1985, s.312.

²¹⁷ Demir, *a.g.e.*, s.15.

²¹⁸ Akdemir, *a.g.e.*, s.65

3.2.3. Sakramentler Uygulanırken Mevcut Olması Gereken Şartlar

Yedi sırdan herhangi birisinin gerçekleştirilmesi ve tamamlanması için madde, dua ve hizmetkar (ruhani) olmak üzere üç şartın bir arada bulunması gerekmektedir. **Madde**; sırrın gerçekleşmesinde kullanılan somut bir belirtidir. Vaftizdeki su gibi. **Dua**; sırrın gerçekleştirilmesi sırasında Kutsal Ruh'un inişi ve cemaatin kutsanması için hizmetkar (ruhani) tarafından söylenen kutsal sözlerdir. **Hizmetkar (Ruhani)**; İsa Mesih, sırların uygulanmasına melekleri değil doğrudan insanları yetkili kılmıştır. Bu yetkiyi on iki elçi, yetmiş iki müjdecî ve onların peşi sıra oluşan belirli bir sınıfa yani ruhanilere vermiştir. Sırrın hizmetçisi yasal olarak kutsanmış ruhanidir ve onun temiz yüreklilikle kendisini iyi işlerle donatması gerekmektedir.²¹⁹

3.3. SÜRYANİ ORTODOKSLARDA SAKRAMENTLER (DİNİ AYİNLER)

3.3.1. Vaftiz

Vaftiz kelimesi, Yunanca “baptein” veya “baptezein” ya da “baptizma” veya “baptismos” kökünden gelmektedir. Bu kelimeler yıkanmak, suya dalmak veya necasetten temizlenmek gibi anlamlara gelmektedir.²²⁰

Terim olarak vaftiz, Hristiyanlıkta “dine girmek”, “asli günahtan, kirli geçmişten temizlenmek ve kutsal hayat tarzına kavuşmak” amacıyla ve belli kurallara uymak suretiyle su ile yapılan bir ayindir.²²¹

Hristiyanlıkta birinci sır vaftizdir ve diğer sırların kabul edilmesi için temel şartı oluşturur. Vaftiz, Hristiyan topluluğuna kabul törenidir. Vaftiz olan kimse kilisenin tarihi görevini üstlenir. Bu görev Tanrının İsa'da gerçekleştirmiş olduğu kurtarıcı eylemlere tanıklık etmektir. Hristiyan kişi, İsa'nın yaşamının ve ölümünün tüm etkilerini Tanrı'nın vaftiz sırrı ile kendisine mal

²¹⁹ Demir, a.g.e., s.15.

²²⁰ Durak-1, a.g.e., s.92.

²²¹ Durak-1, a.g.e., s.92.

ettiğine inanır. Hıristiyan kişi, topluluğa girdiği anda sadece bir kez vaftiz olur. Vaftiz ayini daima bir tür suya batırmayı içerir. Bazı kiliselerde vaftiz olacak kişinin başına su serpilir. Bazılarında ise bir su havuzu bulunur ve vaftiz olacak kişi suya batırıldıktan sonra yüze çıkar. Bazı Hıristiyanlar ise nehir ve göl gibi doğal mekanları tercih ederler.²²²

Vaftiz ile gerçekleşeceğine inanılan gayeler hıristiyanlığa girmek, asli günahı kurtulmak, günahsız olarak yeniden doğmak ve yaratılmak, İsa ile bütünleşmek ve ruhi canlılık elde etmek şeklinde sıralanabilir.

Süryanicede ise vaftiz “Ma’modito” kelimesiyle ifade edilir. Vaftiz olan kişiye ise “Amido” denilir. Süryani Kilisesine göre vaftiz İsa Mesih’e iman edenin asli günahını silen, ona tabiatüstü yeni hayat veren, Allah’a mensup ve kiliseye aza kılan mukaddes bir eylemdir. Vaftiz manevi bir daldır ve her inançlı Süryani vaftiz olmak zorundadır.²²³

Vaftiz Hıristiyanlığa giriş kapısı hükmündedir. Vaftiz olmayan bir kimse Hıristiyan anne-babadan doğmuş olsa bile Hıristiyan olarak kabul edilmez.

Süryani kilise babaları vaftize inanç sırrı, aydınlatma, paklanma, yeni doğum isimlerini de vermişlerdir.²²⁴

Vaftiz muhtevası bakımından yedi sır arasında birinci sırada yer almaktadır. Çünkü müminin kiliseye ebedi mutluluğun ve hoşnutluğun melekutuna (hükümlanlık, egemenlik) girdiği tek giriş kapısıdır. “Bir kimse sudan ve ruhtan doğmadıkça Allah’ın melekutuna giremez. (Yuhanna 3:5)”²²⁵ Bunun içindir ki bu sır diğer tüm sırlardan önce mümin kişiye bağışlanır. Bunu almayan kimse yani vaftiz olmayan diğer sırları kesinlikle alamaz.

Süryani Ortodoks Kilisesine göre vaftiz olmak dini bir mecburiyettir. Çünkü Tanrı melekutuna götürecek yegane yoldur. Kutsal yedi sırdan birisi olan vaftizi Hıristiyan kişi, hayatı bo-

²²² Michel, a.g.e., s.88-89.

²²³ Akdemir, a.g.e., s.66.

²²⁴ Demir, a.g.e., s.15.

²²⁵ Demir, a.g.e., s.17.

yunca sadece bir defa alabilir. Süryani Ortodoks Kilisesi kural-larına göre yalnızca, daha önceden Protestan Kilisesi mensubu olup Süryani Kilisesine yeni giren bir Hristiyanın vaftizinin tek-rarlanması gerekir.²²⁶

Süryani Kilisesine göre çocukların da vaftiz olması dini bir gerekliliktir. Çünkü, vaftizsiz ebedi mutlulukların melekutuna ulaşma sevincini yaşamak imkansızdır.

Süryani bilgin Diyonnsiyos Barsalibi'ye göre küçük yaşta vaftiz olmanın sebepleri şunlardır:

a- İncil'de "İnsan su ve ruhtan doğmadıkça, Allah'ın mele- kutunu göremez." (Yuhanna 3:5) denilmektedir. Buna göre Hı-ristiyanlığı kabul edenler, hangi yaşta olurlarsa olsunlar vaftiz olmak zorundadırlar. Bunların çocukları ise küçük yaşta vaftiz olmalıdırlar. Barsalibi'ye göre bunun sebebi, bir bebek daha bir aylıkken ölebilir. Bu da onun Hristiyan olmadan ölmesi demek- tir²²⁷.

b- Bir insan 30 yaşına varıncaya kadar birçok kötü yollara sapmış olabilir ve böylece Allah'ın rahmetinden yoksun olur²²⁸.

c- Küçük yaşta vaftiz olan kişi daha iyi yetişir²²⁹.

d- Süryani Ortodoks Kilisesinde sünnet olma yoktur. Sünne- ti sıhhi bir durum ve alamet-i farika olarak yorumlarlar. Süryani- lere göre Allah insanda fazla veya eksik bir organ yaratmamıştır. Ancak sağlık bakımından gerekli ise sünnet olunabilir. Fakat bu şekilde de olsa sünnetin dinen bir fazileti yoktur.²³⁰ Tevrat'a göre çocuk, sekiz günlükken sünnet edilir. Barsalibi'ye göre bu, vaf- tizin sırrına bir işarettir. Ona göre vaftiz, sünnetten daha üstün- dür. Çünkü sünnet, yalnız erkeklere mahsustur. Oysa vaftiz olan kimse, dünyevi arzulardan arınmış, Allah'ın manevi bir evladı olmuştur²³¹.

²²⁶ Demir, a.g.e., s.21-22.

²²⁷ Akdemir, a.g.e., s.67.

²²⁸ Akdemir, a.g.e., s.67.

²²⁹ Akdemir, a.g.e., s.67..

²³⁰ Günel, a.g.e., s.314-315; Tümer- Küçük, a.g.e., s.165.

²³¹ Akdemir, a.g.e., s.67-68.

e- İncil’de Pavlus; “İstefanos’un ev halkını da vaftiz ettim.”(1. Kor. 1:16) diyor. Buna göre Pavlus, Hristiyan olan İstefanos’u çocuklarıyla beraber vaftiz etmiştir.²³²

f- Petrus, İncil’de “Tövbe edin ve günahlarınızın bağışlanması için herbiriniz, İsa Mesih’in ismiyle vaftiz olunsun, böylece Ruh-Kudüs’ü alacaksınız. Çünkü vaat, size ve çocuklarınızdır” (Resullerin İşleri, 2:39). Barsalibi’ye göre bu eylem, vaftizin küçük yaşta kiliseye yerleşmesini sağlamıştır.²³³

Bütün bu maddelere dayanan Süryani Ortodoks Kilisesi, vaftizin küçük yaşlarda tatbik edilmesini uygun görmüştür.

Vaftiz babası olan kişi, velisi olduğu çocuğa Hristiyanlığı öğretmekle yükümlüdür.²³⁴

Vaftiz eylemini uygulayan episkopos ve papazdır. Vaftiz babası aynı zamanda çocuğun manevi babasıdır. Bu itibarla, en az üç göbeğe kadar taraflar arasında evlenme olmaz. Çünkü manevi akraba sayılırlar.²³⁵

Vaftizin evlerde uygulanmasına izin yoktur. Mutlaka kiliselerde yapılması gerekir.

3.3.1.1. Vaftizin Uygulanması

Vaftiz olmak isteyen kişinin tövbe etmesi, Hristiyan dininin inanışlarını benimsemesi ve bu dinin gerçeklerini öğrenmesi gereklidir. Vaftiz kilisenin cemaat bölümünün güney duvarına bitişik ve bir kapıyla geçilen bir odacıkta yapılır. Vaftiz bu odada mermerden yapılmış bir kurnanın içinde gerçekleştirilir. Vaftizde kurnanın içine su, çok az miktarda zeytin yağı ve çok az ölçüde murun konulur. Bu üç sıvı vaftiz sırrını tamamlayıcı “madde” şartını yerine getirir.²³⁶ Sonra dua yapılır ve bununla dua şartı yerine getirilmiş olur. Vaftizi bir ruhani yaptırılır. Bununla da hiz-

²³² Akdemir, *a.g.e.*, s.68.

²³³ Akdemir, *a.g.e.*, s.68

²³⁴ Akdemir, *a.g.e.*, s.67.

²³⁵ Akdemir, *a.g.e.*, s.68

²³⁶ Demir, *a.g.e.*, s.14-15.

metkar şartı uygulanmış olur.²³⁷ Çocuk ruhani tarafından üç kere suya daldırılır veya ona bedel olarak üç kez başına su serpilir. Bu arada dualar okunarak çocuğun alınına haç sembolize edilir. Çocuk kurnadan çıkarıldıktan sonra havluyula kurulanır ve murun ile tüm vücudu mesh edilir, takdis edilir. Daha sonra beyaz bir elbise giydirilir ve mukaddes kurban yedirilir. Böylelikle vaftiz olan bir defada üç sırrı almış olur. Bunlar, Vaftiz, Murun ve Kurbandır. Çocuk böylece “Tensir” (vaftiz olmuş Hıristiyan) sıfatıyla şeref- lenmiş ve kiliseye girdiği teyit edilmiş olur.²³⁸

3.3.2. Murun Sakramenti (Kutsal Yağ İle Yağlanma, Konfirmasyon)

Murun Yunancada hoş kokulu bitkilerden ve birçok kozmetik maddelerin kimyasal birleşiminden yapılan her türlü kokulu esans ve parfüm anlamında kullanılır. Murun, halis zeytinyağı, pelesenk ve birçok güzel kokulu bitkiden yapılan bir esanstır.

Murun Süryanicede özel ilaçlar kullanılarak ölümlerin mumyalandığı “Muro” (Mür, hoş kokulu bir çeşit sarıyağaç sakızı) sözcüğünden türemiştir. Dolayısıyla bu anlamda İsa Mesih’in ölümüne işaret etmektedir.

Murun aynı zamanda Gerçekleştirme Sırrı olarak da adlandırılır. Ruhani (papaz vs.) vaftiz sırrını kabul edecek olan mümin kişiye murunu sürerken dualar eder.²³⁹ Temelde murun sırrında bulunması gereken husus, Kutsal Ruh’u simgeleyen “Syomido” (el konması) ameliyesidir (Resullerin İşleri 8:17, 19:6). Bundan dolayı murun sırrı daha önceleri “Syomido Sırrı” olarak bilinmekteydi.²⁴⁰

3.3.2.1. Hıristiyanlıkta Murun Sakramenti

Kutsal Kitaba göre İsa sudan çıktığında Kutsal Ruh üzerine alçaldı ve Tanrının sesi ona Tanrının oğlu olduğunu bildirdi. Kutsal Ruhun bu dışa vurumu (Resullerin İşleri 10:38) “beklenen yağlanmış şahıs” İsa için bir yağlanma olarak algılanır. Vaftizi

²³⁷ Demir, *a.g.e.*, s.14-15.

²³⁸ Saka, *a.g.e.*, s.313.

²³⁹ Demir, *a.g.e.*, s.25.

²⁴⁰ Demir, *a.g.e.*, s.28.

yağlama İsa'nın üzerine Kutsal Ruhun akışı şeklinde sembolize edilmiş, bu yüzden su banyosundan sonra uygulanmıştır. Vaftizi yağlama ilk dönemlerde vaftizcinin elleriyle vaftiz olanı meshe-dişiyle eş tutulmuştur²⁴¹.

Katolik Kilisesinde Yağlama Sırrının adı Konfirmasyon (Güçlendirme, Kuvvetlendirme, Pekiştirme)dur. Her ne kadar Hristiyanlığın ilk dönemlerinde başta vaftiz ve Evharistiya ayin-leri gerçekleştiriliyor olsa da günümüzde vaftizden sonra konfir-masyon gelmektedir.²⁴²

Konfirmasyon Hristiyanlığa giriş ayininin ikinci bölümü-nü oluşturmaktadır. Bununla Kutsal Ruh gücünün yeni mümine bağışlandığına inanılır. Yetişkin bir Hristiyan olarak üstlendiği tüm sorumlulukları yerine getirmeye çağrılır. Kutsal Yağ, Kut-sal Ruhun simgesi sayılır.²⁴³ Tanrı günahkar kulunun kendisiyle barışmasına imkan verir ve onu itaat içinde bir iman hayatı yaşamaya çağırır.

Birinci sır olan vaftiz günahattan kurtulma olayı üzerinde du-rur. Güçlendirme'de ise Tanrının İsa aracılığıyla insan soyu için yaptıklarına tanıklık etmenin müsbetliği, bu görevi yerine getir-mek için Kutsal Ruh gücünün bağışlanması olayı vurgulanır. Se-lamet sadece günahların bağışlanması için değil İsa'nın dünyayı Tanrının isteğine uygun olarak değiştirme misyonunu devam et-tirmeye de bir çağrıdır.²⁴⁴

Katolik Kilisesinde piskopos veya vekili tarafından gerçek-leştirilen konfirmasyon ayininde güçlendirilecek kimseye dua-larla kutsanmış yağ sürülür. Kiliseye kabul edilen kişi yetişkin ise vaftiz ve güçlendirme sırları aynı ayinin iki bölümü olarak aynı anda uygulanır. Vaftiz edilen kişi küçük çocuk ise güçlendir-me sırrı yetişkinliğe adım atmaya başladığı on üç ila on altı yaş arasında verilir.²⁴⁵

²⁴¹ Durak-1, *a.g.e.*, s.101.

²⁴² Durak-1, *a.g.e.*, s.101.

²⁴³ Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s.293

²⁴⁴ Michel, *a.g.e.*, s.90

²⁴⁵ Michel, *a.g.e.*, s.90.

3.3.2.2. Süryani Ortodoks Kilisesinde Murun Sakramenti

Kilisenin kullanış biçiminde murun, vaftiz olan kişinin imanının pekişmesi, manevi hayatının güçlenip gelişmesi için Kutsal Ruh'un gücünü kazandığı ve kabullendiği bir sırdır.²⁴⁶

Murun vaftizin bir tamamlayıcısı olarak vaftizden hemen sonra bir sefere mahsus olarak müminin vücuduna sürülür. Murunla takdis olunacak kimsenin ruh ve bedence temiz olması, ergenlik yaşına ulaşmışsa Hristiyanlık dininin önemli kurallarını bilmesi şarttır.²⁴⁷ Süryanilerde herhangi bir kimseye murun sürülmez. Ancak tövbe edip vaftiz olan kimseye sürülür.²⁴⁸

Kutsal Murun şakirtlerden kalma bir kural olarak kilisede devam edegelmiştir. Bu itibarla kilisenin yetkili ruhani reislerinin bereketlerini ve Kutsal Ruh'un ulvi kuvvetini temsil eder. Böylece, gerçekten tövbe edip vaftiz olunan ve kutsal murunla yağlanan kimse, Kutsal Ruh'u alır.²⁴⁹ Meşru bir kahin tarafından vaftiz edilen kişinin üzerine Murun sürülünce, Kutsal Ruh onun üzerine gelir ve Kutsal Ruh ona yedi adet hediye getirir. Bu hediyeler Hikmet, Anlayış, Öğüt, Kuvvet, Cesaret, Bilgi, İlahi Sevgidir. O kişi aynı zamanda Kutsal Ruh'un mabedi olur.²⁵⁰

Süryani Ortodokslar da yılda bir defa Murun takdis töreni yapılıır. Süryani Ortodoks Kilisesi'nin ruhani liderleri (Metropolitler), Perşembe Fısıh (Kurban)'ında, toplanarak özel ayin ve dualarla Murun Yağını takdis ederler. Takdis edilen yağ ihtiyaca göre kiliselere dağıtılır.²⁵¹

Murun Sırrı uygulanırken zorunlu olarak bulunması gereken unsurlardan Madde unsuru; Kutsal Ruhu simgeleyen Syomido (el konması) ameliyesidir. Dua unsuru ise şudur: "Mesih'in hoş kokusu, inancın gerçek mührü ve Kutsal Ruh mevhibelerinin tamamlayıcısı, Mesih'in kulu falan kişi, ebedi hayat için Baba,

²⁴⁶ Akdemir, a.g.e., s.70; Demir, a.g.e., s.14-15.

²⁴⁷ Akdemir, a.g.e., s.70.

²⁴⁸ Akdemir, a.g.e., s.71.

²⁴⁹ Akdemir, a.g.e., s.71.

²⁵⁰ Akdemir, a.g.e., s.71.

²⁵¹ Akdemir, a.g.e., s.70.

Oğul ve Kutsal Ruh adına murunun kutsal ve ilahi mührüyle mesh olunuyor.” Hizmetkar unsuru için ise episkopos veya yasal ruhani tek uygulayıcıdır.²⁵²

Süryani Ortodoks Kilisesine göre murun sırrı ruhi kurtuluş için zorunludur. O olmadan vaftiz eksik ve yasa dışı olur.²⁵³ Murun gizi bir Süryaninin hayatı boyunca sadece bir defaya mahsus alabildiği sırlardan birisidir. Çünkü Elçi Pavlus’un dediği gibi bu sır müminlere Kutsal Ruh’un lütuf ve ihsan mührünü basar. Bu sebeple baştan beri vaftiz gibi sayılmış ve kişiye birden fazla uygulanmamıştır.²⁵⁴

Murundan elde edilen manevi kazanç, “Ve Rabb’in Ruhu hikmet ve anlayış ruhu, öğüt ve kuvvet ruhu, bilgi ve Rab korkusu ruhu onun üzerinde kalacak.” (İşaya, 11:2) cümlesinde işaret edilen Kutsal Ruhun kabullenmesi ve mevhibelerinin kazanılmasıdır.²⁵⁵

3.3.2.3. Murun Sakramentinin Uygulanması

Vaftiz edilen çocuk kurnadan çıkarıldıktan sonra havluy-la kurulanır ve murunla bütün vücudu meshedilir, takdis edilir. Yağlama alnından başlanarak tüm vücuduna uygulanır. Ruhani yağlama filini gerçekleştirirken dualar okur.²⁵⁶

3.3.3. TEVBE SAKRAMENTİ (GÜNAH ÇIKARMA)

Tevbe, hatadan dolayı vicdanen hissedilen bir acıdır ve bir bağışlama iradesini içine alır. Yani kısaca tevbe bir hidayet meselesidir. Böylece tevbe bütün Kitab-ı Mukaddes’te ilahi bir bağış haliyle ilahi inayetin refakat ettiği bir hal olarak tasarlanmıştır. Tevbe özelliklerinden birisi sebebiyle çoğu kez “confesion” (itiraf, ikrar, doğrulama, teslim; günah çıkartma) olarak isimlendirilen bir sakramente verilen isimdir. Tevbe sakramenti, biri tevbe eden diğeri de tevbeyi idare eden rahip yönünden iki özellik içer-

²⁵² Demir, a.g.e., s.28-29.

²⁵³ Demir, a.g.e., s.29.

²⁵⁴ Akdemir, a.g.e., s.72; Demir, a.g.e., s.29-30.

²⁵⁵ Demir, a.g.e., s.30.

²⁵⁶ Demir, a.g.e., s.29; Albayrak-1, a.g.e., s.172-173.

mektedir. İşte bu iki özelliğin birleşmesi uzlaşma ve inayet halini sağlar. Bu sakramente iman Petrus'un şahsında havarilere verilen göklerin melekutu anahtarlarına dayanmaktadır: "Göklerin melekutu anahtarlarını sana vereceğim; yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde bağlanmış olur ve yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde çözülmüş olur." (Matta, 16:19)

3.3.3.1. Hristiyanlıkta Tevbe Sakramenti

Hristiyan hayatındaki bunalım anlarına yönelik iki sır mevcuttur. Birincisi tevbe veya barışma sırrıdır. Bu sırla Hristiyanlar Tanrı'nın bağışlama mesajı ulaşır. Hristiyanlar günahlarından dolayı pişman olduklarında Tanrının kendilerini bağışlayacağına inanırlar. Hristiyanlar Tanrının bağışlayıcı sözlerini işitmek için Tanrının bu bağışlamayı sırf kendi rızasıyla, yani İsa'nın hayatındaki selamet eylemi sayesinde gerçekleştirdiğini hatırlamak için barış sırrına başvurlar. Günah sadece Tanrıyı incitici şahsi bir davranış olmayıp sosyal boyutlara da sahip olduğundan, Hristiyanlar Tanrının bu bağışlama simgesine topluluk, yani kilise çevresinde mazhar olur. Barışma sırrına niçin bir rahip veya papazın iştirak ettiği konusu Yuhanna 20:23'de şu şekilde açıklanmaktadır: "Kimlerin günahlarını bağışlarsanız, onlara bağışlanmış olur, ve kimlerinkini alı Korsanız, alıkonmuş olur." Bu görevi yerine getiren rahip bu sırda İsa tarafından görevlendirilmiş ve kilisenin kendisine yetkiyi kullanmış olmaktadır. Günah işleyen kişi sadece Allah tarafından affedilebilir. Rahip sadece bu pişmanlığa günahkar kişi ile iştirak ederek yüklendiği görevi yerine getirmekte, aracılık vazifesini yapmaktadır.²⁵⁷

3.3.3.2. Süryani Ortodoks Kilisesinde Tevbe Sakramenti

Tevbe Süryanice "Tyobutho" kelimesiyle ifade edilir. Tevbe sırrı, günahkar kişinin günahlarının bağışlanması için İsa Mesih tarafından yetkili kılınmış yasal ruhaninin huzurunda günahlarının itirafıyla, günahtan Tanrıya dönmesini ve O'nun yüceliğiyle uzlaşmasını sağlayan bir sırdır. Bu sırla mümin kişi yenilenmeyi ve günahlarının bağışlanmasını kazanır. Aziz İriyanus onu "iti-

²⁵⁷ Michel, *a.g.e.*, s.92-93.

raf”, Agustinus “barış, uzlaşma”, Tartulianus “günahlardan arınma ve vaftiz dalışından sonra ikinci liman” olarak tanımlamışlardır. Süryani üstadları bu sırrın tesisinin İsa Mesih’e ait olduğuna dair Matta 16:19 ve Matta 18:18 ayetlerini delil olarak gösterirler.²⁵⁸ Aynı şekilde Yuhanna 20:21-23’de yer alan ayetlerle de İsa Mesih’in kendisine vekil tayin etmiş olduğu şakirtlerine günahları tutma ve bağışlama yetkisini verdiğini belirtirler. Şakirtler de bu yetkiyi meşru vekilleri olarak tayin ettikleri episkopos ve papazlara vermişlerdir.²⁵⁹

Kahin (papaz) Kutsal Ruh’un kuvvetiyle tevbe edip günahlarını Allah’a itiraf eden mümin kimseyi affeder ki mümin, bununla vaftizden yeni çıkmış gibi kendisinde yeni bir maneviyat duyar ve kudsiyet alır.²⁶⁰

Bir Süryani mümin hayatı boyunca daima iki sırra muhtaçtır: Kurban ve tevbe. Asla bu iki sır olmadan dini bir hayat yaşaması mümkün olamaz.²⁶¹

Süryani Ortodoks Kilisesine göre tevbe aleni ve gizli olmak üzere iki kısma ayrılır. Mümin için oldukça önemli olan gizli tevbe, hür ve tam bir iradeyle Tanrıya dönmek, günahlardan tıksınmak ve üzüntüyle yapılan günahlardan dolayı gerçek biçimde pişmanlık duymaktır. Mümin kişi kendisini buna alıştırmalıdır. Çünkü onsuz aleni tevbe bir fayda sağlamaz. Kilise babalarının bazıları bu tevbe çeşidini, “ruhun sızlanması, ruhun burukluğu ve erdemlilik” gibi isimlerle adlandırmışlardır. Aleni tevbe ise, tevbe ve itiraf sırrının kullanılış biçiminin tamamlayıcısıdır.²⁶²

Süryani Ortodoks Kilisesine göre, tevbe sırrının uygulanabilmesi için diğer sırlarda olduğu gibi üç ögenin bir arada bulunması şartı vardır. Tevbe sırrının **madde**si diğer sırların **madde**lerinden oldukça farklıdır ve müşahhas değildir. Tevbe eden işinin amelleri, tevbe sırrında madde sayılmaktadır. Tevbe sırrının

²⁵⁸ Demir, *a.g.e.*, s.37.

²⁵⁹ Akdemir, *a.g.e.*, s.73.

²⁶⁰ Akdemir, *a.g.e.*, s.73.

²⁶¹ Saka, *a.g.e.*, s.313.

²⁶² Demir, *a.g.e.*, s.38.

madde bakımından tamamlanabilmesi için istenen şey ise gerçek pişmanlık ve itirafıdır. Bu sırrın **duası**, tevbe eden kişinin itirafını dinledikten sonra ruhaninin okuduğu tevbe duasıdır. Diğer sırlarda olduğu gibi bu sırrın da **hizmetkarı** (uygulayıcısı) meşru ruhanidir.²⁶³

3.3.3.3. Tevbe Sakramentinin Uygulanması (Günah İtirafının Yapılışı)

Süryani Ortodoks Kilisesinde günahını itiraf edecek olan kişi alçakgönüllülükle ve buruk bir yürekle başını öne eğerek diz çökerek tevbeye yanaşır. Tevbe sözlü olarak ruhaninin huzurunda gerçekleştirilir. Günahkar kişi tüm günahlarını ayrıntılarıyla itiraf eder. Günahkar günahlarına kesinlikle bir sebep gösterme yoluna gitmez. Tevbe eden kişi, Allah’a karşı işlediği günahlar için gerçekten üzülmeli ve bir daha günaha dönmek üzere bütün kalbiyle söz vermelidir.²⁶⁴

Süryani kiliselerinde Katolik kiliselerinde olduğu gibi, günah çıkartmaya ayrılmış özel bir mekan yoktur. Tevbe eden kişi kilisenin uygun bir yerinde ruhaniye itirafta bulunabilir.²⁶⁵

Kahin sır olarak duymuş olduğu itirafı başkasına açamaz. Aksi takdirde görevinden alınır. 1156 yılında Deyru’l Zafaran Manastırında toplanan konsilde alınan kararların bu hususa ait dördüncü maddesi “İtiraf sırdır, bu sırrı açan kahin ister patrik, ister episkopos, ister papaz olsun Kutsal Üçlük tarafından lanetlenir; kehnut rütbesinden sakıt ve kiliseden kovulmuş olur.” demektedir. Beşinci madde de şunu kaydeder: “Kahin itiraf esnasında ufak da olsa kendisine teklif edilen her türlü hediyeği geri çevirmelidir.”²⁶⁶

3.3.3.4. Süryani Ortodoks Kilisesinde Aforoz

Aforoz kelimesi Türkçeye Yunanca “dışarda bırakın, dışarı çıkarma, kovma” manalarına gelen “aphorozein” sözünden geçmiştir. Kutsal Kitapta lanetleme ve beddua bazı sosyal haklardan

²⁶³ Saka, *a.g.e.*, s.313.

²⁶⁴ Akdemir, *a.g.e.*, s.73.

²⁶⁵ Akdemir, *a.g.e.*, s.73-74.

²⁶⁶ Akdemir, *a.g.e.*, s.74.

mahrum etme cezasından önce gelir. Cemaatten çıkarma ise ikinci derecededir. Zira lanetlenme gözden düşmeye ve tecrit edilmeye kafi sebep teşkil etmektedir. Aforoz cezası Hristiyanlığa Yahudilikten geçtiği dolayısıyla temeli Tavrata indiği halde ilk kiliseler bu cezanın kaynağını Hz. İsa'nın günahkar biri hakkında Matta 18:15-17'de yer alan sözlerine dayandırır.²⁶⁷

Süryani Ortodoks Kilisesinin resmi aforoz anlayışının temel dayanağı, İsa Mesih'in havarilerine “kimlerin günahlarını bağışlarsanız, onlara bağışlanmış olur ve kimlerinkini alıyorsanız, alıkonmuş olur.” (Yuhanna 20:23) sözleriyle verdiği kesin yetkidir. Bu yetki halen yürürlükte olup, kilisenin Aryanizm ve Nesturizm gibi ayrılıkçı akımlara, evlilik kurumunun çökmesine sebebiyet verenlere, cemaatin birlik ve beraberliğini bozan durumlara bir müdahalesidir. Aforoz cezası ayrıca kilise kanunlarına karşı gelenlere, kiliseye zarar verenlere, mahremiyle (kızkardeşi, vs.) zina yapanlara, kirvesiyle evlenmeye kalkışanlara uygulanır. Bu ceza ile kişi, kutsal sırların tümünden, ruhunu Tanrıdan uzaklaştırmak için men edilir.²⁶⁸

3.3.4. EVHARİSTİYA SAKRAMENTİ (KOMÜNYON-KUTSAL KURBAN, KURBONO)

Evharistiya “teşekkür, Tanrıya şükür duasında bulunmak, bağışlamak” anlamına gelen Yunanca kökenli bir kelimedir. Bu ayin, Hristiyanlar için yedi sırrın biri olmakla kalmaz Hristiyan inancının ve ibadetinin temel taşı oluşturur.²⁶⁹ Evharistiya, çarımıha gerilmeden önce Hz. İsa'nın Havarilerle yediği son akşam yemeğinin adıdır.²⁷⁰ Bu ayin Pazar günü kilisede yapılır.

Bu sakramente “Son Akşam Yemeği”, “Mass”, “Missa” “Kutsal Ayin, Kurban, Rabb'in Son Akşam Yemeği”, “Komün-yon” veya “Ekmek-Şarap Ayini” de denir.²⁷¹

²⁶⁷ Durak-1, *a.g.e.*, s.112.

²⁶⁸ Zeki Demir-2, Süryani Ortodoks Kilisesinde Kavramlar ve Terimler, Yayımlanmamış Makale, s.12, Meryem Ana Kilisesi Kütüphanesi, İstanbul 1999.

²⁶⁹ Michel, *a.g.e.*, s.94; Schimmel, *a.g.e.*, s.228.

²⁷⁰ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s.297.

²⁷¹ Michel, *a.g.e.*, s.94; Sarıkcıoğlu, *a.g.e.*, s.294.

3.3.4.1. Hristiyanlıkta Evharistiya Sakramenti

Hristiyanlıkta Evharistiya, Allah'ın nimetleri karşısında Allah'a sunulan saygı ve şükran duasıdır. O İsa Mesih'in havarileriyle yediği son yemeği yeniden canlandırma merasimidir. İncillere göre Hz. İsa, Havarilerle yediği Fışh Yemeğinde²⁷² eline ekmek alıp, “bu benim bedenimdir” demiştir. Sonra bir kâse alıp “hepiniz bunu için. Çünkü bu benim kanımdır” demiştir.²⁷³ Bunun için ayinde takdis edilen ekmek ve şarap, Hz. İsa'nın manevi teni ve kanı olarak görülür. Çünkü çarmıha gerilen Hz. İsa'nın vücudundan insana hayat veren kan ve su akmıştır.²⁷⁴ Hristiyanlar, bu “Birlik Yemeği”ni paylaştıklarında İsa'nın bedensel olarak aralarında var olduklarına inanırlar. Tanrı ile Yahudi kavmi arasında akdedilen Eski Ahit, Sina Dağı'nda kurbanların kanı ile pekiştirilmişti. Yeni Ahit'in de İsa'nın Kanı ile pekiştiğine inanırlar.²⁷⁵

3.3.4.2. Süryani Ortodoks Kilisesinde Evharistiya Sakramenti

Evharistiya sırrı, Süryani Ortodoks Kilisesinde “Kurbono”²⁷⁶ olarak adlandırılır.

Kurbono mümin kişinin ekmek ve şarap görünümündeki Mesih'in bedenini yediği ve kanını içtiği bir sırdır.²⁷⁷

İsa Mesih bu sırrı yas gecesinin arifesine rastlayan Fışh Perşembesine koymuştur (Matta 26:26-29). Şakirtler bu sırrı koruyarak, halefleri olan episkopos ve papazlara devretmişlerdir. Bu sırdaki büyük kudsiyet kurbononun uygulanmasıyla elde edilir. Ruhani ayinde takdis edilen ekmek ve şarap, her ne kadar tabii bir hal arz ediyorsa da aslında iman gözüyle bakıldığında takdis

²⁷² Fışh(Fışho): İsrailoğullarının Mısır esaretinden kurtuluşunun anısına yapılan bayramdır. (Daha fazla bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 305).

²⁷³ Bkz. Matta 26:29; Markos 14-12:26; Luka 22:7; Yuhanna 13:21; Korintlilere 11:23.

²⁷⁴ P. Emanuel Aydın-2, Kurobo, s.49, Vienna, Avusturya, 1979.

²⁷⁵ Michel, a.g.e., s.94

²⁷⁶ Demir-2, a.g.m., s.12.

²⁷⁷ Akdemir, a.g.e., s.76; E.Aydın-1, a.g.e., s.185.

edilen ekmek ve şarap İsa Mesih'in manevi ten ve kanı kabul edilir. İsa Mesih müminler için kendini Allah'a kurban sunmak için bu kutsal sırrı koydu. Bu sır aracılığıyla Mesih ile müminler arasında bir ilişki kurulur ki İsa'dan manevi bir gıda, ilahi bir kuvvet alınmış olur (Yuhanna, 6:54-58).²⁷⁸

Süryani Ortodoks Kilisesine göre, Kurbono şu sebeplerden dolayı sırlar arasında önem bakımından ilk sırada yer alır:

Birincisi, kendisinden kaynaklanan inayetten dolayıdır. Çünkü, diğer sırlarda inayet somut madde şeklinde fakat soyut bir halde işlenmektedir. Bu sırda ise maddenin cevheri ilginç ve gizemli bir şekilde Mesih'in cesedine ve kanına dönüşmektedir.

İkincisi, İsa Mesih sırlarıyla müminlere ihsanda bulunur. Kurbono'da ise özbenliğini kutsal ve manevi bir gıda olarak sunmuştur.

Üçüncüsü, diğer sırların fonksiyonları yalnızca kendisini alana özgüdür. Kurbono sırrı ise aynı zamanda takdime kabul edildiği için dirilerin ve ölmüşlerin ruhlarına rahmet olsun diye Allah'a sunulur.²⁷⁹

Kutsal Kurban sırrının uygulanması esnasında zorunlu olarak bulunması gereken unsurlardan birincisi olan **madde** unsuru ekmek ve şaraptır. Ekmek cevheri olarak Mesih'in bedenine dönüştüğü için bedeninin normal yapısı gereği dört unsurdan oluşması gerekir. Bu sebeple kilise toprak ögesini sembolize etmek üzere un kullanılmasını, su ögesini simgelemek için unun suyla yoğurulmasını, hava ögesini sembolize etmesi için zeytinyağı katılmasını, ateş ögesini sembolize etmesi için de tuz katılmasını kararlaştırmış ve zorunlu hale getirmiştir. Aynı şekilde bedenle birleşmiş ruhu temsilen hamurun mayalanmış olmasını şart koşmuştur.

İkinci unsur olan **dua**, Kurbono'nun özel duası olan son akşam yemeğinden Kutsal Ruh'un çağrılmasına kadar ayin sırasında sesli bir şekilde okunur.

²⁷⁸ Akdemir, a.g.e., s.76-77.

²⁷⁹ Demir-2, a.g.m., s.31.

Üçüncü unsur olan hizmetkar ise, ilk zamanlar episkoposlar idiyse de zamanla kilisenin faydasını gözeten diğer fiillerde olduğu gibi bu sırrın uygulanmasında da ruhaniler yetkili kılınmıştır. Bu sırrın hizmetinde hangi derecede olursa olsun ruhani İsa Mesih'e işaret etmektedir.²⁸⁰

3.3.4.3. Evharistiya Sakramentini Almanın Faydaları ve Zorunluluğu

Süryani Ortodoks Kilisesine göre Kurbonodan almanın veya Kuroboya katılmanın faydaları çoktur. Temiz bir yürek ve gerçek imanla Kurbonodan alan müminin günahları bağışlanır, manevi olarak İsa Mesih ile birleşir, ulvi kuvvet ve bereket alır ve de ebedi hayata sahip olacağına inanılır.²⁸¹

Kiliseye göre Kurbonoya katılmak ibadetin en önemlisi ve en değerlisidir. Küçük yaştaki çocuklara bile komünyon verilir. Bu bakımdan müsait olunan her fırsatta kutsal ayinde bulunmak hem gerekli hemde manen faydalıdır. Özellikle Pazar ve bayram günleri kiliselerde uygulanırken, cemaat ve ziyaretçi sayısının fazla olduğu manastırlarda bu ayin, Çarşamba ve Cuma günleri de yapılır.

Kutsal kurban sırrı günahların bağışlanması için temel kaynak, ebedi hayatı ve diğer inayetleri elde edişin ana kapısıdır. Yuhanna, 6:53 ve Matta, 26:26'da yer alan ayetler Kurbononun alınması ihmal edilemez bir zorunluluk olduğunu vurgular.²⁸²

3.3.4.4. Evharistiya Sakramentinin Uygulanışı

Süryani Evharistik ayin usulleriyle ilgili olarak bazı bilim adamları yüzlerce ayin şekillerinden bahsetmişlerdir. Fakat günümüzde yazarlar, sadece yetmiş kadarından haberdardırlar.

Kilisede ayin sırasında cemaat sessizce bile ayin usulüne ait dualardan başka dualar okuyamaz. Fakat nadiren “Ya Rab bize merhamet eyle” gibi kısa dua cümleleri dudaklardan dökülebilir.²⁸³

²⁸⁰ Demir-2, a.g.m., s.33-34.

²⁸¹ Akdemir, a.g.e., s.78

²⁸² Demir-2, a.g.m., s.34.

²⁸³ Durak-1, a.g.e., s.123.

3.3.5. HASTA YAĞI SAKRAMENTİ

Hıristiyanlıkta “hasta gizemi veya yağ sürme”, “son yağlama” olarak adlandırılan bu sakrament bunalım anlarıyla ilgili bir sırdır. Ruhun hastalık durumu olan günah Tanrıyla münasebeti bozduğu gibi, beden hastalığı da hayata son verebilecek bir bunalım sebebidir. Bu iki durumda da Hıristiyanlar inançlarında Tanrının selamet mesajını bulurlar. Hıristiyanlar İsa’nın Tanrı tarafından hastalara teselli ve şifa getirmek üzere gönderildiğine inanırlar. Bu sır Tanrının sevgisiyle hastanın yanibaşında olduğunun, onu terk etmediğinin işaretidir. Başka bir ifadeyle bu sakrament hastalıkta ve özellikle ölüm yaklaştığında insanın benliğini saran yalnızlık duygusuna çare olmayı amaçlar. Hasta gizemi hastaya yalnız olmadığını, İsanın baş ucunda durduğunu, Tanrı huzuruna varıncaya kadar yanında kalacağını, kendisi için ve kendisiyle birlikte dua eden bir topluluğun olduğunu belirtir.²⁸⁴

Hasta yağına Süryanice “meshi” denilir.²⁸⁵ Hasta yağı; ölüm bir hazırlık olup takdis edilen yağın hem şifa olarak, hem günahların bağışlanması için, hem huzur bulmak için ve hem de maneviyatın düzeltilmesi için vücuda sürülen kutsal bir yağdır.²⁸⁶

Bu ayinin uygulanabilmesi için yağlanacak kişinin tövbe ederek bütün günahlarını itiraf etmesi gereklidir.²⁸⁷ Günah çıkarmanın üç şartı vardır. Bunlar:

1- Pişmanlık: Tövbe edenin Allah’a karşı işlediği günahlar için gerçekten pişmanlık duyması ve bir daha günaha dönmek üzere, bütün kalbiyle yemin etmesidir.

2- İtiraf: İnanan kişinin günahlarını meşru bir kahinin tanıklığı altında Allah’a açık olarak itiraf etmesidir. Bu arada, inanan kişinin vicdanını yoklayarak sonradan aklına bir şeyler gelmişse çekinmeden onları da itiraf etmesi, kahinin ona vereceği öğütlere riayet etmesi ve aldığı aftan dolayı Allah’a hamd ve şükretmesi gereklidir.

²⁸⁴ Michel, *a.g.e.*, s.93.

²⁸⁵ Hanna Dolapönü-4, *Türk Süryani Kadim Kilisesinin Mesihsel Öğretimi*, s.16.

²⁸⁶ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s.298; Akdemir, *a.g.e.*, s.82; Dolapönü-4, *age*, s.16.

²⁸⁷ Akdemir, *age*, s.83; Dolapönü-4, *age*, s.16.

3- Tarziye: İtirafıktan sonra inanan kişi, Allah’a karşı işlediği suçları oruç tutmak, namaz kılmak ve sadaka vermekle; nefesine karşı olanları; kendini ıslah etmek, iyilik ve fazilette bulunmakla; komşusuna karşı olanları ise yaptığı maddi ve manevi zararın bedelini ödemekle tarziye vermiş olur.²⁸⁸

İtiraf edecek kişi, başı açık olarak kahinin önüne yaklaşır, istavroz çıkarır. Sonra itirafını anlatır. Daha sonra kahinin öğütlerini dinleyip, suçlarının affolunduğuna iman eder.²⁸⁹

Ayini gerçekleştirecek kahin, saf zeytinyağı üzerine gerekli duaları okuduktan sonra bu yağı hastanın alnına, gözlerine, kulak, ağız, burun, el ve ayaklarına sürerek hastaya hitaben “iç ve dış duygularınla yapmış olduğun bütün insani hatalar; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla sana bağışlansın” der ve böylece hastayı takdis etmiş olur.²⁹⁰

3.3.6. KEHNUTLUK (RUHANİLİK) SAKRAMENTİ

Hayat ile ilgili diğer bir sakrament ruhbanlık sırrıdır. Bir Hıristiyan bu sırda hayatını Hıristiyan topluluğuna, dolayısıyla tüm insanlığa hasretmeyi vaad eder.²⁹¹ Bu sırrı alan kişi laik sınıftan çıkıp ruhban sınıfına girmiş sayılır.²⁹²

3.3.6.1. Süryani Ortodoks Kilisesinde Kehnutluk Sakramenti

Kehnut, verimli, semereli anlamında Süryanice bir kelimedir. Kehnut kilisenin ruhi hizmetlerini yapmaya, vaftiz yapmaya, kurban sunmaya, nikah kıymaya ve insanları Allah’ın yoluna davet etmeye yetkili kılınmış, kutsal bir sırrı üzerine almış kişiyi ifade eder.²⁹³

Rahip Takdisi veya Kehnutluk Sırrı kilise hiyerarşisinin üç üst merhalesindeki diyakos, papaz, piskoposların takdisi ayini-

²⁸⁸ Akdemir, age, s.73-74.

²⁸⁹ Dolapönü-4, age, s.15.

²⁹⁰ Akdemir, age., s.82-83.

²⁹¹ Michel, age, s. 91.

²⁹² Sarıkçıoğlu, age, s.294

²⁹³ Akdemir, age, s. 79.

dir. Bu görevler sadece tayinle değil takdis ayini ile verilir. Takdis piskopos tarafından yapılır.²⁹⁴

Süryani Ortodoks Kilisesinde rahiplik organizasyonu (manastır hayatı) dördüncü yüzyılda başlamıştır.²⁹⁵ Süryani geleneğinde kendini Allah’a adanmış münzevi rahipler manastırlarda yaşar ve cemaat hizmetinden sorumlu tutulmazlar. Ancak bunların içinde kültürlü ve kabiliyetli olanlar gerekirse patriğin ve kilise genel yönetim kurulunun isteği ile metropolitliğe aday olarak bir mıntıkaya yönetici tayin edilebilir. Bu aşamada namzet rahip milletin ve meslektaşlarının takdirini kazanmışsa patrik tarafından istenilen mıntıkaya metropolit olarak tayin ve takdis edilir.²⁹⁶

Rahipler evlenmeyen din adamlarıdır. Metropolitler ve patrikler bu sınıftan tayin ve takdis olunurlar.²⁹⁷ Süryani Ortodoks Kilisesinde kahinlik sınıfına girmek isteyeninin bütün varlığıyla kendini Allah’a vakfetmesi, bilgili, anlayışlı, misafirperver ve öğretmeye kabiliyetli olması şarttır. Kahin dini bakımdan kendi cemaatinden sorumlu olduğundan ve öğütleriyle müminlere yol gösterici olması gerektiğinden saygıdeğer ve ahlaklı bir kişiliğe sahip olmalıdır.²⁹⁸

Hıristiyanlıkta büyük öneme sahip olan kilise “Hz. İsa’ya inanan topluluğa”²⁹⁹ ve bu topluluğun inançlarının gereğini yerine getirmek için toplandıkları yapıya işaret eder. Süryani toplumunda din adamları, kilisenin ruhani hizmetlerini yerine getirmek için görevlendirilmiş kimselerdir. Din adamları, kiliseye üye olanların manevi babasıdır.

Ruhbanların bu yetkilerini “baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum. Sizi dinleyen beni dinlemiş olur. Ruhü’l-Kudüs’ü alın, kimlerin günahını bağışlarsanız, onlar bağışlanmış ve kimlerinkini alıkoyarsanız onların ki alıkonulmuş olur”³⁰⁰ ifa-

²⁹⁴ Tümer- Küçük, *age*, s.160.

²⁹⁵ Akyüz-1, *a.g.e.*, s.34.

²⁹⁶ Akdemir, *age*, s. 80-81.

²⁹⁷ Mor Ignatius Yakup III, *a.g.e.*, s.7.

²⁹⁸ Akdemir, *age*, s. 80.

²⁹⁹ Akdemir, *age*, s. 56.

³⁰⁰ Yuhanna, XX/21.

delerinde olduğu gibi Hz. İsa'dan aldıklarına inanılır. Süryanilerde ruhanilik Episkoposluk, Papazlık, Diyakosluk olmak üzere üçe ayrılır³⁰¹. Bu sınıflar da kendi içinde şu şekilde rütbelere ayrılır. Bu rütbeler II. Bölümde Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı başlığı altında ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.3.7. EVLİLİK (NİKAH) SAKRAMENTİ

3.3.7.1. Hristiyanlıkta Evlilik Sakramenti

Hayat halini ilgilendiren iki sırdan birisi ruhbanlık, diğeri ise Hristiyan evliliğidir. Hristiyanlar için evlilik hiçbir zaman medeni hal ile ilgili laik bir olguya indirgenemez. Evlilik Tanrının insanlığa sevgisini simgeleyen bir hayat halidir. Karşılıklı sadakat ve yarar duyguları ile çocukların doğabileceği ve Hristiyan inancında yetiştirilebileceği bir ortam meydana getirmeyi taahhüt eden iki kişinin sevgi birliğidir. Hristiyan kişi bu sevgi birliğinde Tanrının insanlara karşı tutumunun simgesini görür. Tanrı kavmini sever, onu korur, verdiği sözü tutar. Hristiyanlar evliliklerini Tanrının insanlığa, İsa'nın şakirtlerine olan sevgisinin canlı bir sembolü haline getirmeye söz verirler. Bu sebeple Hristiyanlar evliliğin hayat boyu süren bir taahhüt olduğunu savunurlar.³⁰²

3.3.7.2. Süryani Ortodoks Kilisesinde Evlilik Sakramenti

Evlilik, bütün toplumlarda olduğu gibi Süryanilerde de faydalı bir nesil yetiştirmek ve ortak bir şekilde ailenin geçimini sağlamak için erkek ile kadın arasında kurulan dini ve hukuki bir bağdır.³⁰³ Süryani geleneğinde evlilik sırrı, koca ve karının ruhaninin bereketiyle birlikte oldukları bir sırdır.³⁰⁴ Evlilik Kutsal Ruh'un inayetiyle ve ruhaninin özel dua bereketiyle neslin devamını sağlamak üzere mümin kadın ve erkeğin kutsal bir şekilde birleştikleri, birlikte oldukları mukaddes bir sırdır.³⁰⁵

Kilise kanunları bir adam için tek bir eşin olması gerektiğini öngörür.³⁰⁶ Bunun yanında kilise kanunları aralarında süt kardeş-

³⁰¹ Tümer, *ag.e.*, s. 127; Tümer-Küçük, *age*, s. 305; Koluman, *age*, s. 74–75.

³⁰² Michel, *age*, s.91

³⁰³ Akdemir, *age*, s. 84.

³⁰⁴ Saka, *age*, s.314

³⁰⁵ Demir-1, *age*, s. 50

³⁰⁶ Saka, *age*, s.314

liğı olan kadın ve erkeğin evlenmesini, aralarında vaftiz kirveligi olan kişilerin evlenmesini, aralarında nikah sağdıçlığı bulunanların evlenmesini, yakın akrabaların evlenmesini, geçmeyen ve bulaşıcı bir hastalığı olanların evlenmesini yasaklamıştır.³⁰⁷

Nikah iki aşamadan oluşur. Bunlar nişan ve kutsamadır. Genç çift birbirlerini sevdiğinde ya da aileleri iki genci birbirine uygun gördüğünde damat adayının ailesi tarafından önce gelin adayının ailesi ziyaret edilir ve “biz bu tarihte nişan yapmaya gelmek istiyoruz” derler. Daha sonra damat ve gelinin vaftiz babalarını nişan törenine çağırırlar. Papaz, bu törenin yapılıp yapılmayacağını kesinleştirmek için, gelin adayının evine iki kadınla birlikte damat adayının nişan yüzüğünü gönderir. Görevlendirilmiş olan bu iki kadın “bu yüzük falan kişinin falan oğlunudur. Size evlenme teklifini sunmaktadır. Eğer bu teklifi kabul ediyorsanız, bu yüzüğü parmağınıza takınız. Teklifi reddediyorsanız yüzüğü geri veriniz.” derler. Gelin adayı konuşmaz veya teklifi kabul ettiğini söylerse, yüzüğü parmağına takar. Papaza kızın istekli olduğu bildirilir. Daha sonra papaz ve konuklar nişan töreni için gelin adayının ailesinin evinde toplanırlar. Törende damat ve gelinin aileleri bir araya gelirler. Papaz birkaç dua okuduktan sonra nişan töreni sona ermiş olur.³⁰⁸

Evlenmeden önce bir nişanlılık dönemi geçirilir. Bu nişanlılık döneminde bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa ayrılmak mümkündür. Yani iki taraftan birisi nişandan vazgeçebilir.³⁰⁹

Süryanilerde başlık parası cüzidir. Gelin adayının bazı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, çok az bir başlık parası alınır. Bayram günlerinde, nişan süresince damat tarafının kız tarafına hediye götürmesi gerekir.

Nişanlı çiftler tövbe ve itiraf etmekle evlenmeye hazırlanırlar.³¹⁰ Nikah evde veya kilisede papaz tarafından gerçekleştirilir. Nikahta gelin ve damat ayakta durur. Gelin ve damadın yakın-

³⁰⁷ Demir-1, *age* s. 53; Akdemir, *age*. s. 85.

³⁰⁸ Koluman, *a.g.e.*, s.116.

³⁰⁹ Koluman, *a.g.e.*, s.116.

³¹⁰ Akdemir, *age*, s.84

larından bir erkek ve bir kadın nikahta sağdıçlık yaparlar. Bunlar aynı zamanda nikahta şahitlik yaparlar.³¹¹ Papaz birkaç dua okuduktan sonra gelin ve damada karşılıklı evlenmeyi isteyip istemediklerini sorar. Onaylarını aldıktan sonra gelin ve damadın ellerini birleştirerek onları karı-koca ilan eder.³¹²

Ruhanilerin evlenmeleri ise şu şekilde gerçekleştirilir: Diyakoslar ve papazlar evli olurlar. Bekar iken bu rütbeleri alamazlar. Diyakosluktan başdiyakosluğa yükselenler karısı öldüğü takdirde yeniden evlenebilirler. Ancak papaz sınıfında olanların karısı öldüğü takdirde tekrardan evlenemezler. Çünkü papaz, bütün cemaatin manevi babasıdır. Ama papazlık görevinden ayrıldığında tekrardan evlenebilirler.³¹³

Episkoposluk sınıfından olan rahipler ise hiç evlenemezler. Süryani Ortodokslarda altıncı asırdan itibaren episkoposluk, metropolitlik ve patriklik rütbeleri, sadece rahiplik sınıfından olanlara verilmektedir. Bu sınıftan olmayan bir ruhani patrik, metropolit veya episkopos olamaz. Ancak karısı ölmüş bir papaz bilgi ve ahlak olarak üstün meziyetlere sahipse episkopos, metropolit veya patrik olabilir.³¹⁴

Süryanilerde tek eşlilik şarttır. Karı-koca arasındaki haklar eşit olmakla beraber, son söz erkeğindir. Çünkü kadının başı erkektir.³¹⁵

Süryani Ortodokslarda da diğer Ortodoks Hristiyanlar gibi, meşru bir sebep olmadan, boşanma yasaktır. Boşanmanın olması için taraflardan birisinin zina halinde yakalanması veya üç adet güvenilir tanığın, bu konuda şahitliği halinde boşanma olabilir. Sağlık sebeplerinden dolayı da boşanma gerçekleşebilir.³¹⁶

³¹¹ Koluman, a.g.e., s.116.

³¹² Koluman, a.g.e., s.116.

³¹³ Günel, *age*, s.318; Süryani Ortodokslar papazlara babamız anlamına gelen “ebuna” kelimesiyle hitap ederler.

³¹⁴ Günel, *age*, s.318

³¹⁵ Günel, *age*, s.318

³¹⁶ Akdemir, *age*, s.85; Günel, *age*, s.315.

IV. BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDEKİ SÜRYANİLERİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATI

4.1. TUR ABDİN ADI

Mardin ve çevresindeki Süryanileri anlatırken sık sık Tur Abdin kelimesini kullanmak durumunda kalacağız. Bu kelime Süryanilerin bu çevredeki kiliselerini içine alan Metropolitlik merkezine kendilerinin verdiği bir isimdir. Tur Abdin, Midyat merkez olmak üzere Mardin (ki ileride göreceğimiz üzere Mardin'in bu sınırlara girip girmediği tartışılmaktadır) ve Mardin'in bazı ilçelerini içine alan bölgeye verilen bir isimdir. Tur Abdin kelimesinin nereden türediği ve ne anlama geldiği konusunda değişik görüşler vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci görüş, Romalılar'ın, Tur Abdin "Hizmetkârlar Dağı" adını Doğu'nun eski topluluklarından almış olduklarını kabul eder. Bu ad daha sonraları IV. yüzyıldan itibaren kurulan manastırlarda yaşayan keşişlere atfedilerek, Hristiyan bakış açısına göre, "Tanrı Hizmetkârları Dağı"na dönüşmüştür³¹⁷.

İkinci görüş Süryanicede, "Tur" kelimesinin "Dağ", "Abdin" kelimesinin ise "Köleler" anlamına geldiğini ve böylece de Tur Abdin kelimesinin "Köleler Dağı" anlamına geldiğini kabul eder. Gabriyel Akyüz bölgeye Köleler Dağı denmesinin nedenini Aziz Yuhanna'nın hayatından çevirdiği bir hikâyeye şöyle anlatır: "Persler bölgeyi işgal ettiklerinde Romalılar'ı Dara, Nusaybin ve civar yerlerden kovdular. Tur Abdin bölgesi Hristiyanlarının bir kısmı Romalılar'la beraber Fırat'ın batı kesiminde Rumanıye denilen bir şehirde barındılar. Bir süre sonra, İmparator Jüstinyen döneminde Romalılar Persler'den intikamlarını alarak Asur, Niveh, Beth-Nuhadre, Beth-Garmay, Beth-Sluğ gibi yerleri istila ederek, oranın putperest insanlarından büyük bir bölümünü esir aldılar. Onları İzlo, Arzun, Savur Kalesi ve Mardin Dağları ara-

³¹⁷ Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Sevil Gülçur), Avusturya 1999, s. 17.

sına yerleştirdiler.”³¹⁸. İşte bölgeye yerleştirilen bu putperest esir kafilesi yüzünden Tur Abdin yani “Esirler Dağı” adı türemiştir.

nc görüş olarak Andrew Palmer, Tur Abdin kelimesinin orijinalinin “Turo Da” “Abode”dir. Abode, “Manastır Haya-tına Dair” anlamına geldiğini ifade etmektedir³¹⁹.

4.1.1. Coğrafi Olarak Tur Abdin Bölgesi

Turu Abdin bölgesinin sınırlarının, Mardin şehrini içine alıp almadığı konusu tartışmalıdır. Getrude Bell, Tur Abdin’i Diyar-bakır, Urfa ve Nusaybin’in oluşturduğu üçgenin doğusunda kalan bölge olarak tanımlamıştır. evresi kuzey ve doğuda Dicle Nehri; batıda, güneye uzanan Mardin Dağı ve güneydoğuda Cizre ile kuşatılmıştır. Dolayısıyla Hasankeyf, Mardin, Dara, Nusaybin ve Cizre bölgeyi çevreleyen yerleřimlerdir³²⁰.

Andrew Palmer’a göre ne Mardin, ne Batman, ne Fedek, ne de İzla Dağı Tur Abdin’e dâhildir. Yazar bölgenin sınırlarını Ebu Yusuf Yakup’un yazdıklarından faydalanarak oluşturur: “İşlam’dan önce, Mezopotamya’nın bir kısmı Romalılar’a, bir kısmı da Persler’e aitti. Her ikisinin de mülkiyetlerini koruyan bir bölükleri ve yöneticileri vardı. şenyurt ve arkasında Fırat’a kadar uzanan topraklar Romalılar’ın; Nusaybin ve arkasında Dicle’ye kadar uzanan bölge Persler’indi. Sincar Dağı’na uzanan Mardin ve Dara ovası ile l Persler’in, Mardin ve Dara’nın bulunduğu dağlar ve Tur Abdin Romalılar’ındı. İki halkın arasındaki sınır Dara ile Nusaybin arasındaki Sarja Kalesi olarak belirlenmişti.”³²¹

Gabriel Akyüz’e göre bölge coğrafi olarak incelendiğinde kuzey ve doğudan Dicle Nehri ile batı ve güneyden dağlarla çevrilmiş olan bu alan, özel bir bölge olarak adlandırılmaya uygundur ve Mardin, bu coğrafi tanımın içine girer³²².

³¹⁸ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 25-26.

³¹⁹ Andrew Palmer, *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin*, Cambridge 1990, s. 28.

³²⁰ Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002, s. 11.

³²¹ Palmer, *a.g.e.*, s. 7

³²² Keser, *a.g.e.*, s. 11-12.

Bölgenin yerleşim tarihi M.Ö. IV. binlerden geriye gider. Ortaçağın en önemli güzergâhlarından biri olan “İpek Yolu” buradan geçmektedir. Bölgede, 4. binyılın ikinci yarısında Sümer-Akkad Uygarlığı, M.Ö. III. binyılda Huri-Mittanni Krallığı, M.Ö. XIV. yüzyılda Hititler, XII. yüzyılda Aramiler, M.Ö. X. yüzyılda Asurlular hâkimiyet kurmuştur. M.Ö. 539’da Persler Büyük İskender’in bölgeyi fethine kadar burada yaşamışlardır. İskender’in ölümünden sonra M.Ö. 129’a kadar Selevkos İmparatorluğu, daha sonra gelen Abgar Beylerinin hâkimiyeti, M.Ö. 197 yılında Romalıların fethiyle sona ermiştir. Bundan sonra bölgeye Hristiyanlık girmiştir. “Süryani” kelimesi Hristiyanlıktan sonra buralara yayılmıştır.

4.2. SÜRYANİLERDE SOSYAL HAYAT

4.2.1. Bayramlar

Süryanilerin örf ve adetleri daha çok dini bir mahiyet taşımaktadır³²³. Süryanilerde bayram anlayışı kutsallıkla iç içedir. Bayram öncesi tutulan oruç ve perhizin ardından yapılan bayramlar toplumda birlik ve beraberliği sağlayan önemli uygulamalardır. Oruç-bayram bağlantısı kilise ve din adamlarınca iyi bir şekilde değerlendirilerek toplumun bütün kesimin katılımı sağlanır ve arzu edilen birliktelik sağlanır.

Süryani bayramları Rabbani bayramlar ve Rabbani olmayan bayramlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Rabbani bayramlar İsa’nın doğumundan göklere çekilişine kadar olan olayları ve Meryem ve Kutsal Ruh ile ilgili olayları konu edinir. Rabbani olmayan bayramlar ise kilise tarihinde önemli olan kişi ve olayları anma şeklinde değerlendirilebilir. Süryaniler, Rabbani bayramlarda günlük işlerini terk etmek ve kilisede düzenlenen ayine katılmak zorundadırlar. Rabbani olmayan bayramlarda ise ayine katılma zorunluluğu yoktur³²⁴. Miladi takvime bu bayramların bazılarının tarihi sabit bazılarının ki değişkendir. Paskalya bayramı (Nisan- Mayıs aylarında), Kıyam bayramı (Mart-Nisan-

³²³ Koluman, *a.g.e.*, s. 116.

³²⁴ Durak-1, *a.g.e.*, s. 79.

Mayıs aylarında), İsa'nın göklere yükseliş bayramı (Mayıs ayında) ve Pantikost bayramı (Kutsal Ruhun gelişi) (Mayıs-Haziran aylarında) tarihi değişen bayramlardır. Noel bayramı (25 Aralık) ve Haçın Bulunuş bayramı (14 Eylül) ise tarihi sabit olan bayramlardır³²⁵.

Bayramlarda, cemaat hiçbir işle meşgul olmayıp birbirlerini ziyaret ve tebrik ederler. Bayramda oruç ve perhiz bozulur, en güzel yemekler yenir, en güzel ve yeni elbiseler giyilir. Bu tebriklere çevrenin Müslüman halkı da katılır³²⁶. Süryaniler tarafından kutlanmakta olan bayramlar şunlardır³²⁷:

Rabbani bayramlar şu şekildedir;

1. Yeni yıl ve Mesih'in Sünneti	1 Ocak
2. Vaftiz Bayramı	6 Ocak
3. Meryem Ana Ekinler Bayramı	15 Ocak
4. Meryem Ana Müjde Bayramı	25 Mayıs
5. Paskalya (Diriliş) Bayramı	15 Nisan
6. Mesih'in Göğe Yükseliş Bayramı	24 Mayıs
7. Pentikost (Kutsal Ruhun Gelişi)	23 Haziran
8. Tecelli Bayramı	6 Ağustos
9. Noel (Doğuş) Bayramı	25 Aralık
10. Meryem Ana İntikali Bayramı	15 Ağustos
11. Meryem Ana Doğuş Bayramı	8 Eylül

Rabbani olmayan bayramlar (Azizleri Anma Günleri) ise şu şekildedir;

1. Vaftizci Yuhanna'nın Şehit Edilmesi	7 Ocak
2. Mor Stefanos	8 Ocak

³²⁵ Şimşek, *a.g.e.*, s. 212–213.

³²⁶ Koluman, *a.g.e.*, s. 117.

³²⁷ Şimşek, *a.g.e.*, s. 213–214; İris, *a.g.e.*, s. 175–184.

3.Kartminli Mor Şemun	19 Ocak
4.Mor Barsavmo	3 Şubat
5.Patrik Mor Severius	8 Şubat
6.Patrik III. İlyas	13 Şubat
7.Aziz Mor Efrem	3 Mart
8.Sebastiyan'ın Kırk Şehidi	9 Mart
9.Mor Evgin	20 Nisan
10.Mor Gevergis	23 Nisan
11.Nusaybinli Mor Yakup	11 Mayıs
12.Mor İzozel	12 Mayıs
13.Mor Samuel	15 Mayıs
14.Mor Şemun Dzeyte	1 Haziran
15.Elçi Mor Petrus ve Mor Pavlos	29 Haziran
16.Elçi Mor Tuma	3 Temmuz
17.Mor Kiryakos ve Annesi Yuliti	15 Temmuz
18.Mor Yakup Burud'ano	31 Temmuz
19.Mor Simuni ve Yedi Oğlu	1 Ağustos
20.Mor Gabriyel'in Elinin Kesilişi	31 Ağustos
21.Mor Melke	1 Eylül
22.Mor Abay	1 Ekim
23.Mor Serkis ve Mor Bakos	7 Ekim
24.Suruçlu Mor Yakup	29 Kasım
25.Mort Barbara ve Mort Yulyana	4 Aralık
26.Mor Behnam ve Kardeşi Sara	10 Aralık
27.Mor Gabriel	23 Aralık ³²⁸

³²⁸ E. Aydın-2, *a.g.e.*, s. 9; Şimşek, *a.g.e.*, s. 213–214; İris, *a.g.e.*, s. 175–184.

4.2.2. Evlilik ve Aile Hayatı

Evlilik, yararlı bir nesil yetiştirmek ve müşterek yardım ile ailenin geçimini sağlamak üzere, erkek ve kadın arasında kurulan dini ve hukuki bir bağıdır³²⁹. Süryanilerde evlilik, kutsal kabul edilen aile kurumunun oluşturulmasının ilk şartıdır. Evlilik, kilisenin kutsal sırlarından birisidir³³⁰. Ruhban sınıfından olan rahipler ve bunların üst makamları olan Episkopos, Metropolit, Mafıryan ve Patrikler evlenemezler³³¹.

Evlenecek kişiler arasında yakın akrabalık ilişkisi olmaması gerekir³³². Ergenlik çağına varmış erkek ve kızın, kendi rızaları ile cemaat tarafından meşru kabul edilen bir ruhaninin huzurunda dini nikah gerçekleştirilir. Bundan daha önce medeni nikâh gerçekleştirilir. Böylece evlilik gerçekleşmiş olur.

Süryanilerde çok eşlilik yasaklanmış olup aslolan tek eşlilik-tir. Boşanmak, zina hali dışında mümkün değildir³³³. Din adamı sınıfına mensup olanlardan sadece papazlar, papaz rütbesini almadan önce evlenebilirler. Papaz olabilmenin bir şartı da evli olmaktır³³⁴. Papaz, eşi öldüğünde ikinci bir evliliği yapamaz. Fakat ruhban sınıfına dâhil olmayan diğer cemaat üyeleri, eşleri öldüğü takdirde ikinci bir evlilik yapabilirler.

Süryaniler arasında evliliği engelleyici durumlar ruhsal yakınlık, kan bağı ve dini farklılıktır. Ruhsal yakınlık, sütannelik, sütkardeşlik ve vaftiz kirveliliğidir. Aralarında sütanneliği, sütkardeşliği gibi bir yakınlığın bulunması halinde evlilik kesinlikle yasaktır. Vaftiz kirvesi ise vaftiz esnasında çocuğu tutan kişidir ki o çocuğun manevi babası olarak kabul edilir. Kirvenin eşi mane-

³²⁹ Akdemir, *a.g.e.*, s. 84; Demir-1, *a.g.e.*, s. 81; Şimşek, *a.g.e.*, s. 204; İris, *a.g.e.*, s. 203.

³³⁰ Kilisenin sırları (ayinleri) yedi tanedir. Bunlar; vaftiz, murun, itiraf, kutsal kurban, kehnüt (ruhbanlık), hasta yağı ve evlenmedir. Daha fazla bilgi için bkz. III. Bölüm

³³¹ Akdemir, *a.g.e.*, s. 80; Koluman, *a.g.e.*, s. 116; Şimşek, *a.g.e.*, s. 204; İris, *a.g.e.*, s. 203.

³³² Akdemir, *a.g.e.*, s. 84; İris, *a.g.e.*, s. 204.

³³³ Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306; İris, *a.g.e.*, s. 204.

³³⁴ Akdemir, *a.g.e.*, s. 84; Şimşek, *a.g.e.*, s. 204.

vi anne, çocukları ise manevi kardeşler sayılır. Nikâhta sağdıçlık ve geçmeyen hastalıklar da evlilik için engel teşkil etmektedir³³⁵. Yakın akraba olan amca, dayı, hala, teyze çocukları arasında da evlilik gerçekleşemez. Günümüzde ise Süryanilerin nüfuslarındaki azalmadan dolayı, kilise bu tür evliliklere izin vermektedir³³⁶. Evliliği engelleyen bir diğer durum ise dini farklılıktır. Bir Süryani ile Müslüman'ın evliliği asla kabul görmez³³⁷. Mezhepsel farklılıklar bile durumu zorlaştırabilir³³⁸.

Evlenme töreni iki bölümden oluşur. Bunlar kilisede nişan ve kutsamadır. Genç bir çiftin evlenmesine karar verildiğinde, damat adayının ailesi gelinin evini ziyarete gider. Bir sonraki ziyarete her iki tarafın da vaftiz kirveleri hazır bulunur. İsteme esnasında Papaz, bir araya gelişin amacını ve evliliğin kutsiyetine ilişkin açıklamalarda bulunur³³⁹. Kız tarafı, bu durumu akrabaları ile görüşmek üzere süre ister. Yörede yaygın olan “başlık parası” uygulaması Süryanilerde yoktur³⁴⁰. Kız tarafının, akrabaları ile yaptığı görüşme sonucunda, cevap olumlu ise bu durum erkek tarafına bildirilir ve istemenin yapılacağı tarih belirlenir. Yine, kilise papazının hazır bulunduğu bir ortamda kız, babası veya aile büyüğünden istenir³⁴¹. Süryanilerde evlilik iki bölümden oluşur. Nişan ve kına, nikâh ve düğündür. Nişan taraflarca belirlenen tarihte kız evinde yapılır. Nişan masrafları kız evine aittir. Nişan yüzükleri papaz tarafından parmaklara takılır. Nikâh pazar günü kıyılır, bir gün öncesinde ise kına gecesi yapılır. Cumartesi günleri, oruçlu günler olan Çarşamba ve Cuma günleri ile bayram arefesi nikâh merasimi yapılmaz. Pazar günü nikâh kilisede kıyılır. Süryaniler, resmi nikâh işleminden önce dini nikâh kıymazlar³⁴².

³³⁵ Akdemir, *a.g.e.*, s. 85; Şimşek, *a.g.e.*, s. 204 Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 306.

³³⁶ İris, *a.g.e.*, s. 204.

³³⁷ Mıgırdiç Magrosyan, *Söyle Magros Nerelisen*, İstanbul 1999, s.60-61; İris, *a.g.e.*, s. 204.

³³⁸ Şimşek, *a.g.e.*, s. 204.

³³⁹ Koluman, *a.g.e.*, s. 116.

³⁴⁰ İris, *a.g.e.*, s. 205.

³⁴¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 206-207; İris, *a.g.e.*, s. 205.

³⁴² Şimşek, *a.g.e.*, s. 206-210; Koluman, *a.g.e.*, s. 116; İris, *a.g.e.*, s. 205.

4.2.3. Cenaze Merasimi ve Ölülerin Gömülmesi

Süryaniler ölümü, vücuttaki bütün hücrelerin canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü teşkil eden can ve ruhun bedenden ayrılması, dünyevi acıların bitiş noktası, ebedi huzurun ve sonsuz hayatın başlangıcı olarak tarif ederler. İmanlı bir ölüm için durum böyle iken imansız bir yaşamın sonundaki ölüm ise Tanrı'dan uzak kalma ve sonsuza dek mahvolmanın başlangıcıdır. İnananların cennete inanmayanların ise cehenneme gideceğine inanılır³⁴³.

Süryaniler ölmek üzere olan kişiye şifa bulması veya rahat bir şekilde ölüm anını yaşaması için “hasta yağı” denilen bitkilerle karıştırılmış, episkopos tarafından kutsanmış zeytinyağı sürerler. Hastanın bu durumda iken tövbe ve itirafta bulunması halinde küçük günahlarının affedileceğine inanılır³⁴⁴.

Ölen kişi tek parça bir kumaş ile kefenlenir ve yüzü açıkta kalacak şekilde, tabuta yerleştirilir ve cenaze merasimi için kiliseye gidilir. Cenaze merasiminden sonra ölen kişi ayakları Doğu yönünde olacak şekilde mezara konur. İlk toprağı papaz, dualar eşliğinde serper. Süryanilerde din adamları (patrik, mafıryan, metropolit, papaz ve kâhin rahipler) diğer insanlardan farklı bir şekilde gömülürler. Din adamlarının cesetleri yıkanır, hasta yağıyla yağlanır, hayattayken bulunduğu ruhban sınıfının kisveleri giydirilir. Ahşap bir sandalyeye oturmuş bir vaziyette duvar, yer veya özel mezarlıklara gömülürler. İdari anlamda görev almamış (patrik, mafıryan, metropolit dışında) rahipler, manastırların özel yerlerinde bulunan mahzenlere bırakılır. Üzerlerine toprak örtülmez³⁴⁵.

Ölen kişilerin anısına; ölüm yıldönümlerinde, bayram günlerinde özel anma, ayin ve mezarlık ziyaretleri yapılır. Bu ziyaret sırasında, mezar başında tütsü yakılır, mezar toprağı sulanır, etrafı temizlenir ve çiçek bırakılır. Ölen kişinin yakınları ölümün

³⁴³ Akdemir, *a.g.e.*, s. 20; Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 305.

³⁴⁴ Akdemir, *a.g.e.*, s. 82; Şimşek, *a.g.e.*, s. 227; Koluman, *a.g.e.*, s. 121.

³⁴⁵ Şimşek, *a.g.e.*, s. 227-229.

üçüncü, dokuzuncu ve kırkinci günleri ile ölüm yıldönümlerinde mezarın başında yemek ve helva³⁴⁶ dağıtırlar. Bu dini bir zorunluluktur.

4.2.4. Süryanilerde Dayanışma ve Vakıf

Süryaniler arasında büyük bir dayanışma vardır. Bu dayanışma neticesindedir ki, yaşadıkları çevrelerde dilencilik yapan bir Süryani'ye rastlanmaz. Hiçbir Süryani'nin işsiz kalması için aralarında tedbir almışlardır. Bu tedbirler ise şöyle özetlenebilir: 1-İşsizlere iş bulmak ve iş bulunamıyorsa iş olanağı oluşturmak. 2-İş yapamayacak durumda olanların geçimlerini temin etmek. 3-İşsiz kalan bir Süryani'ye kendi aralarından bir işverenin yanında iş bulmak. İşverenin işçiye ihtiyacı yoksa bile ona uygun bir iş oluşturup işsizlikten kurtarmak. 4-İşi-gücü olmayanlar ve düşkünler için kilise ve manastırlarda bakım yerleri vardır. Bu gibilerinin geçim ve bakımları kilise vakfının gelirlerinden karşılanır. Süryani Kadim Vakfı, kilise ve manastırlarının masraflarını karşılamakla birlikte yoksul ve düşkün Süryanilerin geçimlerini karşılamak için de tesis edilmiştir³⁴⁷.

Süryani Kadim Vakfı, her kilisenin masraflarını karşılamak ve o kilisede bulunan ruhanilerle birlikte yoksul ve düşkünlerin geçimlerini karşılamak için kurulmuştur. Her kilisenin bir vakıf yönetim kurulu vardır. Bu kurullar, dört senede bir hükümetin nezaretinde yapılan seçimle yenilenir. Bu kurul Bölge Vakıflar Müdürlüğünün izni olmaksızın hiçbir yatırım yapamaz. Bütün vakıf malları, o vakfın ait olduğu kiliseye aittir. Ayrıca bu kurulların üstünde "Süryani Kadim Vakfı Kebir" kurulu vardır ki bunun merkezi, Mardin'deki Kırklar Kilisesidir. Bu kurulun başkanı da Mardin Metropolitidir³⁴⁸.

Süryaniler tarih boyunca yaşadıkları çevrenin iktisadi hâkimiyetini ellerinde bulundurmuşlardır³⁴⁹. Bugün ince el sanatları, çiftçilik, bağcılık ile uğraşan Süryanilerin çoğunun mali

³⁴⁶ Şimşek, *a.g.e.*, s. 204-230.

³⁴⁷ Koluman, *a.g.e.*, s. 118-119.

³⁴⁸ Koluman, *a.g.e.*, s. 119.

³⁴⁹ Bilge, *a.g.e.*, s. 111.

durumu iyidir. Mardin ve çevresinde yaşayan Süryaniler, mali durumlarının bozulmaya yüz tuttuğunu hissettikleri anda Ankara veya İstanbul'a göç etmektedirler. Bu göçmenler İstanbul'da birçok fabrikalar ve işletmeler kurmuşlardır. İstanbul'daki Kent Şekerleme Fabrikası bunun bir örneğidir³⁵⁰.

4.3. Süryanilerde El Sanatları

Süryaniler özellikle ince el sanatları, mimari ve mimari süslemeciliğinde başarılı olmuşlardır. İnce el sanatlarında kuyumculuk başta gelmektedir³⁵¹. Bugün Mardin, Diyarbakır kuyumcularının tamamını ve İstanbul kuyumcularının büyük çoğunluğunu Süryaniler oluşturmaktadırlar. Süryaniler, Süryanilerden başka yanlarına çırak almamaktadırlar. Bu sebepten bazı mesleklerin ince işleri ve meslek sırları sadece Süryanilerce bilinmekte, onların bölgeden yoğun göçlerinin ardından o meslek dalı tarihe karışmaktadır. Bunun en güzeli Diyarbakır puşiciliğidir ki şu anda bu mesleği icra eden kimse kalmamıştır. Süryanilerle birlikte puşi dokuma tezgâhları da Diyarbakır'ı terk etmiştir³⁵².

4.3.1. Görsel Sanatlar

Birçok sanat dalında eser veren Süryaniler, Hristiyanlık ile birlikte tapınma ve toplanma yerleri olan kilise ve manastırları yapmaya başlamışlardır. Bu kiliselerin tarzı iki yönde gelişme göstermiştir. Bir yandan eski Mezopotamya tapınakları model alınırken diğer yandan da Romalıların toplanmak için inşa ettikleri Bazilika tipi bina modelinden etkilenmişlerdir. V. ve VI. yüzyıllarda yapılan kilise ve manastırlar daha çok doğu kiliselerinin etkisinde kalmıştır. Bu yüzyıllardan kalan kilise ve manastırlar, geometrik, bitki ve hayvan motifleri ile süslenmiştir. Bunun en güzel örnekleri Deyrul-Zafaran Manastırı ve Kırklar Kilisesidir³⁵³.

³⁵⁰ Koluman, *a.g.e.*, s. 119-120.

³⁵¹ Bilge, *a.g.e.*, s. 111.

³⁵² Ahmet Taşgün, "Süryani Puşiciler", *Süryaniler ve Süryanilik C.IV*, Ankara 2005, s. 95 vd.

³⁵³ Koluman, *a.g.e.*, s. 122-123; Bilge, *a.g.e.*, s. 70-71

4.3.2. El Nakışı

1500 yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilen Süryani el nakışı halen Mardin ve çevresinde devam etmektedir. Süryani el nakışı olarak kırlent, yatak örtüsü, tablo, gömlek üzeri gibi ürünler üzerine yapılmaktadır. Bu el işlerinde yöresel motifler, gül, lale, dağ hıyarı, üzüm dalı, menekşe modelleri işlenir. Kumaşın tersinden telleri sayılarak çarpı şeklinde işlenmesi ve düzünden aynı şekilde çarpı şeklinde oluşması işleme özelliğinin bir gereğidir. Bu sanat Irak, Lübnan ve Türkiye’de halen devam etmektedir³⁵⁴.

4.3.3. Basmacılık

Basmacılık, yüzyıllardır Mardin ve çevresindeki Süryanilerde var olan bir sanattır. Kök boya ile elle yapılmış tahta kalıpları kullanmak suretiyle icra edilir. Süryani basmacılık sanatında yatak örtüsü, nevresim, yastık kılıfı, oda takımları, vitrin takımı, perde, bohça, tablo, yaka ve yazma gibi ürünler yapılmaktadır. Nitekim Atatürk’ün Süryanilerin yaşadığı Mardin ve yöresini ziyaretlerinde, keçe üzerine kök boya basmalı bir resim, ayrıca Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Atatürk üçlüsünün dokumalı Amerikan bezi üzerine yapılmış resimleri hediye edilmiştir³⁵⁵.

Süryanice Hetmo adı verilen basmacılık bir kalıp sanatıdır. Basmacılık, daha önceden hazırlanmış kalıbın yüzünün boyaya batırılarak, kumaş veya şekil verilecek malzeme üzerine bastırılması ile birbirinden güzel simetrik ve tekrarlanan şekillerin elde edilmesi şeklinde özetlenebilir. Genellikle boya olarak kökboyası kullanılır. Bu boyanın özelliği üstüne sürüldüğü malzemeden bir daha hiç çıkmamasıdır.

Basmacılık eski bir sanattır. Süryaniler bu sanatı yüzyıllar boyu devam ettirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu sanatla uğraşan kişiler “basmacı” olarak bilinmekte idiler. Günümüzde aile isimleri olarak hala Basmacı soyadını kullanan birçok Süryani aile bulunmaktadır. Modern teknoloji, bütün alanlarda

³⁵⁴ Koluman, *a.g.e.*, s. 123.

³⁵⁵ Koluman, *a.g.e.*, s. 124.

olduğu gibi basmacılığı da modası geçmiş bir duruma sokmuştur. Zamanımızda bu sanat, artık yok olma sınırına gelmiştir. Günümüzde bu sanatla uğraşan sadece bir Süryani kalmıştır. Mardin’de yaşayan ve bu sanatı babasından öğrenen Narsa Çilli adındaki bayan bu sanatın son temsilcisidir³⁵⁶.

4.3.4. Yün ve İpek Halıcılık

Yün ve ipek halıcılık, Süryanilerin Ortaçağdan beri yaptıkları bir sanattır. İpek ve yünlerin kökboyası ile boyanması suretiyle elde edilen malzemelerden dokunan el halısı çeşitli ebatlarda yapılmaktadır. Yöredeki motifler halı süsü olarak kullanılmaktadır. İşlenen halılar Süryani el sanatının inceliklerini ortaya koymaktadır³⁵⁷.

4.3.5. Bakırcılık

Bakır işlemeciliği, geleneksel Süryani el sanatlarının başında gelmektedir. Bakırcılıkta ürünlerin ortaya çıkması son derece ağır şartlarda gerçekleşmekte ve işin tamamı el gücüne dayanmaktadır. Mardin ve çevresinde bakırdan sofrta takımı, çanaklar, kaşık, kepçe, kevgir, sini, leğen, yemek tencereleri, kazanlar, ibrik, güğüm ve diğer mutfak eşyaları yapılmaktadır. Süryanilerin yoğun olarak batıya göçünden sonra Mardin ve çevresinde bu sanatı sürdürenlerin sayısı oldukça azalmıştır³⁵⁸.

4.3.6. Kilim Dokumacılığı

Kilim dokumacılığı, Mardin ve çevresinde basit tezgâhlarda yapılmaktadır. Mardin’in özellikle köylerinde bulunan bu tezgâhlarda yolluk, kilim, heybe, vb. şeyler dokunur. Kilimlerin iplikleri evlerde eğirilir ve kök boya ile boyanır. Bu işi Süryani kadınları yürütür³⁵⁹.

4.3.7. Taş Oymacılığı ve Kesme Taş

Taş oymacılığı, Süryanilerin önde gelen el sanatlarından biridir. Taş oymacılığı Süryanilerde babadan oğula geçen bir sa-

³⁵⁶ İris, *a.g.e.*, s. 200–201.

³⁵⁷ Koluman, *a.g.e.*, s. 124.

³⁵⁸ Koluman, *a.g.e.*, s. 124.

³⁵⁹ Koluman, *a.g.e.*, s. 124.

nattır. Süryaniler taş işçiliği konusunda çok ileri bir toplumdur. Süryanilerin yerleşim bölgelerinde bu etki hemen kendini belli eder. Dünyada sit alanı ilan edilen üç şehir vardır. Bunlar Kudüs, Venedik ve Mardin'dir. Mardin'de Süryanilerin mimari alanındaki etkisini çıplak gözle fark etmek çok kolaydır³⁶⁰. Mardin ve çevresinde Süryani ev ve kiliselerinde taş oymacılığı sanatının özgün örnekleri görülmektedir. Kapı, pencere çevreleri, sütunlar, kemerler taş işçiliğinin oya gibi ince örnekleri ile bezelidir³⁶¹.

4.3.8. Telkari

Süryanilerin yüzyıllardır yaşattığı önemli sanatlardan birisi telkariciliktir³⁶². Süryani telkari ustaları bu alandaki maharetlerini yaptıkları eserlerine yansıtmış ve birbirinden kıymetli parçalar üretmişlerdir. Telkarinin sözcük anlamı, tel ile yapılan sanat demektir. Telkariden yapılan işler çok çeşitlidir. Mesela sigara ağızlıkları, tütün kutusu, fincan zarfları, tepsiler, kemerler, tepelikler, aynalar telkari tekniğiyle yapılan eşyalardan bir kısmıdır³⁶³.

Bu sanatın kaynağının Mezopotamya olduğu sanılmaktadır. Buradan Uzak Doğu'ya, bir başka koldan ise Anadolu'ya ve Anadolu üzerinden de Avrupa'ya yayılmıştır. Yurdumuzda ise en önemli telkari merkezi Süryanilerin eskiden çokça yaşadığı Mardin'in Midyat ilçesi olmuştur. Midyat telkari işleri son derece zarif ve kıymetlidir. Bugün bu sanatı yaşatmaya çalışan az sayıda Süryani telkari ustası kalmıştır³⁶⁴.

4.3.9. Bağcılık

Süryaniler pek çok sanatta başarılı oldukları gibi tarım ve bağcılıkta da başarılı idiler. Özellikle Midyat ve Adıyaman bölgelerinde geniş bağlara sahiptiler. Bağcılığa önem vermeleri sonucunda Süryaniler arasında şarapçılık da gelişmiştir. Yüzyıl-

³⁶⁰ A. Vahap İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul 2006, s.148; İris, *a.g.e.*, s. 194.

³⁶¹ Koluman, *a.g.e.*, s. 124.

³⁶² Bilge, *a.g.e.*, s. 111.

³⁶³ İris, *a.g.e.*, s. 197; İş, *a.g.e.*, s. 110.

³⁶⁴ İris, *a.g.e.*, s. 197; İş, *a.g.e.*, s. 110.

larca evlerinde şarap üretmişlerdir. Daha sonraları bu işi profesyonel olarak da sürdürmüşler ve şarap fabrikaları kurmuşlardır. Günümüzde ise sadece Mardin ve Midyat'ta evlerine gelen misafirlere ikram edilmek için şarap üretimi yapılmaktadır³⁶⁵.

³⁶⁵ İris, *a.g.e.*, s. 202; Bilge, *a.g.e.*, s. 115.

V. BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDEKİ SÜRYANİLERİN DİNİ YAPILARI

5.1. SÜRYANİLİKTE DİNİ YAPILARLA İLGİLİ KAVRAMLAR

5.1.1. Kilise

Kilise ilk olarak Hristiyan öğretisinde, bütün olarak Hristiyanlar topluluğu ya da Hristiyanların oluşturduğu örgüt ya da kuruma verilen bir isimdir.

Hristiyanlık öncesinde Yunanca “eklesia” sözcüğü, yurttaşların oluşturduğu resmi bir topluluk ya da meclis anlamını taşıyordu. Eski Ahit’in M.Ö. III. yüzyılda Yunancaya yapılan çevirisinde “eklesia” özellikle, Yahudi halkının, örneğin Tanrı yasalarını dinlemek gibi³⁶⁶ dinsel bir amaçla bir araya geldiği toplantıları belirtmek için kullanılmıştır³⁶⁷. Yeni Ahit’te ise bu terim hem bütün dünyadaki³⁶⁸ ya da yalnızca belli bir bölgedeki³⁶⁹ Hristiyan müminleri, hem de bir çatı altında toplanmış belli bir cemaati³⁷⁰ belirtiyordu.

Kilise kelimesinin bir diğer anlamı ise Hristiyanlıkta tapınak yapısıdır. Belirli işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, tapınma biçimlerinden yerel kültür özelliklerine kadar çok çeşitli öğelerin etkisiyle tasarımında değişik plan şemaları ortaya çıkmıştır.

Hristiyanlık kendi içinde bölündükçe ve tapınma biçimleri karmaşıklaştıkça kilise planları da değişimlere uğradı.³⁷¹

³⁶⁶ Tensiye IX:10, XVIII:16.

³⁶⁷ <http://www.newadvent.org>.

³⁶⁸ Matta XVI:18.

³⁶⁹ Resullerin İşleri V:11.

³⁷⁰ Romalılar XVI:5.

³⁷¹ Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.XIX, İstanbul 1994, s: 61; Meydan Larousse (Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VII, İstanbul 1972, s: 298–299.

5.1.2. Manastır

Manastır, kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur³⁷². Bir diğer tanımda ise manastır, bazı kesin kurallara bağlı rahip ve rahibelerin dünyadan çekilmiş olarak yaşadıkları yapıdır. Dini kurallara uygun olarak “ortaklaşa yaşanılan ev” anlamında manastırlar, önce Doğu’da görülmüş ve IV. yüzyıldan itibaren gelişmiştir³⁷³.

Manastırlar, Ortadoğu ve Yunanistan’daki münzevi keşiş kulübelerinden oluşmuştur. Bir yolun iki yanı boyunca dizilen bu kulübelerin çevresine zamanla savunma amacıyla duvarlar yapılmış; daha sonra duvarların içinde hücreler oluşturulmuştur. Böylece ortada kilise, çeşme ve yemekhane için yer kalmıştır.

Manastırın en önemli bölümlerini birbirine bağlayan arkadlı avlu aynı zamanda keşişlere de bir meditasyon mekanı sağlamaktadır. Bu avlunun tabanı çimen ekili ya da taş döşeli olmaktadır, bazen ortasında bir de çeşme bulunur. Avlunun kiliseye bitişik olan arkadlı kenarında kitap presleri bulunmaktadır; burası da bir yanıyla ortadaki avluya açık olmakla birlikte, üzeri örtülü, korunaklı bir kitaplık oluşturmaktadır. Yatakhane çoğu zaman yemekhanenin üstünde, arkadlı avlunun doğu kenarına inşa edilmektedir. Bir “gündüz merdiveni” burasını arkadlı avluya, bir “gece merdiveni” de doğrudan kiliseye bağlar. Bazen bu ikinci geçidin bir kenarında keşişlerin gece ayini için soğuk kiliseye giderken oturup ısınabilecekleri bir “ısınma odası” yapılmaktadır. Papazlar meclisinin toplantı odası genellikle avlunun doğu kenarına yakın, kilisenin koro yerine bitişik olmaktadır.

Arkadlı avlunun batı tarafı dış dünya ile ilişkili işlerin yapıldığı yerdir. Burada örneğin yoksullara para ya da gıyecek verilen yardım odası, konuk odaları, keşiş olmayan tarikat üyelerinin bölümleri, kiler ve ahırlar yer alır. Başkeşişin dairesi dış avluya açılan tek kapının yakınında bulunur. Dış avlu, dışarıdan manastıra gelenlerin ayak basmasına izin verilen son yerdir. Keşişlerin

³⁷² Ana Britanica, C.XXI, s. 402; <http://www.newadvent.org>.

³⁷³ Meydan Larousse, s. 315.

yağmurlu havalarda ya da yazın çok sıcakta ayinden önce toplanması için genellikle kilisenin batı ucunda kemerli bir sundurma bulunur. Arkadlı avlunun güney kenarı boyunca da manastırın çeşitli gereksinimlerinin karşılandığı demir, bakır, ayakkabı ve deri atölyeleri ile genel mutfak ve bira imalathanesi sıralanır.

Birçok tarikatın manastırında tarım en başta gelen etkinlikler arasında yer almaktadır. Tarım işleri için gerekli çeşitli yapılar öbür manastır yapılarının daha güneyine yerleştirilmektedir³⁷⁴.

Manastırların Hristiyan toplumunda önemli işlevleri olmuştur. Orta Bizans toplumunda Manastırların önemli işlevlerinden biri, hastaların tedavisi ve bakımındı. Rahiplerin ve manastırların diğer bir görevleri ise kutsal ziyaretlere çıkan yolculara ev sahipliği yapmaktı. Manastırlar, seyyahların yolu üzerinde ve bir yerleşim yerine yakın bir yerde konumlandırılırlardı. Ölülerin gömülmesi ve anılması da manastırlara düşen görevlerdendi.

XX. yüzyılda manastırlar daha fazla önem kazanmışlardır, çünkü bu yapılar ölmekte olan bir geleneği ayakta tutmaya çalışmaktadır. Mardin ve çevresindeki manastırlar şehir veya ilçe merkezlerinin dışında bulunmaktadır. Geçmişte yerleşim yerlerine yakınlıkları aradaki ekonomik bağla ilgiliyken bu gün bu bağ eskisi kadar kuvvetli değildir. Bugün manastır gelirlerinin çoğu Avrupa'da yaşayan cemaatin bağışlarından sağlanmaktadır. Manastırların sebze, meyve, asma yetiştirdikleri geniş bahçeleri vardır. Bu ürünler manastır sakinleri içindir, dışarıya satılmaz. Mor Gabriyel (Deyr-el-umur) ve Deyrul-Zafaran Manastırlarında, törenlerde içmek için şarap üretilir.

Süryani manastırları, Süryani kültürünün yaşatılmaya çalışıldığı kaleler gibidir. Papazlar, rahipler ve diyakoslar manastırlarda eğitilir. Çocuklarını okula gönderemeyen aileler, okutulmak üzere çocuklarını manastıra bırakırlar. Yazın çocuklar manastırdan ayrılır, onların yerlerini Mardin'den, İstanbul'dan ve Avrupa'dan gelen misafirler doldurur. Vaftiz törenleri de manastırlarda yapılır³⁷⁵.

³⁷⁴ Ana Britanica, C. XXI, s:402.

³⁷⁵ Keser, *a.g.e.*, s. 23–24.

5.2. MARDİN'DEKİ KİLİSE VE MANASTIRLAR

Bu bölümde Mardin merkez ve merkeze bağlı köylerde bulunan Süryani Ortodoks mabetleri hakkında bilgi verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması için Mardin ili hakkında genel ve kısa bilgilere yer verilmiştir. Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alır, doğuda Şırnak ve Siirt batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve Batman, güneyde Suriye topraklarıyla çevrilidir. İlin Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur, Yeşilli olmak üzere 9 ilçesi vardır. 1990 yılındaki Türkiye idari bölünmesinde getirilen değişikliklerle Gercüş, İdil, Silopi ve Cizre yerleşim alanlarını kaybetmiştir.

Mardin, ilk asırlardan itibaren Hristiyanlığı kabul etmiş ve birçok Süryani din adamının yetiştiği bir merkez olmuştur. Bunların arasında patrik, mafıryan, metropolit ve başka rütbelerden ruhani kişiler yetişmiştir. Mardin, Süryani patrikliğinin makamını koruması ve mezun ettiği başpapazların etkisiyle Hristiyan âleminde önemli bir yere sahiptir. Mardin merkezinde halen dört faal kilise bulunmaktadır³⁷⁶.

5.2.1. Faal Durumdaki Mabetler

5.2.1.1. Kırklar Kilisesi

(Mor³⁷⁷ Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesi)

Kırklar Kilisesi, Mardin'de, Şar Mahallesindedir. Süryani Kadim Ortodoks cemaatine aittir. Yapıya ilişkin olarak VI. yüzyıl tarihi verilmekte ise de yapıda bugüne kadar gelen Şemsilere ait bölüm, yapının daha eskiye gidebileceğine ilişkin işaretler vermektedir³⁷⁸.

M.S. 1170 yılında Mardin'de hükmeden Artukoğlu hükümdarlarından Timurtaşoğlu Gazi Necmettin Lebi tarafından Süryanilerin Metropolitlik merkezi olan Kırk Şehit Kilisesi (şu anda Müftülük Merkezi olup Şehidiye Camisi olarak bilinmektedir) ve Mor Tuma Kiliseleri camiye çevrilince Kırk Şehitten gelme olan Kırklar Kilisesinin ismi Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro

³⁷⁶ Koluman, *a.g.e.*, s. 81–86.

³⁷⁷ Mor: Aziz

³⁷⁸ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 446.

Kilisesine ilaveten verilmiştir. Halen halk arasında Kırklar Kilisesi olarak tanınmaktadır³⁷⁹.

Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro adına inşa edilen bu kilise VI. yüzyılın ortalarına ait bir yapıdır. XII. yüzyıldan sonra Kırklar Kilisesi denilmeye başlanmıştır³⁸⁰. Kilisede kırk şehidin ve şehit Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro'nun şehitlik macerasını belirten eni 3 m. boyu 2 m olan büyük bir tablo vardır. Tablonun sağ köşesinde Süryanice olarak kilisenin Musullu Patrik II. Gevargis döneminde (M.S. 1687-1708) ve Metropolit Abdullahat'ın riyasetindeki günlerde yapıldığı yazılmaktadır³⁸¹. Kilise Mardin şehir merkezinde Diyarbakır Kapıdaki Çubuk Mahallesindedir. M.S. 1170 yılında buraya daha evvel öldürülmüş olan kırk Süryani Kadim şehidinin kemikleri nakledildiğinden kilise Kırk Şehitler Kilisesi adını almıştır. Bu kilise (İstanbul Metropolitliği hariç) Türkiye'deki bütün Süryanilerin metropolitliği olarak faaliyet göstermekte ve direkt olarak Şam Patrikliğine bağlıdır³⁸².

Mardin'deki patrik ve metropolitler ikamet ettikleri yer önceleri Kırklar Kilisesinin avlusunda bulunan tavanları kesme taşlarla örülmüş olan odalardı. Ancak daha sonraki yıllarda Patrik II. Yakup döneminde metropolitlik odasının üzerinde yeni bir patriklik merkezi yaptırıldı. Kırklar Kilisesi 1923 tarihinden sonra Mardin'e gelen Süryani Kadim patrikliğinin, ruhani ve idari işlerinin görüldüğü yer olmuştur. Bu çerçevede, kilisenin avlusunda patriklerin ve metropolitlerin oturdukları, üzeri kesme taşlarla örtülü olan mekân yaptırılmıştır³⁸³. 1932 yılında Patrik III. İlyas Şakir'in Hindistan'daki Süryanileri ziyareti sırasında vefat etmesi ile Humus Metropoliti olan Metropolit Efrem Barsavm patriklik makamına getirildi. Yeni patriğin Irak uyruklu olmasından dolayı patriklik merkezi Kutsal Sinot kararıyla Suriye'nin Humus şehrine nakledildi³⁸⁴.

³⁷⁹ Hasan Şamaysani, *Medinet Mardin*, Beyrut 1987, s. 357.

³⁸⁰ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 446.

³⁸¹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 43.

³⁸² Koluman, *a.g.e.*, s. 86-87.

³⁸³ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 447.

³⁸⁴ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 62.

Kırklar Kilisesinin güneydoğusundaki sağlam bir yapıya sahip küçük bir kilise mevcuttur. Bu bölüm Okul Kilisesi olarak adlandırılır. Bu kilisenin hangi tarihte ve ne amaçla yapıldığı bilinmezken 1825 yılında kilisenin kuzey nefiyle beraber yapıldığı kiliseye ait İncilin tarihçesinde kaydedilmiştir. Okul M.S. 1799 yılında açılmış ve 1928 yılına kadar faaliyette kalmıştır³⁸⁵.

Okul; ilk orta ve lise olmak üzere üç bölümden oluşuyordu. Her bölüm de üç sınıftan ibaretti. Okulda Süryanice, Arapça, Türkçe ve İngilizce dilleri okutulmaktaydı.

Okulda okutulan başlıca dersler Coğrafya, Hesap, Cebir, Usul dersleri Mühendislik Eşyaların ilmi Tabii hikmet ve kimya Sağlığın korunması Medeni ve Ahlaki bilgiler Resim ve Güzel Yazma Beden Eğitimi Yabancı Dil Tarih Din Bilgisi Makamlar Süryanice Dil Bilgisi Süryanice Okuma ve İmla Osmanlıca Dilbilgisi Osmanlıca Okuma ve İmla Arapça Dilbilgisi Arapça Okuma ve İmla³⁸⁶.

Okulda okutulan Lise 2. sınıfa ait bir ders programının cetveli aşağıdaki listede verilmiştir³⁸⁷.

1-Dini İlimler: Zahra Kudsiye (Kutsal Gül) kitabından

2-Süryanice: Dilbilgisi, makamlar, okuma ve tercüme. Süryanice'yi her Süryani'nin mükemmel bir şekilde öğrenmesi şart koşulmaktaydı.

3-İngilizce: Dilbilgisi, okuma, tercüme, konuşma, imla, yazma.

4-Türkçe: Dilbilgisi, okuma, tercüme ve imla.

5-Arapça: Dilbilgisi, imla ve yazma.

6-Matematik: Hesaptaki gizliliği keşfetmek, mühendislik başlangıcı.

7-Tabii Bilgiler: Tabii felsefe ve kimya başlangıcı, açıklama ve fizyoloji.

³⁸⁵ Akyüz-1, a.g.e., s. 66.

³⁸⁶ Akyüz-1, a.g.e., s. 65.

³⁸⁷ Akyüz-1, a.g.e., s. 41.

8-Sağlık Koruması: Sağlık koruması ve hastalıklar hakkında bilgilendirmek.

9-Coğrafya: Kozmografi'nin başlangıcı ve genel coğrafya.

10-Tarih: Genel tarihin özeti.

Okul yılda bir buçuk ay tatile girerdi. Tatil 1 Temmuz dan 15 Ağustos'a kadar sürerdi. Öğrenciler yılda iki genel imtihan olurdu. Okuldan mezun olanlara diploma verilirdi³⁸⁸.

Okul 1919 yılında bilinmeyen nedenlerden dolayı Kırklar Kilisesinden taşınıp Mor Mihail Kilisesi'nin ilkokuluna yerleştirilmiştir. Daha sonra yeniden Kırklar Kilisesi'ne taşınmıştır³⁸⁹. Okul 1928 yılında Metropolit Mor İvennis Hanna Gandor'un talebi üzerine kapatılmıştır³⁹⁰.

5.2.1.2. Mor Mihail Kilisesi (Burç Manastırı)

Mor Mihail Kilisesi veya Burç Manastırı Eminateddin Mahallesinin güneyinde, sur dışındadır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir³⁹¹. Bu kilise bir kule biçimindedir. Mısır'da bulunan Zigurat tapınaklarını andırmaktadır. Yapı stiline bir örneği Humus'a bağlı Sadakat Köyünde bulunmaktadır³⁹². Bodrum bölümünün bir Şemsi tapınağı olduğu söylenmekte ve bu kısmın tarihi M.S. 189 olarak verilmektedir. Süryani kaynakları ise, kilise tarihini en erken IV. yüzyılın sonlarına götürmektedir. Ancak çan kulesinin üzerinde yükseldiği burç X. yüzyıla, manastırdaki tonozlu mezar odasındaki mezarlar XII. yüzyıla işaret etmektedir³⁹³. Burcun doğusunda Meryem Ana adında yapılış tarihi bilinmeyen küçük bir kilise daha bulunmaktadır³⁹⁴.

Kırklar Kilisesindeki Süryani Kadim Okulu 1919 yılında kapatılınca, bu okul Mor Mihail Kilisesine dâhil olup şimdi, yeni

³⁸⁸ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 41-42. Ayrıca verilen diplomaların bir resmi ekler bölümündedir.

³⁸⁹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 66.

³⁹⁰ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 66.

³⁹¹ Armalto, *a.g.e.*, s. 32.

³⁹² Koluman, *a.g.e.*, s. 86.

³⁹³ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 447.

³⁹⁴ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 40; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 447-448; Palmer, *a.g.e.*, s. 218.

Mor Mihail Kilisesi olarak kullanılan müştemilata taşınmıştır. Okul, burada 1928 yılına kadar öğretime devam etmiştir. Kentten uzak olan Mor Mihail Kilisesine ulaşımın zorluğu ve cemaatin giderek azalması sonucunda, okul binası kiliseye çevrilerek günlük ibadet, Mor Mihail adını alan bu yeni kilisede sürdürülmektedir³⁹⁵.

Kilisenin yapılış tarihi hakkında en eski bilgiyi Metropolit Hanna Dolapönü'nün el yazması bir kitabından ediniyoruz. Bu kitaba göre kilise M.S. 185 yılında yapılmıştır ve Mardin'in en eski kilisesidir. Yine rivayete göre kilisenin temeli atılmadan önce rahiplere ait bir burç mevcuttu ve Mor Mihail'in öğretmeni Aziz Mor Yusuf burada kalmış ve inzivaya çekilmiştir. Bu yüzden kiliseye Burç Manastırı denilmiştir³⁹⁶.

5.2.1.3. Mort³⁹⁷ Şimuni Kilisesi veya Manastırı

Mort Şimuni Kilisesi, Mardin Teker Mahallesinde bulunup Mardin surlarının dışında yapılmıştır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. Halen ara sıra kullanılmaktadır³⁹⁸. Şehrin surların dışına yayılması ve surların tahrip olmasıyla kilise de şehrin ortasında kalmıştır. Kilisenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat yapılış tarzı Kırklar Kilisesinin yapısında bulunan sancak kemerli sütunlarla aynı olup VI. yüzyıldan kalma bir eser olduğu düşünülür. M.S. 1125 yılında Mardin Metropolit Yuhanna tarafından yenilenmiştir. Kilise yakın çağda iki defa onarım görmüştür. Kilise üç kapıdan oluşmaktadır. Kilise ek binalar ve sancak kemerli sütunlu revaklarla çevrilidir. Bu yapıların arasında M.S. 1796 yılında kilisenin batısında medrese olarak inşa edilen uzun bir bölüm mevcuttur. Burada dini eğitimin yanı sıra genel eğitim ve öğretim de verilmekte idi³⁹⁹.

Daha sonraki yıllarda bu yapıtın üzerinde dış görünüşü oldukça güzel olan bir divanhane yapılmıştır. Bu bölümün M.S.

³⁹⁵ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 448; Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 41.

³⁹⁶ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 32; Koluman, *a.g.e.*, s. 86.

³⁹⁷ Mort: Azize

³⁹⁸ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 448; Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 67–74; Armalto, *a.g.e.*, s. 32

³⁹⁹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 67–74; Koluman, *a.g.e.*, s. 87.

1883 yılında Moran Mor İğnatiyos Patrik III. Petrus döneminde yapıldığı divanhane kapısı üzerindeki Süryanice yazıda bildirilmektedir. Bu divanhane'nin bazı metropolitler tarafından mesken olarak kullanıldığı bilinmektedir⁴⁰⁰.

5.2.1.4. Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi

Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi, Mardin'in Gül Mahallesindedir. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. 1914 yılında yapılmış olan bu kilise Mardinde inşa edilmiş en son kilise yapısıdır⁴⁰¹. Kilisenin dış kapısı üzerinde Süryanice olarak M.S. 1914 yılında Patrik II. Abdullah döneminde Papaz Abdülmesih'in gayretleri ile yapıldığı yazılıdır.

Kilisenin dış yapısı güzel motiflerle süslenmiş olup içi yüksek kemerli sütunlarla yapılmıştır. Mezbahın kapısı oyma nakışlarla süslenmiştir. 1921 yılında yapılmış iki tane kduşkudşini(sunak) vardır. Kilisenin ana kduşkudşini kilisenin güney cephesinde yer alıp XX. yüzyılda yapılan diğer kduşkudşinlerden daha değişik bir tarzda yapılmıştır. Kutsal sofra etrafı açık dört adet sütunla çevrilmiş olup üzeri küçük bir kubbe ile örtülüdür.

Kilisede tarihi nitelik taşıyan gümüş kandiller, azizlere ait tablolar, kalıp basmalı resimli perdeler bulunmaktadır⁴⁰².

5.2.1.5. Mor Cercis Kilisesi (Eskikale Köyü)

Mor Cercis Kilisesi, Mardin'in üç km. doğusunda bulunan Eskikale Köyünde ayakta kalan tek kilisedir. Mor Cercis Kilisesi köyün kuzey batısında bulunmakta olup halen kullanılmaktadır⁴⁰³.

5.2.1.6. Mor İliyo Kilisesi (Çiftlik Köyü)

Mor İliyo Kilisesi, Mardin merkezden 10 km uzaktaki Çiftlik Köyünün yanında yüksek bir dağın eteğinde kurulmuştur. Kuruluş tarihi belli olmamakla birlikte XII. yüzyılda Mardin Metropolit'i Yuhanna tarafından yenilenmiştir. Günümüzde kilise

⁴⁰⁰ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 67-74; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 448.

⁴⁰¹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 75-76; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 453.

⁴⁰² Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 75.

⁴⁰³ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 113-119; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 456.

ziyarete ve ibadete açıktır. Diriliş Bayramından sonra Mor İliyo gününü kutlamak için Mardin Süryani halkı aileleri ile birlikte burayı ziyaret ederler.

Çiftlik Köyü de önceden bir Süryani Köyü idi. Fakat şu anda yalnız üç Süryani ailesi kalmıştır⁴⁰⁴.

5.2.1.7. Deyrul-Zafaran Manastırı

Deyrul-Zafaran manastırı, Mardin İli merkezinin 5 km doğusunda yüksekçe bir tepede bulunmaktadır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. Üç yönü dağlık, güneyi açık arazi olup çevresinde bağlar bulunmaktadır⁴⁰⁵. Manastırın ilk yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Süryani kaynakları Deyrul-Zafaran Manastırının tarihini İsa'dan önceki döneme götürmektedirler. Aynı kaynaklara göre Mor Şleymun, bir Roma kalesi olduğu söylenen bu yapıyı 400 yılında manastıra çevirip, bazı azizlerin kemiklerini buraya getirmiştir. Bu sebeple manastır ilk olarak, “Mor Şleymun Manastırı” adıyla anılmıştır⁴⁰⁶. Manastır bir dönem de “Hananyo” veya “Mor Evgin” adıyla anılmıştır. XV. Yüzyıldan beri de manastır “Deyrul-Zafaran” adıyla bilinmektedir⁴⁰⁷.

Mardin’e yakın olduğu için en çok ziyaret edilen manastırdır. Manastır XV. yüzyıldan sonra, sarı ve yeşil çiçekleri olan safran bitkisiyle anılmaya başlanmıştır. “Deyr”, Arapça manastır anlamına gelmektedir. Deyrul-Zafaran, “safran manastırı” olarak Türkçeye çevrilebilir. Rivayete göre safran bitkisi, yapının harcında kullanılmıştır ve yapı, sarı rengini bu bitkiden almıştır. Bir başka rivayete göre ise etrafta safran bitkisi çok yaygın olduğu için manastır bu adla anılmaktadır⁴⁰⁸.

Deyrul-Zafaran, çok çeşitli dönemlere tarihlenen yapılardan oluşan büyük bir komplekstir. Manastır eski ve yeni olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Dört çevresinde eyvanlar, ortasında geniş ve eski iki sarnıç vardır. Bu sarnıç dışarıdan getirilen pınar

⁴⁰⁴ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 121–123.

⁴⁰⁵ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 446; Keser, *a.g.e.*, s. 23–24; Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 16; Koluman, *a.g.e.*, s. 87.

⁴⁰⁶ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 449; Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 16.

⁴⁰⁷ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 449; Koluman, *a.g.e.*, s. 87; Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 30–31.

⁴⁰⁸ Keser, *a.g.e.*, s. 25–26; Koluman, *a.g.e.*, s. 87.

suyunun fazlası akıtılarak doldurulmaktadır. Doğu ve batı kısımları iki katlıdır. Güney kısmı ise üç katlıdır ve nispeten daha güzel yapıdır. Patrik, metropolit ve rahiplerin odaları bu kısımda bulunmaktadır⁴⁰⁹. Manastırın en eski mekânı, avlunun altında bulunan geniş salondur⁴¹⁰. Manastır sakinlerine göreyse bu mekân, İsa'dan önce, güneşe tapan Şemsiler tarafından inşa edilmiştir. Doğu duvarında şimdi kapalı olan bir açıklığın izleri bu fikri destekler. İnananlar, Tanrıları bu pencereden görüldüğünde ona ibadet ederlerdi. Gabriyel Akyüz'e göre, Hristiyanlığı ilk kabul eden topluluklardan biri olan Süryanilerde pagan tapınaklarının üzerine kilise veya manastır inşa etmek yaygın bir gelenektir. Salah'taki Mor Yakup ve Midyat'taki Mor Gabriel, tapınak üzerine inşa edilmiş diğer iki manastırdır⁴¹¹.

Deyrul-Zafaran aralıklı olarak birçok kez Süryani Ortodoks patriklerine ev sahipliği yaptığı için Tur Abdin bölgesindeki en önemli manastırlardan biridir. M.S. 520 yıllarında adı duyulmaya başlanılan manastır birçok yıkılma ve tamirattan sonra IX. ve X. yüzyıllarda altın çağını yaşamıştır. Rahiplerin sayısı seksen kadar olmuştur. Bu dönemde birçok ünlü isim burada yetişmiştir. 860'da vefat eden ve birçok eser bırakan Dara metropoliti Yuhanna bu manastırın rahiplerindendir. Yine Malatya Sercisiye Manastırı yapı işlerinde Yuhanna'ya yardımcı olup mantık ve fizik alanlarında o manastıra şöhret kazandıran Nuh, Severios ve Emanoil adındaki rahipler de bu manastırdandır⁴¹².

1056'da patriklik merkezi Diyarbakır'dan buraya taşınmış ve 1091'e kadar burada kalmıştır⁴¹³. 1166'da patrik Mikhail patrikliği buraya geri getirmiş ve 1293 tarihinden 1932'ye kadar patriklik burada kalmıştır. Bu tarihten sonra patrikhane Suriye'nin Humus kentine taşınmıştır⁴¹⁴.

⁴⁰⁹ Günel, *a.g.e.*, s. 341–342.

⁴¹⁰ Keser, *a.g.e.*, s. 36.

⁴¹¹ Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 34–38; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 449; Koluman, *a.g.e.*, s. 88.

⁴¹² Günel, *a.g.e.*, s. 244.

⁴¹³ Armalto, *a.g.e.*, s. 32

⁴¹⁴ Akyüz-2, *a.g.e.*, s.36; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 450; Koluman, *a.g.e.*, s. 95–97.

XI. Yüzyılda yıldızı sönmüştür; fakat 1225’de Mardin metropolitliğine takdis edilen Mor Yuhanna manastırı yeniden canlandırıp rahip sayısını 60’a yükseltmiştir.

1872–1876 yılları arasında patrik IV. Petrus manastıra iki baskı makinesi olarak bir basımevi tesis etmiştir⁴¹⁵. 1903 yılında patrik II. Abdülmesih tarafından yaptırılan manastırın bir bölümü 1941 yılında yanmıştır.1905’de patriklik kaymakamı Mor Dyonnosios Behnem, manastırı tamir ettirmiş ve kurduğu okulun öğretimine hazırlatmıştır. 1907’de patrik II. Abdullah bir süredir durmuş olan baskı makinelerini faaliyete geçirerek başta Türkçe olmak üzere Süryanice ve Arapça kitaplar bastırmaya başlamış ve 1913 yılında “Hikmet” adında bir dergi çıkartmıştır⁴¹⁶. 1917’de patrik III. İlyas manastırı tamir ettirerek batı tarafındaki yolu araba geçecek bir duruma getirmiştir. 1929’da Mardin valisi Tevfik Hadi Baysal manastır ve bahçe arasındaki yolu otomobil geçebilecek duruma getirmiştir. 1945’de Mardin valisi Cavit Kınay’ın direktifiyle ana caddeden manastıra kadar yol düzeltililmiş ve şoseye hazırlanmıştır. 13 Nisan 1952’de TBMM Başkanı Refik Kurtalan ve Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoglu ile bazı milletvekilleri Deyrul-Zafaran’ı ziyaret etmişler, Mardin ile Deyrul-Zafaran manastırı arasındaki yolun yapılması için Vali Cahit Betil’e tavsiyede bulunmuşlardır. Fakat bu yol 1954’de Vali Muhsin Gökkaya tarafından ikmal ettirilmiş ve 1967 yılında Turizm Bakanlığı emriyle Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından tamamıyla yaptırılmıştır. 1947 yılında metropolit Hanna Dolapönü’nün çalışmalarıyla manastıra elektrik tesisatı döşenerek tamamen aydınlatılmıştır⁴¹⁷. 1998 yılı itibarıyla manastır 30–35 kişilik bir kadroya sahiptir. 2004 yılı itibarıyla manastırdaki rahip sayısı 12-15 kadardır. Manastırda tadilatlar ve düzenlemeler hala devam etmektedir.

Deyrul-Zafaran Manastırının en büyük özelliği Süryani Kadim cemaatinin çıkışından bu yana Türkiye ve Suriye’de hizmet

⁴¹⁵ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 450; Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 32; Koluman, *a.g.e.*, s. 95.

⁴¹⁶ Koluman, *a.g.e.*, s. 99.

⁴¹⁷ Günel, *a.g.e.*, s. 246–247.

vermiş 52 metropolit ve patriğin mezarları manastırda özel yapılmış odalarda (mezarlarda) gömülü bulunmaktadır⁴¹⁸.

Deyrul-Zafaran Manastırı tarih boyunca Süryani patriklik merkezi olmakla beraber rahip, keşiş (papaz) ve diyakosların yetiştirilme yeri, ruhani mesleklielerin namazgâhı ve inananların tövbe yeri olmuştur Süryani öksüz ve yoksul çocukların yurdu, düşkünlerin sığınak yeri olarak kullanılmıştır⁴¹⁹.

Süryani Ortodoks patrikliğinin 1905-1913 yılları arasında Deyrulzafaran manastırında bir okulu bulunmuştur. Patriklik merkezinin okulu 1905 yılında Metropolit Behnam Semerci tarafından kurulmuştur. Bu okul bir süre sonra kapatılmıştır. Ancak 1913 yılında Patrik II. Abdullah'ın gayretleriyle tekrar açılmıştır⁴²⁰

Okulun öğretim amacı; Süryani Ortodoks Kilisesine mensup gençleri ilim ve edebiyat alanlarında eğitmek; fazilet, iyi ahlak, sevgi, alçak gönüllülük ile dinin diğer şartlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aşılama; öğrencileri rahiplik mesleğine girmeleri için teşvik etmek ve yetiştirmek; Süryani ilk ve orta dereceli okullarına öğretmenler yetiştirmek; Süryani cemaatinin işlerini düzenli bir şekilde yürütebilmektir⁴²¹.

Okulda öğretilen dersler ve öğretilme amaçları aşağıdaki gibidir;

Süryanice: Süryanice, dünyanın en eski dillerinden birisi ve Süryanilerin ana dili olduğundan-öğretilmesi gerekmektedir. Daha sonra bütün dersler Süryanice diliyle okutulacağına dair bir gerekçe ön planda tutulurken, ayrıca bu dil, okulun eğitim dili de olacaktır.

Arapça: Okulun eğitim diliydi ve Süryanice kadar öğretilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin bu dilde eserler yazabilecek kabiliyete ulaşmaları şart koşulmaktaydı.

⁴¹⁸ Koluman, *a.g.e.*, s. 102.

⁴¹⁹ Günel, *a.g.e.*, s. 244.

⁴²⁰ Akyüz-2, *a.g.e.*, s.44; Koluman, *a.g.e.*, s. 99.

⁴²¹ Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 45; Koluman, *a.g.e.*, s. 100.

Türkçe: Devletin resmi dili olmasından dolayı Arapça kadar öğretilmesi gerekli bir dildir.

Farsça: Osmanlıcanın bütünleştiricisi olduğundan öğretilmesinde yarar görülmekteydi.

İngilizce: Süryanilerin bir bölümü Hindistan'da yaşamaktadır. Onlarla iletişim sağlayabilmek için İngilizcenin öğretilmesine ihtiyaç duyulmaktaydı⁴²².

Okulda okutulan diğer dersler de aşağıdaki şekildedir;

1-Dini Bilgiler: Hristiyanlığın temelini oluşturan Mesihsel eğitim

2-Matematik: Hesap, cebir, geometri, ölçüler ve mühendislik konuları

3-Coğrafya: Tabii coğrafya, genel siyasi coğrafya ve özellikle Türkiye coğrafyası

4- Tarih: Süryanilerin medeniyet, kilise ve Türkiye tarihi

5- Hatiplik: Vaizlik ve yazarlık yöntemi

6- Öğretmenlik kuralları

7-Dillerin alfabe hattatlığı: Güzel yazı çalışmaları

8-Müzik ve kilise makamları: Org, Süryani müziği ve ilahiler⁴²³

Deyrul-Zafaran Manastırında yetişmiş olan ve tesbit edilebilen önemli Süryani âlimleri de aşağıdaki şekildedir;

Daralı Yuhanna (M.S. 860)

Teşkököğlu İyavennis Yakup (M.S. 1231)

Vehipoğlu (M.S. 1333)

İgnatios İsmail (M.S. 1365)

Mardinli rahip İbrahim (M.S. 1365)

Diyarbakırlı Garipoğlu Yusuf (M.S.1375)

Mardinli rahip Daniel (M.S. 1382)

⁴²² Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 45-46; Koluman, *a.g.e.*, s. 100-101

⁴²³ Akyüz-2, *a.g.e.*, s. 47; Koluman, *a.g.e.*, s. 101.

Diyarbakırlı Garipoğlu Patrik İbrahim (M.S.1412)
Şeyhlillah oğlu Patrik Yuhanna (M.S.1442-1493)
Humuslu Rahip Davut (M.S.1500)
Gürçlü Yusuf (M.S.1537)
Mansurlu Abdülgani (M.S.1575)
Patrik Nimetullah (M.S.1535-1587)
Göllülü Yakup (M.S.1583)
Patrik Şükrullah (M.S.1674-1745)
Musullu İsa (M.S.1685-1743)
Diyarbakırlı Abdunnur (M.S.1755)
Halepli Cerciş (XIII. yy. başlarında doğmuş ve 1773’de ölmüştür)
Rahip Abdyeşu Baribo (M.S.1877-1916’da tifodan ölmüştür)
Mor İgnatios Patrik Afram Barsaum (M.S.1887-1957)
Metropolit Hanna Dolapönü (1885-02.11.1969)⁴²⁴

5.2.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler

Mardin merkezde terk edilmiş kilise olarak sadece Göllü Köyü’ndeki Mor Teodoros kilisesi bulunmaktadır. Göllü Köyü Mardin merkezine bağlıdır. Mardin merkezden 15 km uzakta olan bu köy önceden bir Süryani yerleşim alanıydı fakat Süryanilerin göçleri sonucu uzun bir süredir bu köy diğer Süryani köyleri gibi boş ve terk edilmiş durumdadır.

Mor Teodoros Kilisesi, Mardin’deki Kırklar Kilisesine benzeyen IV. yüzyıldan kalma bir yapıdır. 1995 yılında kilisenin güney cephesi olduğu gibi çökmüştür⁴²⁵.

5.2.3. Harabe Halindeki Mabetler

Mardin merkezdeki harabe halindeki kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mor İzozel Manastırı, Eskikale Köyünde bulunmaktadır. Bu manastır, Adıyaman-Samsatlı Mor İzozel adına IV. yüzyılın

⁴²⁴ Günel, *a.g.e.*, s. 251-252.

⁴²⁵ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 133

başında yapıldığı söylenmekle birlikte XVII. yüzyılın sonlarında terk edilmiştir ve şu anda harabe halindedir⁴²⁶.

Meryem Ana (Notfe) Manastırı, Eskikale Köyü'nde bulunmaktadır. Bu manastır, Deyrul-Zafaran Manastırını çevreleyen tepelerde göze çarpan dört önemli manastırdan birisidir. Notfe veya Meryem Ana Manastırı, Deyrul-Zafaran Manastırının kuzeyindeki kayalara iki kat halinde oyulmuş, bir inziva manastırındır. 1930'lu yıllara kadar faaliyette olan manastır günümüzde harabe halindedir. Manastırın yapılış tarihi olarak 326 yılı verilmektedir⁴²⁷. Meryem Ana Manastırına, Süryanice kaynaklarda genellikle "Notfe Manastırı" denir. "Notfe" Süryanice bir kelime olup "damlamak" anlamına gelir. Manastırın kayalıklarından sürekli akan su akıntısından dolayı bu ismi almıştır. Kayalıklardan akan su yapılan özel kanallarla Deyrul-Zafaran Manastırının avlusunda bulunan kuyulara akıtılmakta ve manastırın su ihtiyacı bu kuyulardan temin edilmektedir⁴²⁸. Manastır tamamı kayalardan oyulmuş iki kat bir yapıdır. Tenha, yüksek ve sarp bir tepenin başında kurulmuştur. Bu nedenle araba yolu çıkmamakta sadece nadir kişilerce ziyaret edilebilmektedir. Böyle تنها bir yerde kurulma amacı ise rahiplerin insanlardan uzak kalarak Allah'a daha yakın olmak ve daha iyi bir şekilde ibadet etmek istemeleri olarak açıklanmaktadır. Genellikle bütün manastırların böyle تنها yerlere kurulduğu görülmektedir⁴²⁹.

Mor Yakup Manastırı, Eskikale Köyü'nde bulunmaktadır. Bu manastır, Meryem Ana Manastırı (Notfe Manastırı)'nın doğusunda Arur kayası üzerine kurulmuş olup iki katlı bir yapıya sahiptir. Manastırda iki kilise vardır. Biri manastırın alt katında diğeri ise üst katındadır. Bunların dışında rahiplere ait odalar bulunmaktadır. Manastırın yapılış tarihi II. yüzyıla dayanır. 1916 yılına kadar faal bir durumda olan manastır şu anda Meryem Ana Manastırı gibi harabeye dönmüş durumdadır⁴³⁰.

⁴²⁶ Aydın vd., *a.g.e.*, s. 455; Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 158.

⁴²⁷ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 155–156; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 455; Dolapönü-2, *a.g.e.*, s. 165–168.

⁴²⁸ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 155.

⁴²⁹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 156.

⁴³⁰ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 157; Aydın vd., *a.g.e.*, s. 455.

Mort Şmuni Kilisesi ve Mor İvennis Kilisesi, Eskikale Köyü'nde bulunmaktadır. Bu kiliseler, Eskikale Köyünün güney batısında kullanılmayan Mort Şmuni Kilisesi ve güney doğusunda ise Mor İvennis kilisesinin yıkıntıları bulunmaktadır⁴³¹.

Mor Behnam Manastırı ise, Deyrul-Zafaran Manastırını çevreleyen tepelerde Mor Yakup Manastırının yakınında kayalara oyulmuş yerde bulunmaktadır. Kayalara oyulduğu için Kaya Manastır da denilmektedir. XVI. veya XVII. yüzyılda terkedilmiştir. Günümüzde harabe halindedir⁴³².

5.3. Mardin Çevresindeki Kilise ve Manastırlar

Bu bölümde Mardin çevresindeki ilçeler ve ilçelere bağlı köylerde bulunan Süryani Ortodoks mabetleri hakkında bilgi verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması için Mardin çevresindeki ilçeler hakkında genel ve kısa bilgilere yer verilecektir.

Burada Mardin çevresindeki ilçelerden, Midyat, Nusaybin, Dargeçit, Ömerli, Savur, Yeşilli ilçelerinde bulunan ve bunlara ek olarak daha önce Mardin İline bağlı olduğu halde günümüzde Mardin İline bağlı olmayan, bununla birlikte Süryanilerin kendi kaynaklarında Tur Abdin ismini verdikleri bölge içerisinde yer alan İdil'de bulunan Kilise ve Manastır'lara yer verilmiştir.

Midyat, coğrafi olarak konumu, doğusunda Dargeçit ilçesi, batısında Ömerli ilçesi, kuzeybatısında Savur ilçesi, kuzeyinde Batman iline bağlı Gercüş ilçesi, güneyinde Nusaybin ilçesi, güney doğusunda ise Şırnak iline bağlı İdil ilçesi yer alan ve Mardin'e bağlı bir ilçedir. Bu bölgenin yüzölçümü 10.000 km²'den fazladır⁴³³.

Nusaybin, Mardin'in diğer bir ilçesidir. Bir yerleşim birimi olarak Nusaybin'in kuruluşu M.Ö.3000-2800 yıllarında bölgede hâkimiyet kuran Sümer İmparatorluğunun III. Ur Sülalesine kadar uzanmaktadır. Bu tarihi merkez, M.Ö 2300 yıllarında Babil Kralı Nemrut tarafından inşa edilmiştir. Nemrut, Nusaybin'i sur-

⁴³¹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 115; Aydın vd., *a.g.e.*, s.456.

⁴³² Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 158; Aydın vd., *a.g.e.*, s.456.

⁴³³ <http://e-mardin.com>.

larla çevirmiş ve “Akarların (çiftçilerin) kenti” olarak adlandırmıştır⁴³⁴. Diğer bir görüşe göre ise Süryanice Nsap (ekti, dikti, yerleştirdi, oturttu) kelimesinden gelmektedir⁴³⁵.

Nusaybin’in önemli bir coğrafi konumda bulunması (İpek yolu) tarihte sürekli önem kazanmasına sebep olmuştur. Çok eski zamanlardan kalan üzüm suyu kanalları ise burada yaşanan medeniyetin ve bereketin bir delilidir⁴³⁶.

Dargeçit 1986 yılında ilçe olmuş, Mardin il merkezine bağlı ve merkeze 110 km, Midyat’a 40 km. uzaklıkta bir yerleşim yeridir. Doğusunda Dicle Nehri’nin sınır oluşturduğu Güçlükönak, batısında Midyat, kuzeyinde Gercüş, güneyinde İdil ilçeleri bulunmaktadır. Mardin bölgesi özelliklerini doğal yapısında en iyi taşıyan ilçelerden birisidir. Cami minareleri ile kiliselerin çan kulelerinin bir arada yükseldiği bir hoşgörü şehridir⁴³⁷. Dargeçit uzun süre Süryani Ortodoks, Süryani Katolik ve Protestanların yaşadığı önemli bir merkez olarak kalmıştır. Dargeçit’te 1970 yılına kadar 2000 kişilik nüfusun üçte ikisini Hristiyanlar oluştururken 1979 yılında son Hristiyan Dargeçit’i terk etmiştir⁴³⁸.

Ömerli, Mardin’in bir diğer ilçesidir. Ömerli’nin eski adı olan “Mazharte” kelimesi Süryanice bir kelime olup içinde üzüm sıkılan bir buçuk metre uzunluğunda ve bir metre genişliğinde olan yüzeysel bir havuza verilen bir addır. Bu tür havuzlar bağlar içinde kayalardan oyularak yapılır. Buna benzer havuzları bölgenin her tarafında görmek mümkündür. İlçeye Mazharte isminin verilme sebebinin üzüm bağlarının çokluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir⁴³⁹.

Savur ilçesi ise, kuzeyde Diyarbakır, doğuda Batman, güneyde Ömerli ve Mardin Merkez ilçe ve batıda da Mazıdağı ile

⁴³⁴ Dolapönü-2, *a.g.e.*, s. 21–22.

⁴³⁵ Gabriyel Akyüz-3, *Nusaybin’deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin 1997, s. 9.

⁴³⁶ Mardin Valiliği, *Yaşayan Tarih Mardin*, Mardin 2000, s. 45.

⁴³⁷ Mardin Valiliği, *a.g.e.*, s. 268–270.

⁴³⁸ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 213.

⁴³⁹ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 154.

çevrili, Mardin'e 45 km. uzaklıktaki bir ilçedir⁴⁴⁰. Savurda Hıristiyanlık I. yüzyılın ortalarında yayılmaya başlamış ve M.S. 352'lerde de Episkoposluk bölgesi olmuştur. İlk Episkopos Mor Krafus Sasani (Pers) İmparatoru II. Şabur tarafından kılıçtan geçirilmiştir. 1998 yılı itibarıyla Savurda demircilik yapan iki Süryani aile bulunmaktadır⁴⁴¹.

Yeşilli, Mardin'in diğer bir ilçesidir. Mardin merkezinin kuzeydoğusunda kalan Yeşilli, yeşil bir vadinin içinde mesire yerleriyle ünlü bir ilçedir. İlçede Romalılar devrinden kalma su kanalları, çeşmeler, bentler ve değirmenler bulunmaktadır. Bahçe kültürü son derece gelişmiş olan ilçede yeşillikler içinde kasırlara rastlamak mümkündür⁴⁴².

5.3.1. Faal Durumdaki Mabetler

5.3.1.1. Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul-Umur)

Mor Gabriyel Manastırı, Midyat ilçesinin 18 km. güneydoğusunda Cizre yolu üzerinde bulunmaktadır. Manastır miladi 615'ten 1088'e kadar Tur Abdin metropolitlerine ev sahipliği yapmıştır. Bugün Tur Abdin metropoliti yine Mor Gabriyel Manastırında ikamet etmektedir. Bu sebeple 1997 yılında 1600. yıldönümü kutlanan manastırın özel bir önemi vardır⁴⁴³. Zaman zaman el değiştirmesine rağmen 1915 yılına kadar özel abraşiye (mıntıka) olarak değerini korumayı başarmıştır.

Manastırın temelleri M.S. 397 yılında Savur'lu Mar Şumil ve Kartmin'li Mar Şamun tarafından atılmış ve inşa edilmiştir. Manastır ilk olarak kurucularının adlarıyla adlandırılmış ise de daha sonraları M.S. 668 yılında manastırı yöneten metropolit Bakısyân'lı Mor Gabriyel'in adıyla da anılmıştır⁴⁴⁴.

Deyrul-Umur denilmesi ise İslam orduları kumandanı Hz. Ömer'den gelmektedir. Şöyle ki; 634 yılında Rum kuman-

⁴⁴⁰ <http://www.mardin.gov.tr>

⁴⁴¹ Hanna Dolapöntü-1, *Deyr-El-Umur Tarihi*, İstanbul 1971, s. 47.

⁴⁴² <http://e-mardin.com>

⁴⁴³ Keser, *a.g.e.*, s. 36; Koluman, *a.g.e.*, s. 105.

⁴⁴⁴ Dolapöntü-1, *a.g.e.*, s. 12; Koluman, *a.g.e.*, s. 105

danı Harkel Urfa'yı işgal eder. Ortodoks episkoposları kovar ve makamlarından uzaklaştırır. Bu sırada Süryani kilisesi büyük bir kriz geçirir. Mor Gabriyel ise çareyi İslam ordusunun Mezopotamya'ya girmesinde bulur. İslam ordusunu destekler ve Mezopotamya'ya girmesine yardım eder. Mor Gabriyel Cizre'ye giderek İslam ordusu başkumandanı Hattaboğlu Ömer'i ziyaret eder. Hz. Ömer yapmış olduğu yardımlardan dolayı Mor Gabriyel'e mühür ve imzasıyla tasdikli bir ferman verir. Ferman- da, "Süryaniler her türlü din, örf ve adetlerinde hürdür. Çan çalması, bayram kutlamaları, cenaze gömme törenleri, kilise ve manastır inşaatı serbesttir. Din adamları olan episkoposlar, papazlar, rahipler ve şemmasları da vergi ve askerlikten muaf tutar. Süryani fakirlerine yardım edilmesini emreder, Süryanilerin İslam kanunlarının teminatı altında hür yaşamalarını vaat eder. Sonuç bölümünde ise bu emirlerin dışında hareket edenlere en şiddetli cezaların uygulanacağını" bildirir. Bu ferman sayesinde Mor Gabriyel manastırı uzun bir süre saldırılardan korunur. Bu itibarla, manastıra İslam Ordusu başkumandanı olan Hz. Ömer'in adına izafeten DEYR- EL-ÜMER adı verilir. Bir başka rivayette ise Deyr-el-Umur denilmesi, Umro Süryanicede sakinlerin barındığı yer anlamına gelmektedir⁴⁴⁵.

Manastırın inşasından sonra çeşitli dönemlerde ihtiyaç görülmesi üzerine iç ve dışta başka oda ve bölümler eklenmiştir. Bu bölümlerden bazıları:

-Kral Arkadios zamanında Mor Şamun tarafından ilk olarak rahiplerin barınma yeri ve özel olarak namaz yerleri yapılmıştır.

- Şehitlere ait abide evi,
- Resullerin adıyla anılan Resullerin kilisesi,
- Meryem Ana Kilisesi,
- Kırk şehit isimli bir kilise,
- Mor Şmuil mabedi,
- Mor Şemun mabedi (Kartminli),

⁴⁴⁵ Dolapönü-1, a.g.e, s. 12.

- Teodora Kubbesi,
- M.S. 512 yılında Kral Anastas tarafından yaptırılan büyük mabet,

-Su sarnıçları, su kanalları ve yeraltı kanalıdır⁴⁴⁶.

Manastırda eğitim ve öğretim faaliyetleri de sürdürülmüştür. Manastırda dört bölümlü büyük bir okul vardı. Bu okul ilk, orta ve liseye eşit bir kolejdi. Bundan başka teoloji bölümü vardı. Zamanın Tur Abdin kanununda on yaşını bitiren erkek çocuk muhakkak ilk eğitimini manastır okulunun birinci bölümünde görmesi mecbur tutuluyordu. Şayet öğrenci, ruhaniliğe girmek istiyorsa orta ve lise bölümlerini bitirmesi, başpapazlık ve kolej öğretmenliği yapabilmek için ise Teoloji bölümünü bitirmesi gerekmektedir. Okulun en parlak devri Mor Şemun Zeyte'nin müdürlüğü zamanındadır. Mor Şemun Zeyte okulun Teoloji bölümünü bitirip aynı okula müdür olmuştur. Buna benzer birçok ilim adamı bu kolejden yetişmiştir. Bunlar dört patrik, bir catlik ve 79 episkopostur⁴⁴⁷. Bu manastırda yetişmiş olan âlimlerden bazıları şunlardır: M.S. 484'te Diyarbakır metropolitliğine yükselen Yuhanna Saoro, Menbenç episkoposu Mor Filiksinos (Ahısnoy), Patrik Teodosiyos Rumanos, teoloji ve tıp bölümünü bitirmiştir.

Manastır aynı zamanda bölgenin en büyük kütüphanesini de içerisinde barındırıyordu. Kitapların çoğu eski ve yeni ahitten oluşmaktaydı. Bunun dışında felsefe, teoloji, tıp, bilim ve tarih ile ilgili kitaplarda önemli yer tutmaktaydı⁴⁴⁸. Kütüphane zaman zaman dışarıdan gelen baskınlarda yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Geriye kalan kitaplar ise doğu ve batıdaki kütüphanelere kaçırılmıştır.

Süryani geleneğinde azizlerin naaş ve mezarları bulundukları yerlerin manevi kudsiyetini arttırmaktadır. Mor Gabriyel (Deyrul Umur) manastırı da bu yönüyle büyük bir manevi kudsiyete sahiptir. Birçok azizin mezarı ve kemikleri burada bulunmakta-

⁴⁴⁶ Dolapönü-1, *a.g.e.*, s. 12-14.

⁴⁴⁷ Dolapönü-1, *a.g.e.*, s. 15-16.

⁴⁴⁸ İris, *a.g.e.*, s. 64.

dır. Mar Filiksinos, arkadaşı Episkopos Sturiyos’a yazdığı mesajında “melekler tarafından temeli atılmış Deyr-el-Umur Manastırını yedi kez imanla ziyaret eden Kudsi şerifi ziyaret etmiş farizasını yerine getirmiş sayılır” demektedir.

Bu azizlerden bazıları şunlardır:

- 1-Sivas’ta şehit düşen Kırk şehit azizin getirilen kemikleri
- 2-Aziz Mor Serkis ve Mor Bakos kemikleri
- 3-Küçük Theodosiyos zamanında Metropolit Mor Abhay tarafından getirilen binlerce şehit azizin kemikleri
- 4-Halepli Aziz Mor Aşayanın naşı
- 5-Mor Şmuil’in öğretmeni olan Savurda şehit düşen Aziz Mor Krafos’ın organlarından biri
- 6-Manastır kurucusu Mor Şmuil’in naşı
- 7-Kartminli Mor Şemun cenazesi
- 8-Menbeç Episkosu Aziz Mor Filiksinos
- 9-Mısırdan gelen ve manastırdan ömür boyu ayrılmayan se-kiz yüz azizler
- 10-Bakısyanlı Manastır müdürü Mor Gabriyel
- 11-Hapisnaslı Mor Şemun Zeyte (Fakülte müdürü)
- 12-Vaftiz olup, Yuhanna adını kabul eden arap Rahip
- 13-Urfalı Mor Yuhanna
- 14-Uzeli Mor Daniel (634)
- 15-Münböyü Mor Atines (719)⁴⁴⁹

Bunların yanında ilim ve kerametleriyle ün salmış elliden fazla zatın var olduğu manastır bibliyografyasında yazmaktadır.

5.3.1.2. Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü)

Meryem Ana Manastırı, Midyat’ın Anıtlı Köyü’nün güney kıyısında yükselmekte ve günümüzde mimari açıdan eşine az rastlanacak güzelliكتedir. Süryani dilinde Yoldah Aloho (Tanrı Anası) ismini taşımasına karşın çoğu kez Arapça el Harda (ba-

⁴⁴⁹ Dolapönü-1, *a.g.e.*, s. 17–18.

kire) olarak anılır. Kilisenin tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte kubbenin dıştan üst yapısı ve çan kulesi XX. yüzyılda eklenmiştir⁴⁵⁰.

Bu kilise Mardin civarında az rastlanan kare planı ve merkezi kubbesiyle Mardin yakınlarında ki Deyrul-Zafaran Manastırına benzemektedir. Kilise bir zamanlar metropolitlik merkezliğini üstlenen Anıtlı Köyünde metropolitin manastır erkânına ayrılmıştır. Oturma yerleri bulunan bir apsisle karşılıklı okuyan iki koroyu barındıracak şekilde, ama cemaate kapalı bir nef, yöre kiliselerinde hiç rastlanmayan diğer özelliklerdir⁴⁵¹.

Anıtlı Meryem Ana Kilisesinin kuruluş öyküsüne bir söylence de katılmaktadır. Söylence, Meryem Ana Kilisesinin kuruluşunu İsa'nın doğumuna bağlamaktadır. Rivayete göre Yahudi ülkesinde bir kralın doğumunun muştuladığına inandıkları parlak yıldızın izini süren on iki kral, doğudan yola çıkarlar. Hah Kralı Hanna'ya vardıklarında içlerinden üçünü Kudüs'e yollar. Üç Kral yeni doğan çocuğu bulup ona sunular sunar. Kendilerine anı olarak verilen çocuğun bezini Hah'a getirdiklerinde içleri onu parçalamaya elvermez. Yakıp külünü aralarında üleştirmek istediklerinde aleve atılan bez oniki altın madalyona dönüşür. Bu mucizeye tanık olduklarında Meryem Ana adına sonsuza kadar ayakta kalacak bir anıt kurmaya karar verirler. Bu mucizenin gerçekleştiği rivayet edilen Hah göletinin hemen yanında uzanan tarla, Süryani halk arasında bugün bile parpuso (paramparça) olarak anılır⁴⁵².

5.3.1.3. Mor Yakub Manastırı

Mor Yakup Manastırı, geçmişte önemli bir rol oynamış ve Midyat'a bağlı Barıştepe Köyünün hemen altında yer alan bereketli vadiye bulunmaktadır. Mor Yakup Manastırı, M.S. 400 yıllarında Mor Barşabo ve İskenderiyeli bir keşiş olan öğrencisi Mor Yakup'un şehit oldukları yerde inşa edilmiştir. Mor Yakup

⁴⁵⁰ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 165–166.

⁴⁵¹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 165–167; İş, *a.g.e.*, s. 135.

⁴⁵² Hollerweger, *a.g.e.*, s. 173-175.

önce Diyarbakır oradan da Tur Abdin bölgesine geçmiştir. Mor Yakup'un 421 yılında ölümünden sonra manastır çok önem kazanmıştır. Uzun süre metropolitlere ev sahipliği yapan manastır XIV. yüzyıl ortalarından başlayarak (1364-1839) bir süre Deyruz-Zafaran patrikliğinden kopan Tur Abdin patriklerini de ağırlamıştır. XIV. Asırda Tur Abdin için patriklik makamı olmuştur. 1906-1907'de patrik II. Abdülmesih buraya gelip yerleşmiştir. Patrikten sonra iki rahip İsa ve Aziz'de buraya yerleşmiştir. I. Dünya savaşı başlayınca manastır boşalmıştır.

1916 yılından 1965 yılına kadar metruk vaziyette olan bugünkü manastır, eski manastırın ancak bir bölümünü içermektedir. Manastır daha sonraki yıllarda onarım görmüştür.

Manastırın kuzeyinde uzanan kesme taşlardan örülü mimari kalıntıların Hristiyanlık öncesi bir kült yapısına mı (Mor Yakup'un hayat hikâyesi doğrultusunda) yoksa eski bir manastıra mı ait olduğu ancak arkeolojik kazılar sonucu anlaşılabilir. Mor Yakup Kilisesi, enine yerleştirilmiş orta nefiyle Tur Abdin bölgesinin en gözde mimari anıtlarından birisidir. Mor Gabriyel Manastırına benzemesi açısından bazı uzmanlar tarafından aynı döneme (VI. yy) tarihlendirilmektedir. Başka bir görüşe göre ise kısa bir süre önce saptanan ve kilisenin VIII. yüzyılda onarım gördüğünü belirten bir yazıta dayanarak, şekil benzerliğinin ücra bölgelere özgü geleneksel tutuculuktan kaynaklandığını ve buna göre kilisenin yazıtta belirtilen dönemde kurulduğunu vurgulamaktadır⁴⁵³.

Antik dönem örneklerinden etkilenmiş, taşa işlenmiş güvercinler ve asma dalları Hristiyanlığın sembollerini yansıtır. Kutsal Ruhun insanlığa bahsettiği yedi duyguyu güvercinler, dallarıyla bütün insanları kucaklayan asma ise İsa Mesih'i temsil eder. Kilisenin içi, güney cephedeki üç, kuzey cephede ise tek pencereyle aydınlanır⁴⁵⁴.

⁴⁵³ İŞ, *a.g.e.*, s. 136.

⁴⁵⁴ İŞ, *a.g.e.*, s. 136.

5.3.1.4. Diğerleri

Mardin çevresindeki faal durumdaki kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mort Şimuni Kilisesi, IX. yüzyılda inşa edilmiş ve Midyat merkezindeki en eski kilisedir ve Midyat'ın metropolitlik merkezidir⁴⁵⁵. Bir ilçenin metropolitlik kilisesi, patriğin veya metropolitin o ilçeyi ziyaretinde ibadet ettiği ve kaldığı kilisedir. Metropolit Timotheos Samuel Aktaş Mort Şmuni Kilisesine gelerek cemaatle bayramlaşmaktadır⁴⁵⁶. Rivayete göre Mort Şimuni İsa'ya olan inancından dolayı Roma İmparatoru Antiakos tarafından yedi çocuğuyla birlikte öldürülmüş bir kadındır⁴⁵⁷. Kilise bahçesi içerisinde çocuklar için bir derslik ve avlu girişinin karşısında bir divanhane mevcuttur.

Mor Barsavmo Kilisesi, Midyat merkezdedir. Mor Barsavmo Kilisesi, 1910 yılında eski temelleri üzerine geleneksel biçimde yeniden kurulan zengin bezemeli bir kilisedir⁴⁵⁸. Mor Barsavmo, mucizeleriyle ve erdemleriyle ünlü, çilekeşlerin başı olarak bilinen bir azizdir. Süryanilere göre yerin 88 cm. altında, insan yüksekliğinde, aşağıda 29 cm, yukarıda 22 cm. genişlikteki çukurlarda yaşamak, Barsavmo'nun başlattığı bir ibadet şeklidir⁴⁵⁹. Kilisenin yerleşim şeması Mort Şimuni Kilisesi'ne benzer. Kilise avlunun kuzeydoğusundadır. Okul ve misafir odaları aynı avluya bakar. T.A. Sinclair'e göre kilise XIV. yüzyıl sonları, XV. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. Kilise 1910 ve 1991'de olmak üzere iki kere restore edilmiştir⁴⁶⁰.

Mor Şarbel Kilisesi, Mardin ve çevresinde en son inşa edilen kilisedir. Midyat merkezde yer alan kilise en göz alıcı kiliselerden biridir⁴⁶¹. Adnan Menderes'in başbakanlık dönemine, yani

⁴⁵⁵ Koluman, *a.g.e.*, s. 103.

⁴⁵⁶ İŞ, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁵⁷ Keser, *a.g.e.*, s. 75–76.

⁴⁵⁸ İŞ, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁵⁹ Palmer, *a.g.e.*, s. 98; Keser, *a.g.e.*, s. 77.

⁴⁶⁰ Palmer, *a.g.e.*, s. 98; Keser, *a.g.e.*, s. 77; Koluman, *a.g.e.*, s. 103.

⁴⁶¹ İŞ, *a.g.e.*, s. 130.

1950'lere tarihlenir. Mardin çevresindeki geleneksel kilise plan tipinin XX. yüzyıla uyarlanışının bir örneğidir⁴⁶².

Mor Serkis Ve Bakos Manastırı, Midyat'ın Anıtlı Köyü'nün kuzeyinde yer alır⁴⁶³. Çok sevilen ve saygı duyulan asker azizler Mor Serkis ve Bakos'un adına yapılmıştır. En eski yapı öğeleri M.S. 789 yıllarına kadar uzanır. Kilise değerli süslemeleriyle göze çarpmaktadır⁴⁶⁴.

Mor Eşayo Kilisesi, Yemişli Köyü Midyat-Nusaybin yolu üzerinde her yerden rahatça görülebilen kalker kayalığın üzerine kurulmuştur. Geçmişte bu bölgenin en büyük ve önemli yerleşim yerleri arasında sayılan Yemişliden birçok Metropolit yetmişmiş, el yazması kitap kaleme alınıp korunmuştur. Fakat zamanla köy yoksullaşmış, bugün sadece birkaç Hristiyan aile kalmıştır. Mor Eşayo, Yemişlide kendi adını taşıyan kilisede gömülüdür. Mor Avgin'in öğrencilerinden olan Halepli Mor Eşayo, Tur Abdin Bölgesini IV. yüzyılda Hristiyanlaştıran misyonerlerden birisidir. Binlerce kişiye Hristiyanlığı öğretilip vaftiz etmiştir⁴⁶⁵.

Mor Sobo Kilisesi, Anıtlı Köyünde yer almaktadır. Hah Katedrali, Mor Sobo'ya adanmış VI. yüzyıldan kalma görkemli kalıntılardır. Yapıda taş ve tuğlanın birlikte kullanılması Theodora'nın Mor Gabriel Manastırı'nda bulunan "kubbeli yapısını" çağrıştırmaktadır. Bu yapıda, metropolit kilisesinin sanat eserlerinden 1227 yılına tarihlenen, zengin resimlemeli bir İncil günümüze kadar ulaşabilmiştir. Mor Sobo Kilisesin apsisinin güneyinde tümüyle ayakta duran bir yazlık kilise vardır. Yazlık kilise Süryanice yazıtlı mezar taşları ile kaplıdır⁴⁶⁶.

Mor Estefanos Kilisesi, Güngören Köyündedir. Güngören köyü, Midyat'a bağlı, Mor Gabriyel Manastırından 2 km. güneydoğuda bir köydür. Mor Estefanos Kilisesi köyü çevreleyen vadilerin üstünde yükselir. Kilisenin güneyinde yazlık kilise nite-

⁴⁶² Keser, *a.g.e.*, s. 79–80.

⁴⁶³ Vikont Filip de Terazi, *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, (Çev. Murat Kara), İsvaç 1994, s. 31.

⁴⁶⁴ İş, *a.g.e.*, s. 134.

⁴⁶⁵ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 218–219.

⁴⁶⁶ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 170–171.

liğindeki iç avlu uzanır. Avlu mezarlık olarak kullanılmıştır. Ana kilisenin kuzeyine yüksek tonozlarla ona bağlanan ve vaftizhane olarak kullanılan Vaftizci Mor Yuhanon Kilisesi yerleşmiştir. Mor Estefanos Kilisesinin naosa açılan kapısının solundaki yazıtta 778–779 tarihleri okunmaktadır. Oldukça dar olan orta nefin yan duvarları, yüksek kemerlerle bölünmüştür. Mihrab içinde basit bir sunak yer alır⁴⁶⁷.

Mor Hadbşabo Kilisesi, Midyat'ın Gülgöze köyünde bulunmaktadır. Kilisenin yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Kilise, güvenlik amacıyla kalın duvarlarla ve kulelerle çevrilidir. Kilisenin planı civardaki diğer kiliselere benzer⁴⁶⁸.

Mor İzozoel Kilisesi, Midyat'ın Altıntaş Köyü'nün en yüksek noktasında yapılmıştır. Kilisenin yanındaki süslü çan kulesi XX. yüzyılda ilave edilmiştir. Kilisenin ne zaman yapıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Günümüzde köyde Müslümanlar ve Hristiyanlar beraberce yaşamaktadırlar⁴⁶⁹.

Mor İliyo Kilisesi, Alagöz Köyü Anıtlı Köyünün 2 km. kuzey doğusunda bir vadi içerisinde yer alır. 1999 yılı itibarıyla köyde 15 Hristiyan aile yaşamaktadır. Bu aileler geçimlerini meyve ve sebzeçilikten kazanırlar. Her beş yılda bir meşe palamutlarının kabuğundan aruro denen tatlı bir sıvı damlatılır. Din adamları buna “göksel mana” adını verir⁴⁷⁰.

Mor Yuhanon Kilisesi, Savur ilçesinin Dereiçi köyünün güneyinde yer almaktadır. Mor Yuhanon Kilisesi MS 370 yılında inşa edilmiştir. Kilisenin yapılış tarzı ve kilisenin mezbah kapısında görünmekte olan motifleri eski çağlardan kalma bir yapı olduğunu belirtmektedir. Kilise günümüze kadar korunmuş olup ibadete açıktır⁴⁷¹.

Mor Yakup ve Mor Kuryakos Kilisesi, Yeşilli ilçesi Bülbül Köyünde bulunmaktadır. Bülbül Köyü, Mardin'e 10 km ve

⁴⁶⁷ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 244–245; İş, *a.g.e.*, s. 131.

⁴⁶⁸ Hollerweger, *a.g.e.* 18–20; İş, *a.g.e.*, s. 131.

⁴⁶⁹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 158–159; İş, *a.g.e.*, s. 130.

⁴⁷⁰ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 176–179; İş, *a.g.e.*, s. 130.

⁴⁷¹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 141.

Yeşilli'ye 5 km uzaklıktadır. Köy bağlarla ve sulak bahçelerle çevrilidir. Köyün bir diğer özelliği ise El-Nıhman Kalesi'nin eteklerinde kurulmuş olmasıdır. Kalenin sarp kayalıklarında IV. ve V. yüzyıllardan kalma, rahiplerin inzivaya çekildikleri kayadan oyulmuş mabetlerin olduğu rivayet edilir. Bunların bir kısmı bir tek kişinin kalabileceği tarzda küçük yerlerdir. Eskiden beri bir Süryani yerleşim alanı olan köyde 1998 tarihi itibarıyla 10 Süryani aile bulunmaktadır. Köyde beş kilise vardır. Bunlar Mor Yakup ve Mor Kuryakos Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Mor Stefanos Kilisesi, Mor Stefanos Kilisesi ve Protestan Kilisesidir. Bu kiliselerin yapılış tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Mor Yakup Kilisesi'nin kapısında Süryanice bir yazıtta M.S. 1856 yılında inşa edildiği yazmaktadır⁴⁷².

Mor Yakup Kilisesi, İdil İlçesi Ögündük Köyünde bulunmaktadır. Ögündük köyü 50 ailesiyle bu bölgedeki en büyük Hristiyan köyüdür. Köyün etrafı geniş tarlalarla ve bağlarla çevrilidir. Bölgenin diğer alanlarından daha elverişli toprak yapısıyla, biçerdöverlerle bile hasat yapılabilmektedir. Mor Yakup Kilisesi diğer kiliselerden içinde resim bulundurmamasıyla ayrılır⁴⁷³.

5.3.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler

5.3.2.1. Mor Abrohom Manastırı

Mor Abrohom (Abraham-İbrahim) Manastırı, Midyat'ın 3 km. doğusunda yer alır. Manastırın Kral Anıstas tarafından inşa ettirildiği, Timur'un istilasıyla yıkıldığı ve 1920 yılında Midyat halkı tarafından onarıldığı rivayet edilmektedir⁴⁷⁴. Manastır arazisini yaklaşık 6m yüksekliğinde duvarlar çevreler. Manastırın avlusu kiraç ve bakımsızdır. Manastır avlusunun güneyinde bir aile mezarlığı vardır. Manastır ve mezarlığa, avlunun kuzeyindeki evde yaşayan aile göz kulak olmaktadır⁴⁷⁵.

Avlunun doğusunda manastırın üç kilisesi yan yana sıralanır. Kilisenin girişindeki yazıya göre kiliselerin en eskisi, V. yüzyıla

⁴⁷² Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 125-128.

⁴⁷³ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 261.

⁴⁷⁴ Koluman, *a.g.e.*, s. 104-105.

⁴⁷⁵ Keser, *a.g.e.*, s. 55.

tarihlenen Mor Hobil'dir. Mor Hobil kilisesinin inşasından sonra çilekeşlerin başı Mor Barsavmo'nun ustası olan Mor Abraham buraya gelir. Mor Hobil'in küçük tapınağının yanına Mor Abraham adına büyük bir tapınak inşa edilmiştir. O günden bu yana manastır, Mor Abraham olarak anılır⁴⁷⁶.

Eski manastırdan çok az bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. Manastır, 1900 yıllarında eski temeller üzerine yeniden inşa edilmiştir⁴⁷⁷.

5.3.2.2. Mor Yakup Kilisesi (Nusaybin Merkez)

Mor Yakup Kilisesi, Nusaybin merkezde bulunmaktadır. Bu kilise Nusaybin'in metropoliti Mor Yakup(M.S. 309–338) tarafından IV. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu kilise M.S. 313–320 yılları arasında yedi yılda tamamlanmıştır. Kilisenin yarısı zaman aşımına uğramış olmasına rağmen diğer yarısı halen ayaktaadır⁴⁷⁸.

Rivayete göre; Episkopos Mor Yakup, Episkoposluk mertebesine yükselince içinde dua ettiği kilisenin küçük olduğunu düşünür ve yeni bir kilise inşa etmek ister. Fakat bu kararını henüz kimseye açmamışken arkadaşı Aziz Mor Evgin kendisine bir ilham geldiğini ve kendisinin yapmak istediği kilisenin temellerini bir meleklerle birlikte Yunanlı Kral Antiyakus'un putlarının enkazı üzerine atacağını haber verir. Bir gece evinden dışarı çıkarken yanına gelen kişinin melek olduğunu anlar ve onunla birlikte kilisenin temellerini atarlar.

Episkopos Mor Yakup'un temellerini bir meleklerle attığına inanılan bu kilise en eski yapısını halen korumaktadır. Tur Abdin bölgesindeki en eski kiliselerden biridir. Kilisenin içindeki üç metre uzunluğundaki taşları, kemerlerindeki taş işçiliğini sergileyen bezemeleri, ayin icra edilen bölümlerdeki kubbeleri, duvarlardaki diğer motifleri ve yapısı bakımından benzerine sık rastlanmayan bir kilisedir⁴⁷⁹. İlk başta inşa edilen vaftizhanenin

⁴⁷⁶ Palmer, *a.g.e.*, s. 114; Keser, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁷⁷ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁷⁸ Terazi, *a.g.e.*, s. 29.

⁴⁷⁹ Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 21.

güney cephesine, daha sonra bilinmeyen bir dönemde başka bir bina eklenmiştir. Vaftizhanenin inşası 359 yılında tamamlanmıştır. Manastır içerisinde Mor Yakup'un türbesi bulunmaktadır. Vaftizhane olarak inşa edilen güney kilisesinde, Mor Yakup'un tabutunun saklandığı yere girip çıkanlar için düşünülmüş çift merdivenli bir bölüm yer alır. Kilisenin batı cephesindeki dış duvar bilinmeyen sebeple yıkılmıştır. Yıkılan bu yer tekrar yenilenmiş ve kilisenin damı üzerine bir Metropolitlik binası yapılmıştır⁴⁸⁰.

Episkopos Mor Yakup ile öğrencisi Mor Efrem Hristiyanlığın konsil toplantılarına katıldıktan sonra Nusaybin'e döndüklerinde burada Nusaybin Okulunun yapımına başlamışlardır. Bu okulu 326'da açmışlar ve Mor Efrem 38 yıl boyunca bu okulu yönetmiştir. Bu okul putperestlik döneminden kalan bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu okulda felsefe, mantık, edebiyat, geometri, astronomi, tıp, hukuk eğitimleri verilmiştir. Aynı zamanda bu okuldaki çalışmalar sonunda Grekçeden birçok yazma eser Süryaniceye çevrilmiştir.

Bu okulun en büyük özelliği o dönemde Nusaybin'in ileri düzeyde bir eğitim merkezi oluşunu göstermesidir. Mor Yakup M.S. 338'de ölümünden sonra kilisenin bodrum katına gömülmüştür⁴⁸¹. Ondan sonra episkoposluğa Mor Babo (M.S: 338–343), Mor Logos (M.S. 343–361), Mor Abraham (M.S. 361-?) getirilmiştir. Bu dini merkezin son episkoposu rahip Hanna olmuştur. Nusaybin Okulu Sasanilerin M.S. 363'de Nusaybin'i almasına kadar önemini korumuştur. Bundan sonra okulun öğretim kadroları dağılmış ve Suriye'de öğretime devam edilmiştir. Sonraki yıllarda Bizanslılar Nasturilere karşı baskı kurunca Urfa'daki (Edessa) okul Nusaybin'e nakledilmiş ve burası Nasturilerin dini merkezi olmuştur⁴⁸². Okulun yönetimindeki Narsay ve Episkopos Barsavmo'nun yerine geçen II. Mor Huşoh döneminde okul

⁴⁸⁰ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 299.

⁴⁸¹ Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 20.

⁴⁸² Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 26–27.

büyük ün yapmıştır. Bu sebeple de Nusaybin “ilimlerin beşiği, eğitim şehri ve öğretmenlerin annesi” olarak isimlendirilmiştir. Manastır XIX. yüzyıla kadar işlevini sürdürmüştür⁴⁸³.

5.3.2.3. Mor Eşa’yo Kilisesi (Balaban Köyü)

Mor Eşa’yo Kilisesi, Nusaybin İlçesi Balaban Köyündedir. Balaban Köyü, Nusaybin’den 34 km. Odabaşı Köyünden 10 km. uzaklıkta olan köy, Hristiyan Süryaniler, Müslüman Kürtler ve Yezidi Kürtlerin beraber yaşadıkları bir yerleşim alanıdır. 1974 yılında 35 Süryani ailesi bulunurken 1997 yılında Süryani aile sayısı 2’ye inmiştir. Köy geniş ve susuz bir araziye sahiptir.

Köyde Aziz Mor Eşa’yo adını taşıyan bir kilise mevcuttur. Bu kilise 1968 yılında eski kerpiç kilisenin yıkılması üzerine yapılmıştır. Mor Eşa’yo Halep hükümdarı Sumokos’un oğludur ve Mısırlı Aziz Mor Evgin’in öğrencisidir. Mısırlı Aziz Mor Evgin Mezopotamya’ya yerleşmeye karar verir ve 71 kişilik kaflesiyle yola çıkar. Kafile Halep’e ulaştığında Mor Eşa’yo da bu kafiye katılır. Kafile İzlo Dağına ulaştığında değişik yerlere ibadethaneler kurmuşlardır. Bu kafilenin misyonerlik çalışmaları sonucunda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşamakta olan halk putperestlikten Hristiyanlığa geçmiştir. Mor Eşa’yo meşhur İpek Yolu’na yakın bir yerde kendisine ibadet yeri inşa edip yanına da bir su kuyusu açmıştır. Daha sonra buraya Balaban Köyü inşa edilmiştir.

Süryanice olarak yazılan Mor Eşa’yo’nun öyküsüne göre açtığı kuyudan yörenin uyuz hastalığına yakalanmış koyunları içmişler ve hepsi de iyileşmiştir. Bu sebeple kuyuya “Biro-d-Garbone” denilmiştir. Süryanice de Biro-d-Garbone “Uyuzlar Kuyusu” anlamına gelir. Zamanla bu ifade biraz kısaltılarak Bir-guriye şeklinde Süryaniler tarafından köye ad olarak verilmiştir⁴⁸⁴.

⁴⁸³ www.mardin.gov.tr

⁴⁸⁴ Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 42–44.

5.3.2.4. Mor Melke Manastırı (Üçköy)

Mor Melke Manastırı, Nusaybin'e bağlı olan Üçköy'ün yaklaşık bir km güneyindedir. Bir vadinin kenarına inşa edilen manastır Aziz Melke tarafından kurulmuştur. Mor Melke'nin Mor Evgin'in yeğenlerinden biri olduğu rivayet edilir. Roma Pers sınırının İzlo Dağlarından geçiyor olması ve Mor Evgin Manastırıyla olan ilişkisi Mor Melke'nin Pers Kilisesi geleneğini Üçköy'e getirmesine sebep olmuştur. İzlo Dağlarında bulunan Doğu Süryani geleneğine bağlı manastırlar içinde en kuzeyde olanlarından biridir. Mor Melke tarihte birçok kez yıkılmış ve tekrar inşa edilmiştir. En son yapılışı 1955 tarihinde olmuştur.

Süryani ziyaretçileri kiliseye çeken şey Mor Melkenin hastalara şifa sunduğuna inanılan mezarıdır. Yaygın rivayete göre manastırın kurucusu Mor Melke İstanbul'daki imparatorun kızını şeytanın tutsaklığından kurtarır. Şükran borcuna karşılık imparator Azizin her dileğini yerine getirmeye hazırdır. Mor Melke ise, şeytanın boynuna asıp manastıra yolladığı ortası delik taş ister. Bu taş halen çukurda kalan manastır avlusundaki bir sarnıcın üzerinde durmaktadır⁴⁸⁵.

5.3.2.5. Diğerleri

Mardin çevresindeki terk edilmiş kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mor Kuryakos Kilisesi Yemişli Köyünün kuzey kenarında yer alır. Temel planı bu yöredeki çoğu köy kilisesinin planıyla benzerdir⁴⁸⁶. Kilisenin narteksi önüne revaklı bir geçit eklidir. Bu yapının ön cephesini başlıklı payeler üzerine bindirilmiş at nalı biçiminde bir kemer vurgular. Ortaçağdan kalma bir azizname kiliseyi 734 yılında vefat eden zeytinci Mor Şemun'a atfetmektedir. Mor Kuryakos Kilisesinde tahminen XVII. yüzyıla tarihlenen boyalı ahşap oyma bir sunak yer alır. Ahşap sunakların daha sonra yaygınlaşan taş sunaklara örnek oluşturduğu sanılmaktadır⁴⁸⁷.

⁴⁸⁵ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 228–237.

⁴⁸⁶ Terazi, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁸⁷ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 221.

Mor Yakup Kilisesi, Midyat'ın Elbeğendi köyünde bulunmaktadır. Kilise hiç değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır. Mor Yakup Kilisesinin önünde uzanan büyük avlu mezarlık olarak kullanılmaktadır⁴⁸⁸.

Mor Loozor Manastırı, Midyat'ın Mercimekli köyünde bulunmaktadır. Kilise, bir dağın yamacına kurulmuş olan Mor Loozor Manastırının Süryani ruhanilerinden olan Şemun d-Zayte tarafından kurulduğu veya yenilendiği konusunda iki farklı görüş vardır. Çoktan terk edilmiş olan manastır yapıları halen ayakta-
dır⁴⁸⁹.

Mor Şemun D-Zayte Kilisesi Midyat'ın Mercimekli köyünde bulunmaktadır. Tur Abdin'in güneydoğusundaki ovaya on iki bin zeytin fidanı diktiği için Mor Şemun'a D-Zayte (zeytinci) lakabı verilmiştir. Zeytin yetiştirme işi o kadar başarılı olur ki VIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde manastır ve Tur Abdin bölgesi büyük bir refaha erişir. Daha sonra Mor Gabriyel'e öğrenci olarak verilen Şemun D-Zayte manastır başrahipliğine getirilir ve daha sonra Harran Metropoliti olarak ölür⁴⁹⁰.

Mor Yakup Kilisesi, Midyat'ın Karagöl köyünde bulunmaktadır. İri taş blokları ile dikkat çeken kilise halen ayakta-
dır⁴⁹¹.

Mor Abrohom Kilisesi Nusaybin ilçesinin Odabaşı Köyündedir. Bu köy, Nusaybin-Cizre İpek Yolu güzergâhının 24 km güneyinde yer alan köy Suriye sınırındadır. Bu köy eskiden beri Süryani yerleşim alanı olarak bilinir. M.S. 1870 yılında Süryani bir rahibin yaptığı nüfus sayımında köyde 128 kişiden oluşan 28 aile bulunmaktaydı. Fakat 1997 yılı itibariyle bu sayı 10 aileye düşmüştür⁴⁹². Köyde 1966 yılında yıkılarak yeniden yapılan Kaşkarlı Aziz Mor Abrohom adına bir kilise vardır. Bu kilisenin ilk yapılış tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kilisenin çan kulesi 1972 yılında yapılmıştır. Ayrıca kilisenin avlusunda iki lahit

⁴⁸⁸ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 225.

⁴⁸⁹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 138–139; İş, *a.g.e.*, s. 133.

⁴⁹⁰ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 134–135.

⁴⁹¹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 186–187.

⁴⁹² Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 37.

mezar bulunmaktadır. Lahitler, Süryani üslubu taşıyan motiflerle bezenmiş ve birbirinden farklı tarzda yapılmıştır⁴⁹³.

Mor Aho Kilisesi, Dargeçit Çatalçam Köyünde bulunmaktadır. Kutsal Salıp Manastırı da denilen Mor Aho Kilisesi, İstanbul'daki İmparatorluk sarayı ile iyi ilişkiler içinde olduğu bilinen Mor Aho tarafından Dargeçit ilçesinin Çatalçam köyünde kurulmuştur. Kilise en eski anıtlardan biridir. Enlemesine yerleştirilmiş, güney duvarına açılmış üç pencereden ışık alan yapı, plan bütünlüğü ve görkemli boyutlarıyla dikkat çekicidir. Rivayete göre Mor Aho İstanbul'da İsa'nın çarmıhından aldığı bir kıymığı ayağına açtığı bir kesik içinde manastıra kaçırmıştır. Açılan yara da Tanrının hırsızlığını bağışladığının işareti olarak mucizevî bir şekilde kapanmıştır. Tur Abdin Hristiyanlarının inanç dünyasında azizler önemli yer tutar. Aziz mezarları çoğunlukla manastırlarda bulunduğundan, bedensel ve ruhsal sağlık gerekçeleriyle manastırlar sık sık ziyaret edilir. Mor Aho özellikle geceyi orada geçiren akıl hastalarını iyileştirmesiyle meşhurdur⁴⁹⁴.

Mor Gevergis Kilisesi, Dargeçit ilçesinin Alayurt köyünün eskiden Hristiyanların yaşadığı kuzeydoğu mahallesinde bulunmaktadır. Eski temelleri üzerine yeniden onarım yapılmıştır⁴⁹⁵.

Mor Cerciş Kilisesi, Ömerli ilçesinde bulunmaktadır. Ömerli, eski bir Süryani yerleşim yeri olarak bilinir. M.S. 1870 yılında Patrik R. Abdullah Sadedi tarafından Diyarbakır iline bağlı Süryani köylerinin nüfus sayımı yapılırken Ömerli ilçesinin 24 aileden oluşan Süryani bir köy olduğu belirtilir. 1998 yılında ise ilçede yalnızca bir Süryani ailenin yaşadığı bilinmektedir⁴⁹⁶. İlçenin ortasında bulunan eski bir yapıdır. Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Patrik III. Petrus döneminde (1872-1894) yenilenmiştir. Kilise olduğu gibi korunmakta fakat cemaati olmadığı için hizmet dışıdır⁴⁹⁷.

⁴⁹³ Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 37-40.

⁴⁹⁴ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 204-208.

⁴⁹⁵ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 211.

⁴⁹⁶ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 154.

⁴⁹⁷ Akyüz-1, *a.g.e.*, s. 154.

Mor Dodo Kilisesi, İdil İlçesi Haberli Köyünde bulunmaktadır. Haberli Köyü, bir dağ sırtına yerleşmiş olup çevreye hâkim bir manzaraya sahiptir. Yüksek duvarları ve korunma amaçlı yapılmış kuleleriyle kilise hemen evlerin arasından yükselir. Haberli Köyü bilim adamı, eğitmen, hattat ve şair olan metropolit, rahip ve keşişleriyle ünlüdür. Mor Dodo Kilisesi, bölgenin en görkemli kilise örneklerinden biridir. Dışarıdan gelecek saldırılara karşı koymak için planlanmış, köşeleri kuleli yüksek duvarlar, dar ve korunaklı kapının ardındaki geniş iç avluyu gözlerden uzak tutar⁴⁹⁸.

Ayrıca Nusaybin Taşköyde bulunan Mor Şalito Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi ve Mor Dimet Kilisesi terkedilmiş tarihi eser niteliği taşıyan mabetlerdendir.

5.3.3. Harabe Halindeki Mabetler

5.3.3.1. Mor Evgin Manastırı (Girmeli Köyü)

Mor Evgin Mısırdan kalkıp 70 öğrencisiyle birlikte Mezopotamya'ya gelen ve buranın Hristiyanlaşmasında önemli misyonerlik faaliyetleri yürüten bir azizdir. Mor Evgin Manastırı Midyat Nusaybin ilçesine bağlı Girmeli köyünün, Mezopotamya Ovasına bakan İzlo Dağlarının sarp yamaçları üzerine kurulmuştur. Manastır IV. yüzyılın sonlarında V. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir⁴⁹⁹. Mor Evgin altından geçen İpek Yolunu kullanarak seyyahları büyük bir misafirperverlikle ağırlamış ve Hristiyanlığı onlara öğretmiştir. Birçok bilim adamı Süryani mezhebinde rahipliğin Mısır kökenli olduğundan şüphe duymaktadır. Rahiplik yaşamının çıktığı dönemlerde Mısır rahipleri çok saygın bir yer tuttuğundan çok uzaklardaki Tur Abdin bölgesi rahipleri de kökenlerini Mısır çöllerindeki öncülere bağlamak istemişlerdir. Mısır “Seçilmiş Halkın” tarihinde önemli bir yer tuttuğundan bu yaklaşımda tipolojinin katkısı da büyüktür.

Persler 363 yılında Nusaybin'i Romalılardan alınca iki ülke arasındaki sınır İzlo Dağlarının zirvesine doğru çekilmiştir. Mor

⁴⁹⁸ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 253.

⁴⁹⁹ Terazi, *a.g.e.*, s. 30; Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 12.

Evgin Manastırı Pers tarafında kalınca orada yaşayan rahipler de ister istemez Doğu Süryani Kilisesinin üyeleri olmuştur. Bu kiliseler “Nasturi Kiliseleri” olarak adlandırılmışlardır.

Mor Evgin Manastırı 1504 yılına kadar Doğu Süryani Kilisesine bağlı kalmıştır. Son Süryani Ortodoks rahip ise 1974 yılında vefat etmiştir. Kutsal emanetleri arasında Nuh’un Gemisinden bir tahtayı barındırdığı rivayet edilen bu manastır yıkılmaya terk edilmiştir⁵⁰⁰.

5.3.3.2. Diğerleri

Mardin çevresindeki harabe halindeki kilise ve manastırların bulunduğu yerler ve taşıdığı özellikler aşağıda sırayla verilmiştir.

Mor Kuryakos Kilisesi Midyat’ın Bağlarbaşı köyündedir. Mor Kuryakos Kilisesi, Altıntaş kilisesi ile eş planda ve aynı dönemde inşa edilmiştir. Fakat bunun çan kulesi yoktur. Hristiyanlar zamanla Avrupa’ya göç ederek köyü boşaltmışlardır. Kalan son Hristiyan olan kilise papazı da 1991 yılında köyü terk etmiştir. Hristiyan cemaatin köyü terk etmesiyle kilise harabe haline gelmiştir⁵⁰¹.

Mor Dimet Kilisesi Midyat’ın İzbirdak Köyünün en yüksek noktasında, kulelerle desteklenmiş, yüksek duvarlarla çevrilmiş bir kale gibi durmaktadır. Fakat 1993 yılında Hristiyanlar köyü terk etmişlerdir. Kilise şuan terkedilmiş durumdadır. Köyün çevresinde iki kilise daha bulunmaktadır. Bunlar Meryem Ana Kilisesi ve Mor Gabriyel Harabeleridir⁵⁰².

Mor Efrem Kilisesi, Bardakçı Köyü Midyat-Dargeçit anayolunun kuzeyinde yer alır. Evlerinin birçoğu yakın bir süre önce yıkılan köyün odak noktası bir kaleyi andıran Mor Efrem Kilisesidir. Usta çömlekçiler olan Bardakçı Köylüleri günümüzde köylerini tamamen boşaltmışlardır. Kilise de terk edilmiş durumdadır⁵⁰³.

⁵⁰⁰ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 288–294.

⁵⁰¹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 152–153; İş, *a.g.e.*, s. 132.

⁵⁰² Hollerweger, *a.g.e.*, s. 201; İş, *a.g.e.*, s. 131.

⁵⁰³ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 188–191; İş, *a.g.e.*, s. 130.

Mor Bobi Kilisesi, Günyurdu Köyündedir. Günyurdu Köyü, Nusaybin'in 26 km doğusunda olup İpek Yolunun 3 km. yakınındadır. 1870 yılında yapılan bir istatistiğe göre 181 kişiden oluşan 41 aile ikamet etmekte idi. Fakat köy 1996 yılında güvenlik gerekçesiyle boşaltılmıştır. Mor Bobi Kilisesi köyün kuzey batısında bir tepede kayadan yontularak yapılmıştır. Bu kiliseye “Mağara” veya “Yeraltı Kilisesi” de denilmektedir. Mor Bobi'nin M.S. 569-628 yılları arasında İzlo Dağındaki bir manastırın reisi olduğu ve orada yaşadığı bilinmektedir; fakat bu köyde yaşayıp yaşamadığı kesin olarak bilinmemektedir⁵⁰⁴.

Mor Yuhanon Manastırı, Nusaybin'ne bağlı Dibek Köyündedir. Mor Yuhanon'un Mor Evgin'in bir öğrencisi ve Mor Yuhanon Manastırının kurucusu olduğu söylenir. Kurduğu manastır Nusaybin'ne bağlı Dibek köyünde olup Mor Evgin Manastırına oldukça yakındır. İzlo Dağlarının sarp güney yamacı üzerinde ve İpek Yoluna nazır konumdadır. Manastır günümüzde kullanılmaz durumdadır⁵⁰⁵.

Mor Sarkis-Barkus Kilisesi, Nusaybin ilçesinin Güzel-su köyündedir. Bu köy, tarihte Tur Abdin bölgesinin en güzel üzümünün yetiştirildiği yeri idi. Günümüzde köy Hristiyanlar tarafından boşaltılmış durumdadır. Kilise ve müstemilatı kalın duvarlarıyla bir kaleyi andırmaktadır ve terkedilmiş durumdadır. VII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği sanılan kilise, Mor Serkis ve Bakos'a adanmıştır⁵⁰⁶.

Mor Kuryakos Kilisesi, Dargeçit Merkezdedir. Mor Kuryakos Kilisesi de Hristiyan cemaatin 1979 Dargeçit'i terk etmesi ile neredeyse tamamı harap olmuş durumdadır⁵⁰⁷.

Mor Sobo Kilisesi, Dargeçit Alayurt'tadır. 1978 yılına kadar köyün kuzeydoğu mahallesinde Hristiyanlar yaşamaktaydı. Köyün batısında VIII. yüzyıldan kalma Mor Sobo Kilisesinin yakın-

⁵⁰⁴ Akyüz-3, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁵⁰⁵ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 296-297.

⁵⁰⁶ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 238-239.

⁵⁰⁷ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 214.

tları bulunmaktadır. Kilise Tur Abdin bölgesi köy kiliselerinin klasik örneklerindendir. Bir kısmı sağlam kalmış kubbeli bölüm günümüzde ambar olarak kullanılmaktadır⁵⁰⁸.

Mor Abay Manastırı harabeleri, Savur ilçesine bağlı Dereiçi Köyünün kuzeyinde tarlalar içinde yer alır. Manastır, Süryani geleneğinde rahipliğin yayılmasında büyük rol oynayan İranlı bir azizin adını taşır⁵⁰⁹.

Mor Teoduto Manastırı, Savur İlçesi Dereiçi köyündedir. Arapça konuşan Savur ilçesi Dereiçi köylülerinin “Başagrisı Manastırı” adı verdikleri Mor Teoduto Manastırının kalıntıları köyün biraz daha üst tarafındadır. Bu manastır Mor Teoduto tarafından VII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olup günümüzde tamamen yıkılmıştır⁵¹⁰.

Mor Melke Kilisesi, İdil İlçesi Sarıköy’dedir. İdil, Mardin iline dahil olmayıp Şırnak iline bağlı bir ilçe olmasına karşın Süryanilerce Tur Abdin diye isimlendirilen sınırların içinde yer almaktadır. Bu sebepten burada birçok kilise bulunmaktadır. Bununla birlikte 1999 tarihi itibarıyla İdil çevresinde hiçbir Hıristiyan aile kalmamıştır⁵¹¹. İdil’e bağlı Sarıköy’de bulunan Mor Melke Kilisesi bu kiliselerden biridir. Kilisenin yapımı çok eskiler dayanmaktadır. Fakat kilise bugünlerde artık kullanılamaz durumdadır⁵¹².

Mor Dodo Kilisesi, İdil İlçesi Yarbaşı Köyündedir. Yarbaşı köyü, Öğündük-İdil yolunun 5 km kuzeyine düşer. Mor Dodo Kilisesi köyün hemen girişinde, bazalt taşlardan örülmüş bir yapıdır. Pers hükümrânlığı sırasında Mor Dodo, din şehitliği mertebesine burada erişmiştir. Son Hıristiyanların da 1980 yılında köyü terk etmesiyle kilise samanlık olarak kullanılmaktadır⁵¹³.

⁵⁰⁸ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 210.

⁵⁰⁹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 210.

⁵¹⁰ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 145.

⁵¹¹ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 272.

⁵¹² Hollerweger, *a.g.e.*, s. 251.

⁵¹³ Hollerweger, *a.g.e.*, s. 271.

5.4. RESMÎ KAYITLARDA İSMİ BULUNMAKLA BİRLİKTE HAKKINDA BİLGİ EDİNİLEMİYEN MABETLER

İstanbul Süryani Ortodoks Kilisesi tarafından hazırlanmış Tur Abdin bölgesindeki resmi kayıtlarda ismi bulunmakla birlikte hakkında bilgi edinilemeyen kilise ve manastırlar aşağıda liste halinde verilmiştir⁵¹⁴.

Midyat merkezde Mor Ahısnoyo Kilisesi bağlı köylerden Gülgöze Köyü Meryem Ana Kilisesi ve Mort Şmuni Kilisesi, Doğançay Köyü Mor Yuhanon Kilisesi, Altıntaş Köyü Meryem Ana Kilisesi ve Mor Abrohom Kilisesi, Narlı Köyü Mor Şemun Kilisesi, Altıntaş Köyü Mor Yuhanon Kilisesi hakkında bilgi edinilemeyen mabetlerdendir. Nusaybin ilçesine bağlı köylerden Dibek Köyü Mor Abrohom Manastırı, Mor Yakup Manastırı ve Meryem Ana Kilisesi, Güzelsu Köyü Meryem Ana Kilisesi ve Mor İliyo Manastırı, Üçköy Mor Efrem Kilisesi, Dağıçi Köyü Mor Yoreth Manastırı ve Mor Aho Kilisesi, Üçyol köyü Meryem Ana Kilisesi yine aynı gruptandır. Dargeçit merkez Meryem Ana Kilisesi ile ilçeye bağlı köylerden olan Çatalçam Köyü Bethil Kilisesi; İdil merkezde bulunan Meryem Ana Kilisesi ve Mor Eşayo Kilisesi İdil ilçesine bağlı köylerden Haberli Köyü Mor Barsavmo Manastırı, Meryem Ana Kilisesi ve Mor Şalito Kilisesi, Ögündük Köyü Mor Yuhanon Kilisesi ve Mor Zohe Kilisesi ve ayrıca Kızıltepe İbrahimiye Köyü Mor Cercis Kilisesi yine haklarında bilgiye ulaşılamayan mabetlerdendir⁵¹⁵.

⁵¹⁴ Keser, *a.g.e.*, s. 137.

⁵¹⁵ Keser, *a.g.e.*, s. 137–139.

SONUÇ

Süryani kelimesi, hakkında çeşitli görüşler bulunmakla birlikte, çeşitli ırklara bağlı olmalarına rağmen, bir Hristiyan mezhebi ve kilise yandaşlarının adı olarak kullanılmaktadır. Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar.

Süryanilerin dili, Süryanicedir. Hristiyanlığın kabul edilmesinden sonra Urfa'nın II. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelmesiyle önem kazanan Süryanice, çok geçmeden Hristiyanlık dünyası için Yunancadan sonra en önemli dil konumunu kazanmış ve zamanla bölgenin bilim, kültür ve edebiyat dili haline gelmiştir. Günümüzde Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Mardin ve çevresindeki Süryanilerin günlük hayatta konuştukları dile "Turoyo" adı verilmektedir. Konuşulan bu dil ile yazılı kaynaklarda önceleri kullanılan Süryanice birbirinden oldukça farklıdır.

Günümüzde Süryaniler Türkiye'de yoğun olarak Mardin il merkezi, ilçelerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Diyarbakır, Hatay, Elazığ ve Adıyaman'da kiliseleri ve birkaç aile bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinden göç edenlerin büyük bir bölümü (30 bin) İstanbul'dadır. Bugün dört bine yakını Güneydoğu, 30 bin kadarı İstanbul'da olmak üzere toplam Türkiye genelindeki nüfusları 35 bin civarındadır.

Günümüz Hristiyan inancının doğuşu ve gelişmesindeki ilk tarihsel olaylarda Antakya'nın özel bir yeri vardır. Antakya, Hristiyanlığın Kudüs dışına yayılmasından sonra bugünkü çehresine bürünmesinde etkin rol oynayan üç büyük merkezden (Roma, İskenderiye ve Antakya) birisidir. Hatta Hristiyanlığın ilk kilisesi olması sebebiyle birincisi de denilebilir.

Türkiye'deki Süryaniler dini karakter yapıları itibarıyla üç grupta toplanabilir. İlk grup, patriklik merkezi Şam'da bulunan ve "Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği"ni ifade eden "Süryani Kadim Cemaati"dir. Bunların da İstanbul, Turabdin ve Mardin'den

oluşan üç Meropolitliği vardır. İstanbul Metropolitliği'nin merkezi İstanbul olup, İstanbul ve Ankara bölgelerini kapsar. Turabdin Meropolitliği'nin merkezi Midyat olup, Turabdin, İdil, ve Nusaybin'le köylerini kapsamaktadır. Mardin Metropolitliği'nin merkezi ise Mardin olup, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya ve Elazığ bölgelerini kapsamaktadır. İkinci grup, patrikliği Beyrut'ta bulunan "Süryani Katolik Cemaati"dir. Üçüncü grup ise Protestanlığa geçen "Süryani Protestan Cemaati"dir.

Süryani Ortodokslarında inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatı kendine has bir takım özellikler göstermektedir. Süryani Ortodoksları, inanç esasları konusunda, Tanrı'daki üç sıfatı (Ataallah, Kelamallah, Ruhallah) ayrı ayrı mütalaa ederek bu üç sıfatın bir cevherde toplandığını ve bir birlik oluşturduğunu kabul ederler. Süryani inancında meleklerin varlığı ve insanlara yaptıkları yardımlar, delilleri ile birlikte Kutsal Kitapta ifade edilir. Süryani geleneğine bağlı tüm kiliseler için geçerli (resmi) Kutsal Kitap formu ise, eski ahit bölümü, doğrudan özgün İbranice metinden, yeni ahit bölümü de aynı şekilde özgün Yunanca metinden çevrilen ve Pşitto olarak bilinen kitaptır. Süryani Ortodoksları, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehenneme, şeytanın insanın düşmanı olduğuna ve irade hürriyetine inanırlar. Süryani Ortodoksları günahı ise, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmek olarak nitelendirirler

Süryani Ortodokslarında ibadet de önemli bir yer tutar. İbadetler arasında namaz, oruç, ondalık, kutsal ve ziyaret yer alır. Süryanilere göre namaz, inanan kişinin Tanrı'ya bir niyazı, yalvarması ve duasıdır. Sabah, kuşluk, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve gece yarısı namazı olmak üzere yedi vakittir. Süryanilerde oruçta önemli bir yer tutar. Şubat, Mart, Nisan aylarında tutulan "büyük oruç", Haziran başında perhiz olarak üç gün tutulan "havariler orucu", İlkbaharda, Şubat ayında tutulan üç günlük "ninovalar orucu", Ağustos ayının onundan on beşine kadar devam eden beş günlük "Meryem Ana orucu" ve İsa'nın doğuş bayramı olan "noel orucu" olmak üzere çeşitli zorluk ve uzunlukta birçok

oruç vardır. Diğer bir ibadet şekli de ondalık denilen ve kilisenin masraflarını karşılamak, Allah'ın ve cemaatin hizmetine kendini vakfetmiş ruhani ve diğer müstahdemlerin geçimini sağlamak üzere gönüllü olarak verilmesi gerekli olan yardım ve hediyedir. Bir başka ibadet şeklide “Sourutho Kadišto” olarak adlandırılan Kutsal Ziyaret'tir. Kutsal yeri ziyaret edene de kutsanmış anlamında “Makedşoyo” denilir.

Süryani Ortodokslarında kilise teşkilatı, Episkoposluk, Papazlık, Diyakosluk olmak üzere üçe ayrılır. Episkoposluk, papazlık ve diyakosluğun kendisine bağlı olduğu, kilisedeki en üst rütbedir. Episkoposluk'da patriklik, catliklik (mafıryanlık) ve metropolitlik şeklinde kendi arasında üçe ayrılır. Papazlık müessesesinin ilk rütbesi, episkoposluk ikinci ve son rütbesi, horepiskoposluk (başpapazlık)tur. Episkoposluktan horepiskoposluğa terfi yetkisi, metropolitin elindedir. Diyakozluk ise, kendi arasında “Başdiyakos (Arhedyakno)”, “İncili Diyakos”, “Afodiya-kon (Mürettip-Yardiyakos)”, “Okuyucu (Koruyo)” ve “Mürettil (Mzamrono)” olmak üzere beşe ayrılır.

Mardin ve çevresindeki Süryaniler'in bu çevredeki kiliselerini içine alan bir Metropolitlik merkezine kendilerinin verdiği isim Tur Abdin'dir. Buna göre Tur Abdin, Midyat merkez olmak üzere Mardin ve Mardin'in bazı ilçelerini içine alan bölgedir.

Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin yaşantıları, bazı özellikler göstermektedir. Süryanilerin örf ve adetleri daha çok dini bir mahiyet taşır. Özellikler Süryanilerde bayram anlayışı kutsallıkla iç içedir. Bayram öncesi tutulan oruç ve perhizin ardından yapılan bayramlar toplumda birlik ve beraberliği sağlayan önemli uygulamalardır. Oruç-bayram bağlantısı kilise ve din adamlarınca iyi bir şekilde değerlendirilerek toplumun bütün kesimin katılımı sağlanır ve arzu edilen birliktelik meydana gelir. Süryani bayramları, İsa'nın doğumundan göklere çekilişine kadar olan olayları ve Meryem ve Kutsal Ruh ile ilgili olayları konu edinen rabbani bayramlar ve kilise tarihinde önemli olan kişi ve olayları anma şeklindeki rabbani olmayan bayramlardır.

Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerde evlilik, yararlı bir nesil yetiştirmek ve müşterek yardım ile ailenin geçimini sağlamak üzere, erkek ve kadın arasında kurulan dini ve hukuki bir bağ olarak görülür. Evlenecek kişiler arasında yakın akrabalık ilişkisi olmaması gerekir.

Süryaniler arasında büyük bir dayanışma vardır. Bu dayanışma neticesindedir ki, yaşadıkları çevrelerde dilencilik yapan bir Süryani'ye rastlanmaz. Hiçbir Süryani'nin işsiz kalmaması için aralarında tedbir almışlardır. Süryani Kadim Vakfı, her kilisenin masraflarını karşılamak ve o kilisede bulunan ruhanilerle birlikte yoksul ve düşkünlerin geçimlerini karşılamak için kurulmuştur. Her kilisenin bir vakıf yönetim kurulu vardır.

Süryaniler ölümü, vücuttaki bütün hücrelerin canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü teşkil eden can ve ruhun bedenden ayrılması, dünyevi acıların bitiş noktası, ebedi huzurun ve sonsuz hayatın başlangıcı olarak tarif ederler. Ölen kişi tek parça bir kumaş ile kefenlenir ve yüzü açıkta kalacak şekilde, tabuta yerleştirilir ve cenaze merasimi için kiliseye gidilir. Cenaze merasiminden sonra ölen kişi ayakları Doğu yönünde olacak şekilde mezara konur. İlk toprağı papaz, dualar eşliğinde serper. Ölen kişilerin anısına; ölüm yıldönümlerinde, bayram günlerinde özel anma, ayin ve mezarlık ziyaretleri yapılır.

Süryaniler özellikle ince el sanatları, mimari ve mimari süslemeciliğinde başarılı olmuşlardır. İnce el sanatlarında kuyumculuk başta gelmektedir. Bugün Mardin, Diyarbakır kuyumcularının tamamı ve İstanbul kuyumcularının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Süryaniler, Süryanilerden başkasını yanlarına çırak olarak almamaktadırlar. Süryanilerde sanat, özellikle görsel sanatlar, el nakışı, basmacılık, yün ve ipek halıcılık, bakırcılık, kilim dokumacılığı, taş oymacılığı ve telkarıcılık alanlarında gelişmiştir. Süryaniler, pek çok sanatta başarılı oldukları gibi tarım ve bağcılıkta da başarılı idiler. Özellikle Midyat ve Adıyaman bölgelerinde geniş bağlara sahiptiler. Bağcılığa önem vermeleri sonucunda şarapçılıkta Süryaniler arasında gelişmiştir.

Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin mabetleri de bu çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturur. Hristiyanlıkta mabet kavramından kilise ve manastır anlaşılır. Kilise, ilk olarak Hristiyan öğretisinde, bütün olarak Hristiyanlar topluluğu ya da Hristiyanların oluşturduğu örgüt ya da kuruma verilen bir isimdir. Manastır ise, kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur.

Mardin merkez, merkeze bağlı köyler ile ilçeler ve onlara bağlı köyler de birçok Süryani Ortodoks mabedi bulunmaktadır. Kayıtlardaki kilise ve manastır sayıları gerçek rakamlardan çok daha fazladır. Bunun sebebi ise kilise ve manastır yapıları içerisinde çok sayıda küçük kilisenin bulunmasıdır. Küçük odacıklar, ayrı bir kilise olarak adlandırılmaktadır. Bu nokta da dikkat çeken bir başka husus ise, Süryani cemaatinin azlığı sebebiyle periyodik yapılan ibadetler ve törenler her defasında farklı kiliselerde yapılmak suretiyle bu kilise ve manastırlar da işler durumda tutulmaya çalışılmaktadır.

Mardin merkez ve çevresinde, kayıtlara göre birçok kilise ve manastır bulunmakla birlikte faal durumda olan ve dikkat çeken kilise ve manastırlar, Kırklar Kilisesi, Deyrul-Zafaran Manastırı, Mor Gabriyel Manastırı, Meryem Ana Manastırı, Mor Yakup Manastırı ve Mort Şimuni Kilisesi'dir.

Sonuç olarak, Süryaniler tarih boyunca hiçbir devlet kuramamışlardır. Her zaman bağlı bulundukları devletin kanunlarına saygılı olmuşlar; asla ihanet etmemişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı çok uzun yıllar Müslümanlar ve Süryaniler aynı topraklarda ve özellikle de Mardin ili ve çevresinde kardeşçe yaşamışlardır.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Samuel, (1972), *Dini Kurallarımız*, İstanbul.
- AKTOK, KAŞGARLI, Mehlika, (1991), *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- AKYÜZ, Gabriel-1, (1998), *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi Resim Matbaacılık*, İstanbul.
- AKYÜZ, Gabriyel-2, (1998), *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin.
- AKYÜZ, Gabriyel-3, (1997), *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin.
- AKYÜZ, Gabriyel-4, (2000), *Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi*, Mardin.
- ALBAYRAK, Kadir-1, (1997), *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara.
- ALBAYRAK, Kadir-2, (2002), "Keldaniler", *TDVİA*, C.XXV, Ankara.
- ALBAYRAK, Kadir-3, (2011) *Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler, Ortadoğu Yıllığı*, Ed. Kemal İnât, Muhittin Ataman, Fuat Aydın, Bilal Yıldırım, Açılım Kitap, s.615-632.
- AKYÜZ, Gabriel, (1998), *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi Resim Matbaacılık*, İstanbul.
- AKYÜZ, Gabriyel, (1998), *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin.
- AKYÜZ, Gabriyel, (1997), *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin.
- AKYÜZ, Gabriyel, (2000), *Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi*, Mardin. ALBAYRAK, Kadir, (1997), *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara.
- ALBAYRAK, Kadir, (2002), "Keldaniler", *TDVİA*, C.XXV, Ankara.
- ALGÜL Hüseyin, *İslam Tarihi*, İstanbul 1986, C.1
- Ana Britanica, (1994), *Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.XIX ve XXI, İstanbul.
- ARMALTO, Shaq, (1993), *Türkiye Mezopotamyası'nda Mardin*, (Çev. Turan Karataş), Nisibin Yayınevi, İsveç.

- ATİYA, Aziz, Suryal, (1995), *Doğu Hristiyanlığı Tarihi Mezopotamya'da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri Yakubi, Nasturi, Maruni, İsveç.*
- AYDIN, Emanuel-1, (1982) *Süryaniler*, Viyana.
- AYDIN, Emanuel-2, (1979), *Kurobo (İman- Dini Adet- Tefsir)*, Avusturya.
- AYDIN, Mehmet-1, (2005), *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya.
- AYDIN, Mehmet-2, (1995), *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara.
- AYDIN, Suavi-EMİROĞLU, Kudret-ÖZEL, Oktay-ÜNSAL, Süha, (2001), *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul.
- AYDUSLU İsmail, (2005) “Cumhuriyet Döneminde Mardin ve Yöresinde Süryaniler”, Celal Bayar Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yük.Lis. Tezi, Manisa
- BAROCK, Sebastian, (2000), *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, (Çev. Circis Bulut), İstanbul.
- BAYBURT, Deniz, (2010) “Milli Mücadele Döneminde Süryaniler”, Gazi Akademik Bakış Dergisi, C.3, sayı 6, Ankara.
- BEGDAŞ, Yusuf, (2000), “Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü”, *Heto Dergisi*, sa.3, İstanbul.
- BİLGE, Yakub, (2001), *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul.
- ÇAKI, F.-YILMAZ, Ş., (2005), “Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması”, *Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara.
- ÇELİK, Mehmet, (1996), “*Süryani Tarihi*”, C. I, Ankara.
- ÇELİK, Mehmet, (1996) “Ortadoğu Mozaigi: Süryaniler-Nasturiler”, F.Ü. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay., sa.4, Elazığ.
- ÇELİK, Mehmet, (2004) “*Süryanilerin Turabdin'e Geri Dönüşü*”, IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ.
- DEMİR, Zeki-1, (1995), *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul.

- DEMİR, Zeki-2, (1999) *Süryani Ortodoks Kilisesinde Kavramlar ve Terimler*, Yayınlanmamış Makale, Meryem Ana Kilisesi Kütüphanesi, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hanna-1, (1971), *Deyr-el-Umur Tarihi*, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hanna-2, (1972), *Tarihte Mardin*, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hanna-3, (1963), *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, İstanbul.
- DOLAPÖNÜ, Hanna -4, *Türk Süryani Kadim Kilisesinin Mesihsel Öğretimi*
- DURAK, Nihat-1, (2000), *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- DURAK, Nihat-2, (2005), “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.
- DVORNİK, Francis, (1990), *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, TTK Yayınları, Ankara
- ERBAŞ, Ali, (1998) *Hristiyan Ayinleri*, İstanbul.
- GARİS, İsa, (2001), “Hristiyanlığın 2000. Yılında Turabdin”, *Heto Dergisi*, sa.5, İstanbul.
- GÜÇ, Ahmet, (1999) *Finlerde Mabet ve İbadet*, İstanbul.
- GÜNALTAY, Şemseddin, (1987), *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara. GÜNDÜZ, Şinasi, (1998), *Din ve İnanç Özgürlüğü*, Ankara.
- GÜNEL, Aziz, (1970), *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır. HABİB, Ş., (1956), *Takva Sırrı*, (Çev. Hanna Dolapönü), Mardin.
- HAMİDULLAH, Muhammet, *İslam Peygamberi* (Çev. M. Said Mutlu), İstanbul, 1967, C.1
- HOLLERWEGER, Hans, (1999), *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, (Çev. Sevil Gülçur), Avusturya.
- HROMADKA, Joseph L., (1969) *The Great Religions of The Modern World*, 1967, Çev. Günay TÜMER, *Doğu Hristiyanlığı*, AÜİFD, C:XVII, Ankara.

- İŞİK, İrfan, (2000), *Birlikte Olduğumuz Halklar*, İstanbul.
- İRİS, Muzaffer, (2003), *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul.
- İŞ, A., Vahap, (2006), *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul.
- KESKE, Mehmet, (2010) “Mardin’de Süryaniler: Nüfus Hareketlilikleri ve Nedenleri”, Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil.Enst. yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Van.
- KESER, Elif, (2002), *Tur Abdin Süryani Ortodoks Mimarisi*, TETTVY, İstanbul. KOLUMAN, Aziz, (2001), Ortodoğu’da Süryanilik, ASAMY, Ankara.
- Kutsal Kitap*, (2003), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul. Mardin Valiliği, (2000), *Yaşayan Tarih*, Mardin.
- MARGOSYAN, Mıgırdıç, (1999), *Söyle Margos Nerelesen*, Aras Yayınları, İstanbul. Meydan Larousse, (1972), (Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VII-VIII, İstanbul.
- MICHEL, Thomas, (1992) Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul.
- Mor İĞNATIUS, Yakub III, (1985), *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda.
- PALMER, Andrew, (1990), *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin*, Cambridge.
- SAKA, İshak, (1985) *Keniseti es-Suryaniyyetu*, Şam.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- SCHİMMEL Annemarie, (1999) *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yay., İstanbul.
- SEYFELİ, Canan, (2005) “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, Süryaniler ve Süryanilik I Orient Yayınları, Ankara.
- SONYEL, R., Sahi, (2001), *The Assyrians Of Turkey Victims Of Major Power Policy*, TTK, Ankara.
- SOYSÜ, Hale, (1992), *Kavimler Kapısı I*, İstanbul.
- ŞAMAYSANİ, Hasan, (1987), *Medinet Mardin*, Beyrut.

- ŞİMŞEK, Mehmet, (2003), *Süryaniler ve Diyarbakır*, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul. TANRIVERDİ, Eyüp, (2005), “Süryani Dili”, *Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara. TAŞĞIN, Ahmet, (2005), “Süryani Puşiciler”, *Süryaniler ve Süryanilik IV*, Ankara. TERAZİ, Vikont, Filip de, (1994), *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, (Çev. Murat Kara), İsveç.
- TEZOKUR, M., Hadi, (2005), “Süryanilerde Namaz”, *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.
- TÜMER, Günay, (1993), “Günümüzde Doğu Hristiyanlığı”, *Asrımızda Hristiyan-Müslüman Münasebetleri* (Heyet), İstanbul.
- TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, (1997), *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara.
- YEŞİL, Cüneyt, (2002), *Süryanilerde İnanç ve İbadet Esasları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- YILDIRIM, Münir, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

İnternet Adresleri

<http://www.sirnak.gov.tr>

<http://e-mardin.com>.

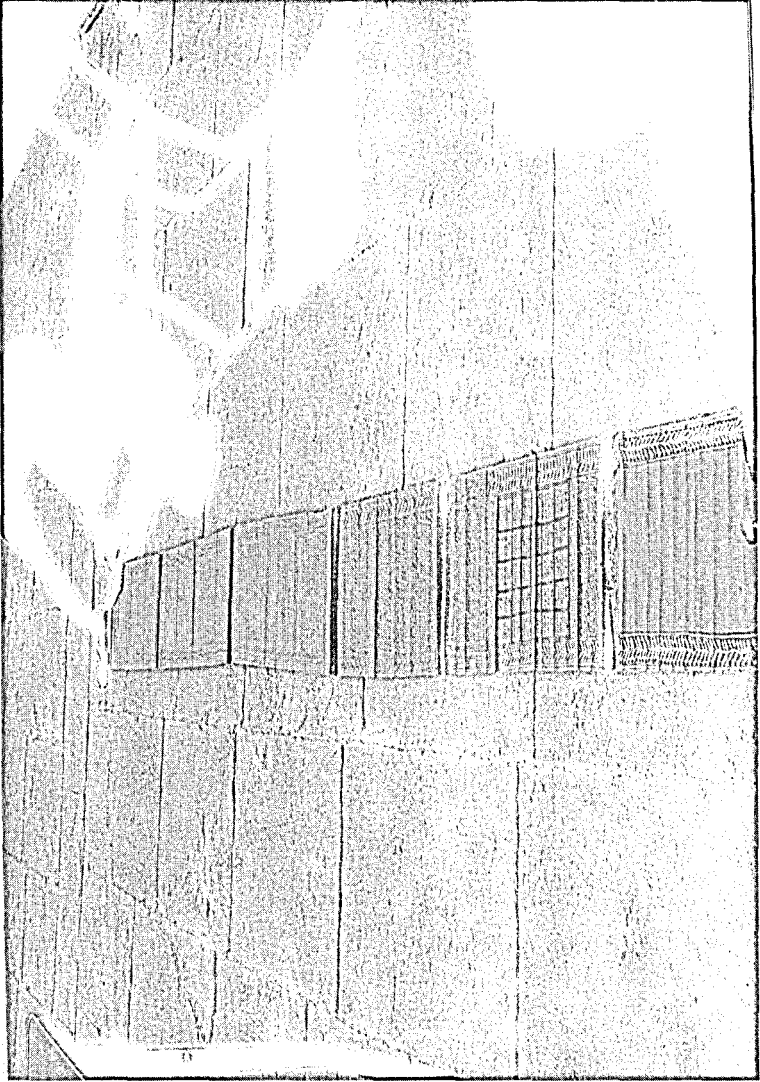
<http://www.mardin.gov.tr>.

<http://www.newadvent.org>.

<http://www.suryanikadim.org>.

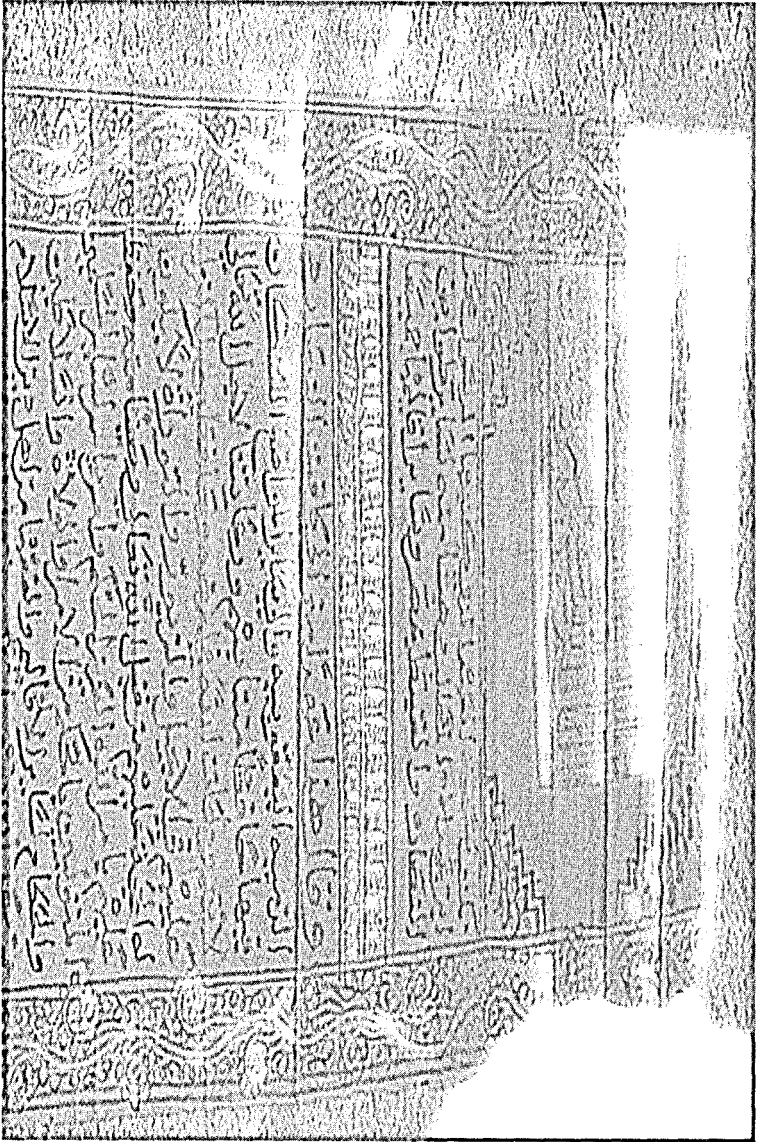
EKLER

EK-A

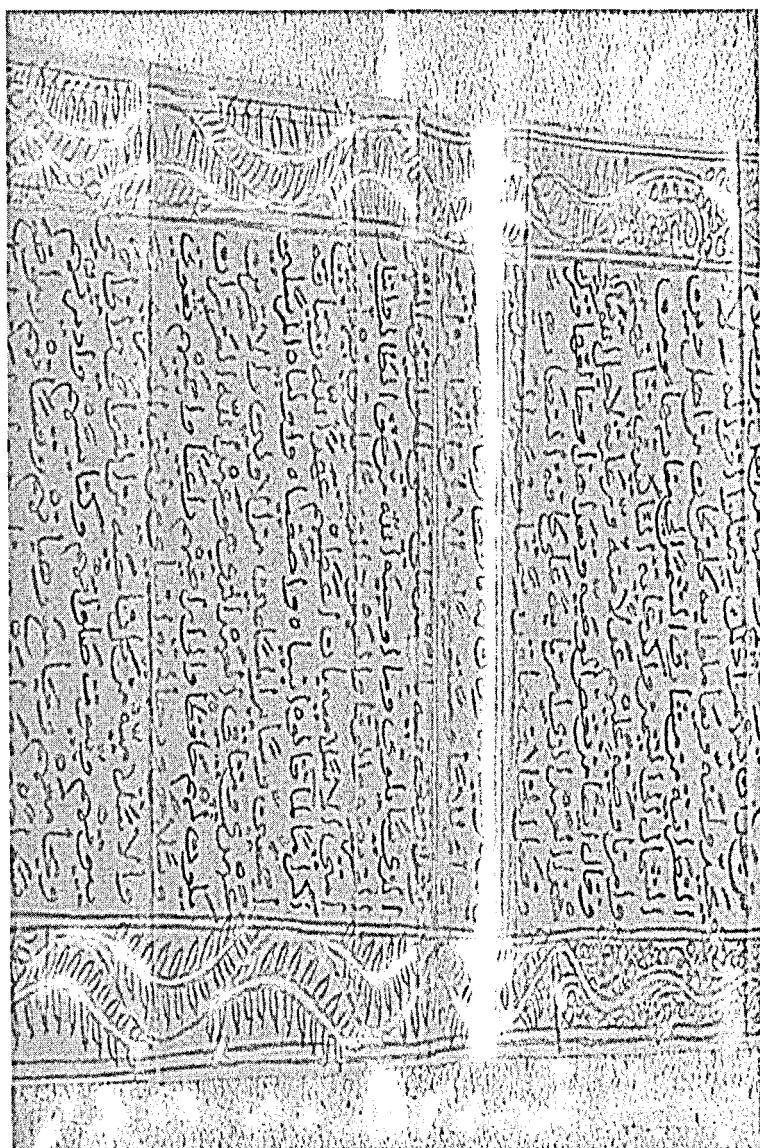
Resim-1 Ahitname⁵¹⁶

⁵¹⁶ Akyüz-5, a.g.e., s.158

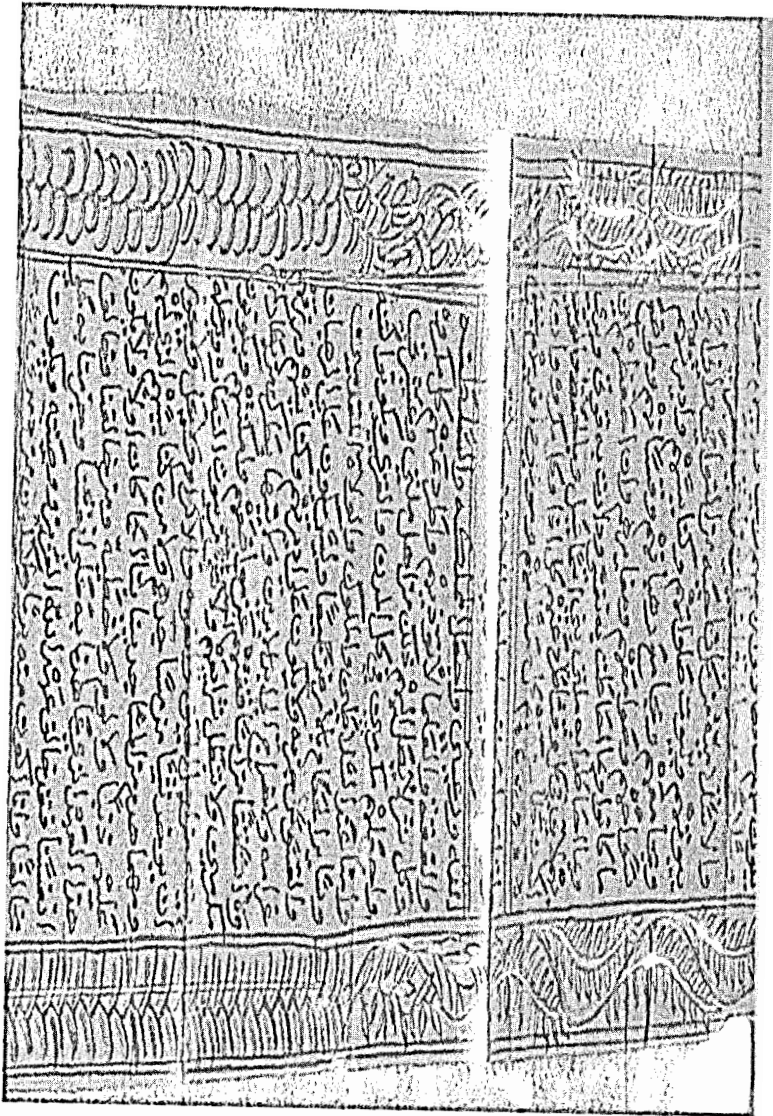

Resim-2 Ahitname⁵¹⁷

⁵¹⁷ Akhyüz-5, a.g.e., s.159

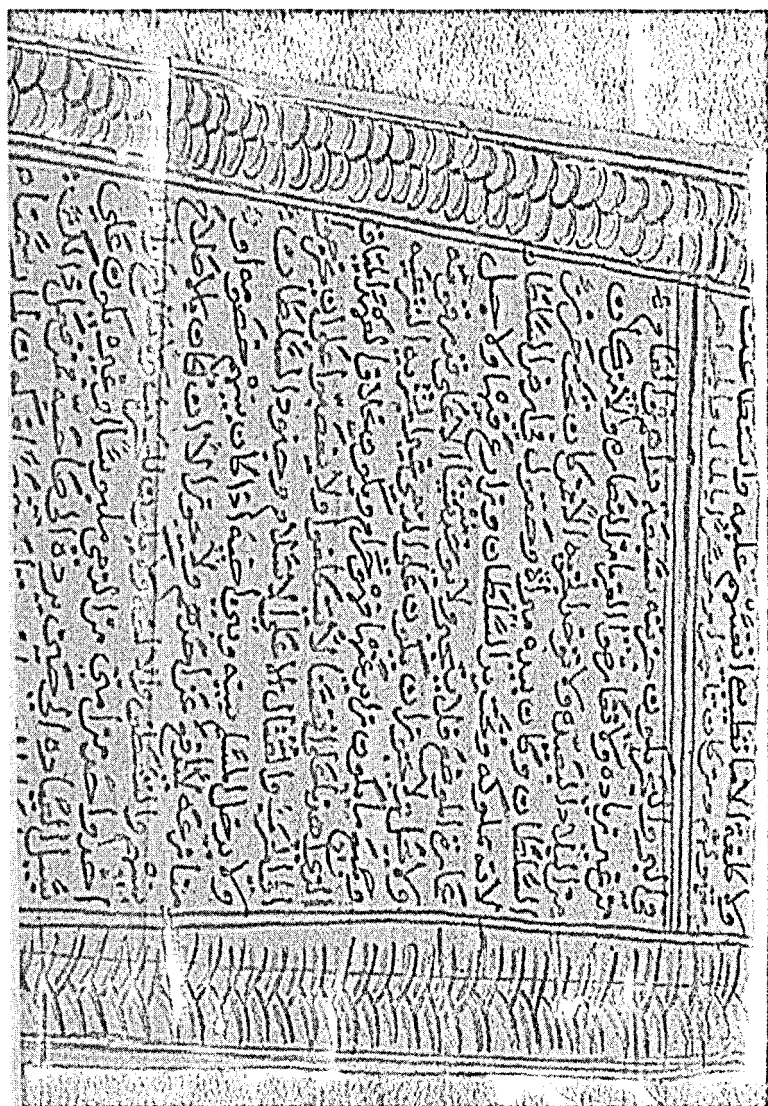

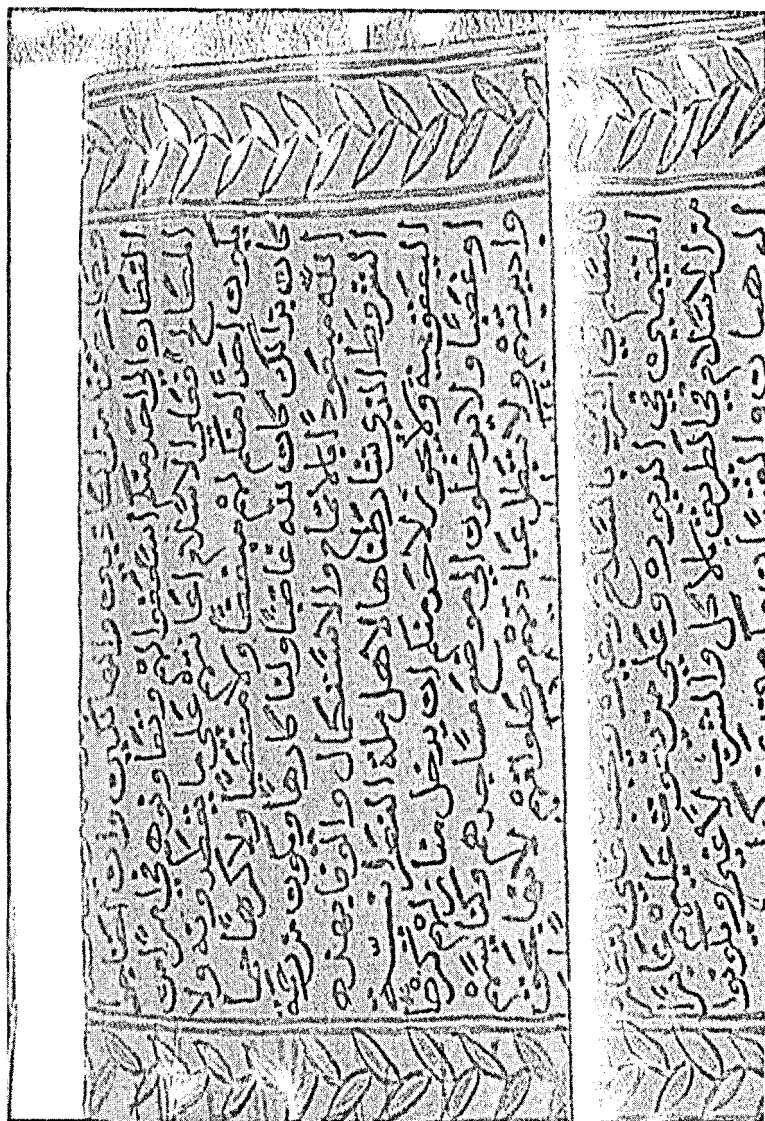
Resim-3 Ahitname

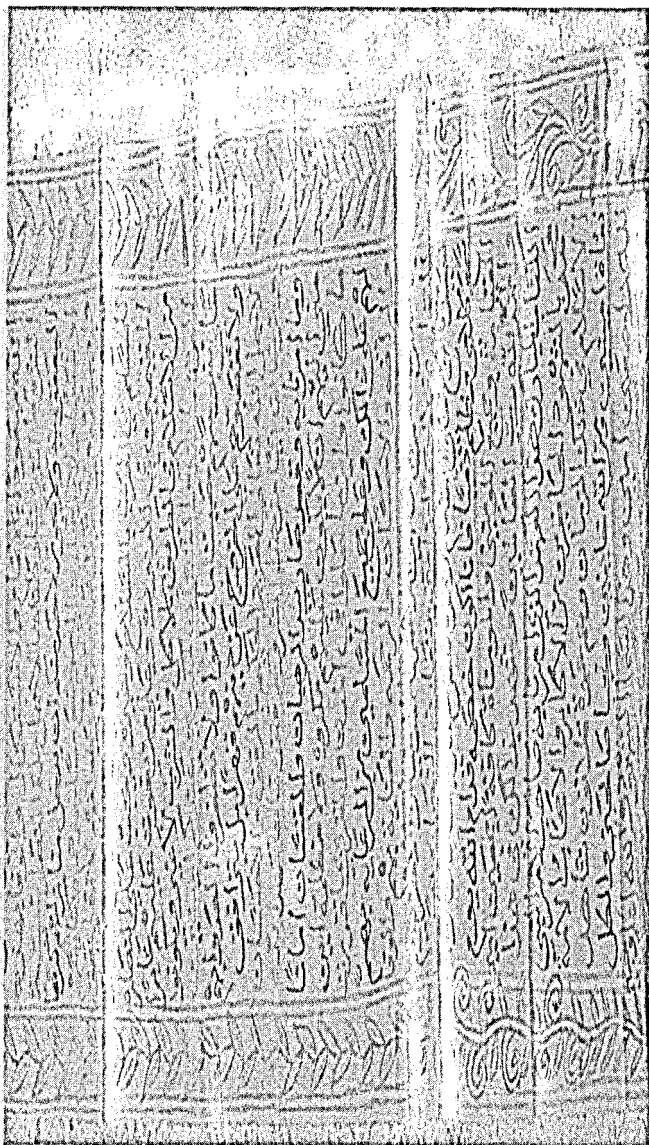
Resim-4 Ahitname⁵¹⁸

⁵¹⁸ Akyüz-5, a.g.e., s.160.

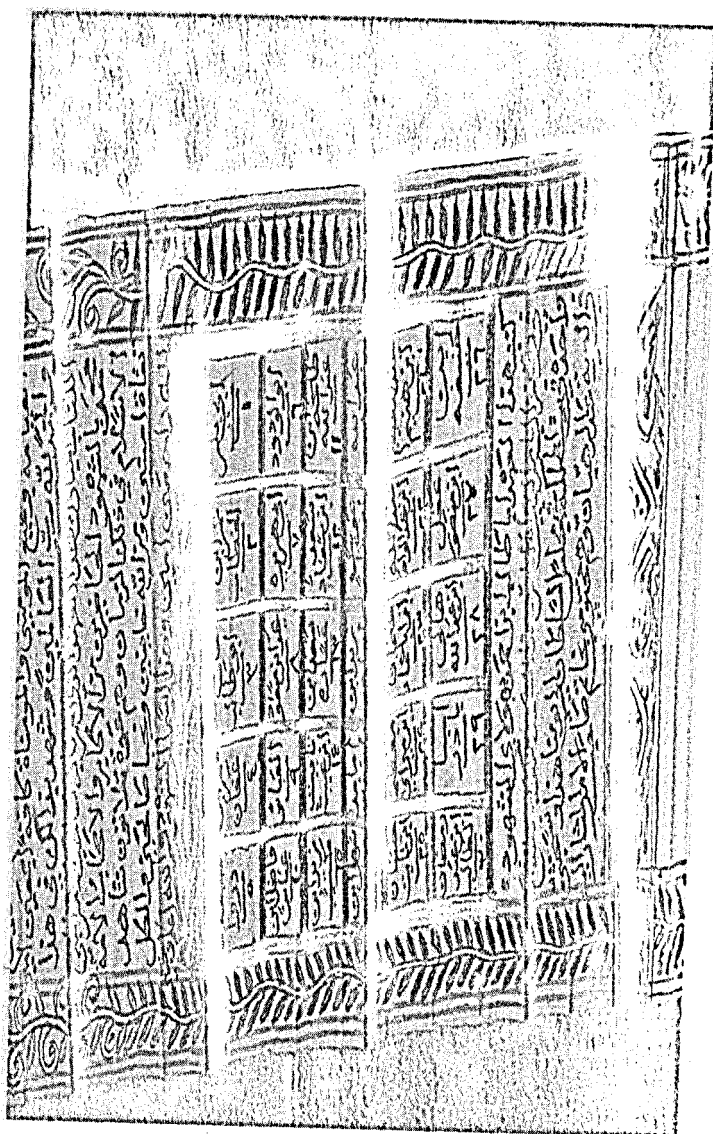

Resim-7 Ahitname

Resim-8 Ahitname

Resim-9 Ahitname

AHİTNAME’NİN ÇEVİRİSİ

Çev. Zeynep Gül KÜÇÜK⁵²⁰

Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.

Bu yazılan ahid; ki o ahid Resul (elçi) Abdulmuttalib oğlu Abdullah oğlu Muhammed tarafından yazılmış olup, Nasrani taifelerine ve Mısırdaki Kıptilere ve diğer iklimlerdekiilerin (bölgeler) hepsine verdik. Bu ahid bütün Yakubi Nasranileri, zımmi Yakubileri ve diğer yerlere yerleşmiş olanları bizim tarafımızdan olanları korumak ve onları gözetmek için Allah hatırı içindir. Çünkü onlar Allah’ın emanetidirler, Allah’ın toprağında İncil’de, Tevrat’ta ve Zebur’da indirilenleri muhafaza etmektedirler. Allah tarafından onlar üzerine bir bahane olmasın.

Allah’ın emriyle muhafaza edilmeleri, hükmeden diğer Müslümanlara da emir olarak verilmiştir. Bu emir; emirlere, valilere (vulat), sultanlara, hakimlere (hukkam), diğer iklimlere (bölgelere), fukahaya (İslam dininde fıkıh sahibi olanlara) verilmiştir. Bu söylenenleri anladıktan sonra söylenenleri yerine getirmeliler ve ondan uzak olmamalıdır. Onunla amel etmelidirler (uygulamalıdır). (Bu hüküm) Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar ve kuzeyden güneye kadar Nasrani dininden olan herkes için geçerlidir.

Allah’ın hatırı için (onları) riayet (gözetmek-yönetmek) ve adalet için onların üzerine vasiyet olarak emrettik.

Tekrar dedi ki: Kim bu emri ihlal ederse (bozarsa), buna haksızlık ederse, ona muhalefet ederse ve terk ederse bütün Nasranilerin hepsine emrettiğimiz bu ahde muhalefet ederse, ahdi feshederse Allah onu cezalandıracaktır. (Allah’ın cezası onun üzerine olsun.) Allah’ın anlaşmasına hakaret eden teessüfle hüküm olunacaktır.

⁵²⁰ Bu çeviri Horepiskopos Gabriyel Akyüz’ün yardımlarıyla Mardin Kırklar Kilisesinde 17.12.2003-17.01.2004 tarihleri arasında yapılmıştır.

Benim milletimden olan emirler ve hakimler benden hak ettikleri hakkı Allah'ın vermesini istiyorlar. İslam ümmetinin benden istedikleri ahd, vefa, farz, talep ettikleri haktan Allah'ın vacip kıldığı Allah'ın ahdini yerine getirmek zorundayım. Allah'ın misakını ve Allah'ın gönderdiği peygamberlerinin söyledikleri, asfıyası ve evliyasının söyledikleri ve diğer ilk ve son Müslümanlardan (aldığım) sözleşme (ahid) Allah'ın ahdidir ki, onları korumak benim görevimdir (zorundayım). Ve onların arazilerini, tarlalarını bir koruyucu olarak kuvvetimle koruyacağım, gücümle, silahımla, adamlarımla, Arap milletinden olan ve İslam ümmetinden olan nebilerimle onları koruyacağım. Bütün nahiye yerlerdeki (bölgelerdeki) evlerini, ibadethanelerini, kiliselerini, manastırlarını, toplanma yerlerini, seyyahların yerlerini, savmaa (rahiplerin içinde barındıkları küçük odaları) ve mağaralarını nerede olurlarsa onları koruyacağım. Nefsimin ihata ettiği yere (hükmümün geçtiği yere), gücümün ve elimin yettiği kadar ve benim milletim Beni İsmail'in zaptettiği (hükmettiği) yerlerde onları korumak ve tavsiye etmek görevimdir. Çünkü her vakitte (dönemde) onlardan ezayı ve mekruh olanı (çirkin görülen şeyleri) kovuyorum ve onlara düşman olan her şeyi, eziyet veren herkesi kovalayacağım.

Nefsimle, bana tabi olanlarla, yardımcılarım ve İslam Milletimle onları kurtaracağım. Çünkü onlar Allah'ın raiyetidirler (emanetidirler) ve benim raiyetimdirler. Ne devlet ne saltanat, fukaha, ulema onlara eziyet etmesin diye bu ecal (?) yapıyorum. Benim aşiretim, milletim tarafından onlara bir kötülük ulaşmasın diye onlardan her şerri, her mekruhu kovacağım. Şehirlerde ve köylerde onları saygın kişiler yapacağım. İtibarlı valiler, melikler, sultanlar yanında katip ve (emin) olsunlar. (Güven altında olacaklardır.)

Yeryüzündeki diğer hakimlerin tamamı papazlar ve rahiplerden vergi almayacaklardır. Ebediyyen ne manastırları ne de manastırlar üzerinden garamet ve haraç almayacaklardır. Onların patriklerinden hiçbir patrik, piskoposlarından hiçbir piskopos mekanlarından (emkine), yerlerinden çıkartılmayacaktır. Onlara

saygı gösterilecektir. (Saygı değer insanlar olacaklardır.) Onların şeriatları iptal olmayacaktır. Nasranilerin evlerinden hiç kimse bir şey almayacak, zorla, güçle evlerine girilmeyecektir. Onların mescitlerinden, kiliselerinden onlara ait bir şey almak caiz değildir, ve helal değildir. Onların herhangi birisi bizim mescitlerimize zarar verirse (hedeme=düşürürse) önceden olduğu gibi onlara günah ve kötü söz (levm=sorumluluk) yoktur.

Kim bize ve (bizim) nefsimizin üzerinde ahdedtiğimiz bu ahde muhalefet ederse, nefsimiz üzerine (cezemna) kestiğimiz bu ahdi kim ihlal ederse, Allah'ın aziz ahbine ve vasiyetine muhalefet etmiş olur. Bize muhalif olacaktır. Ben ondan uzak (beri) olacağım. Benim ümmetimden olmayacaktır.

Ben vasiyet ediyorum ki; her hangi bir Nasrani üzerine onların rıza gösterdikleri konular ve onlar tarafından kabul edilmiş olanların dışında bir ağırlık, külfet olmayacaktır. (Bir Nasrani) karada ve denizde tüccar, mal sahibi, kıymetli eşya sahibi olduğu zaman onun vergisi senede yedi dirhem olacaktır. Fazlası olmayacaktır. Nasranilerden gariplere (muaraza) haksızlık yapmayın ve uzak beldelerden olanlardan cizye alınmasın. Ancak sultanın (tahte harzi)(?) den alınsın ve elinde mera, tarla, sultanın arazilerinden tarlalar olanlardan alınacaktır. Çünkü onun istimlak ettiği şey sultanın mülkiyetidir, sultanın emri altında çalışmaktadır ve orayı ekmektedir.

Ve bir mekanın inşaaı için cebredilmesin (zorlanmasın). Ve onun gücü yettiği kadarı dışında ondan bir şey alınmasın. Zimmetin olan kişilerden meşru vergi dışında bir şey almak caiz değildir, helal değildir. Meşru olan vergiden fazlası, o haramdır. Nefsim üzerine ahdedtiğimiz bu ahde ve misaka muhalefet etmiş olur.

Sultanın askerliği İslam dışında bir savaşa ve gitale gitmek (çıkma) için ne zorlansın ne de teklif edilsin. İki kardeş arasında bir husumet ve muaraza olduğunda, birini savunup diğerini bırakmak suretiyle bir Müslüman aralarına girmesin. Ancak barıştırmak, şefkat ve iyileştirme için girsin. Silahla ve harp için

değil. Benim ümmetimden birisi bir zımmiden bir elbise (giysi) veya bir şey aldığında onu kendi sahibine iade edene kadar ibadet yolunda kullansın. Kim bunu yaparsa, kim ki zımminin eşyasını gasben alırsa resmettiğimiz şeye muhalif olur. Kim ki onu gasben alırsa onun değeri, ağırlığı, kıymeti ne kadarsa alınır ve Nasrani sahibine teslim edilir.

Benim ümmetimden hiç kimse bir Nasraniden ondan ikrah ederek (tiksinerek), düşmanlıkla ve çirkin bir şekilde haraç almasın, çirkin şekilde onlara zulmetmesin, eşyalarını gasben giymesin. Onlara en güzel şekilde cevap verin. Onları koruyun. Nerede olurlarsa olsunlar, nerede oturlarsa otursunlar her eza ve mekruhu onlardan uzaklaştırın (son verin). Sizden biriniz Nasrani birisine zulmederse bunu bana yapmış olur. Bu da Allah'tan helal değildir. Onun için Allah'tan korku vardır. Birisini değiştirirse Allah'tan helal değildir.

...? Fakat ona yardım etmeleri ve küslerin arasını sulh etmesi gerekir. Ona (düşmanlık besleyenle) intikam almak isteyen birisiyle barıştırıp ondan kurtarsınlar. Onları kovalamayın, onları ihmal ederek terketmeyin. Çünkü biz onlara hak ettikleri gibi gerçek ahdi verdik. Onlara gelen her mekruhu onlardan taretmek size vaciptir.

Bu dünyadaki (işlerinde) ziraat, tarlalar, hayvancılık gibi işlerinde onlara ortak olun. İradeleri dışında bir şey onlara yüklemek veya yüklettirmek caiz değildir. Misli gibi: Onların kadınlarını, evlatlarını nikah gibi. Kim buna cesaret ederse Allah'ın ahdine ihanet etmiş olur. Onların kızlarıyla evlenmeniz caiz değildir. Bu dediklerimi ihlal etmek (gasp etmek) caiz değildir. Ümmetimden birisine, İslama girmedikçe (dinlerinden dönmedikçe) onların kadınlarından birini almak caiz değildir. Ve onların gönül rızası olmadan onları dinlerinden döndürmek caiz değildir. Bir Nasrani'nin Müslümana isteği olmaksızın köle olması, elçi, yardımcı, koruyucu (gaiden) olması caiz değildir. Çünkü onlar yaratık içerisinde Allah'ın raiyetidirler (cemaati). Kim bu ahdimize muhalefet ederse ve ihanet ederse Allah'ın ahdine ve misakıa

ihânet etmiş ve muhalefet etmiş olur. Bizim yanımızda yalancı-lardan ve helak olanlardan olmuştur.

Eğer Nasranilerin bir ihtiyacı olursa onlara yardım edin ve her (kasdettiklerinde) onlara yardımcı olun. Sizden hiçbiriniz on-lara ne ikrahçı olsun ne de gasbedici ne de kin besleyici olsun. Bu dediklerimizin dışında olursa Allah'a düşman (ğadıben) olmuş olur. Bizden de (kerhediyo)nefret ediyor olur. Allah'ın rahme-tinden tamamıyla (bütünüyle) uzak olur. Yakubi-Nasrani milleti ehline şart koştuğumuz bu şartlara vefa gösterin.

Sizden birinizin onların evlerine kerhen ve gasben girmesi caiz değildir. (Sizler) onların ibadethanelerine, kiliselerine, ma-nastırlarına girmeyin. Onların ibadetlerini, namazlarını ibtal et-meyin (batıl saymayın). Çünkü (onların ibadetleri) o nazil olan kitaplarında farzdır. Bir zımmi Müslümana harp esnasında silah-la veya gayrısıyla yardımcı olmasın.

Manastırda mukim olan Nasranilere yol (güzergah)dan Müslümanlardan birisi geçerse ona yedirmek ve içirmek vacip-tir. (Bunun dışında bir şey yoktur.) Rahipler, papazlar yanınızda saygın olsunlar. Nerede olurlarsa olsunlar kendi nefisleri üzerine emin olsunlar. Onlardan nefret etmeyin, onlara düşman olmayın. Dinlerinden çıkmaları için (kahren, aşağılayarak) zorlamayın. Bilakis Allah için şefkatle ve ihsanla onlara dost olun. Kim bu şartlardan birine muhalefet ederse, Allah'ın ahbine ve emrettik-lerimize ihânet etmiş olur.

(Bu ahit) rahiplerin ve papazların elinde benden onlara bir güvence olmuştur. Nerede oturlarsa otursunlar, köylerde, şehir-lerde imkanları dahilinde onlara mekruhiyet ve zulüm olmasın. Bütün Müslümanların onları, zikrettiğimiz şu andan dünyanın sonuna, kıyamete kadar şefkatle, inayette, vefayla korumaları, gözetmeleri gerekir (iyilikle, rahmetle).

Benim ümmetimden hiç kimse çan çalmaları sebebiyle Nas-ranilere düşman (muhalif) olmasın. Çünkü çan Efendimiz Nuh (A.S)'ın gemisinde çalınmıştır. Kim bunu nazzederse, bunun hi-lafında hareket ederse, benim sözümü dinlemezse ve bir zımmi-

ye zulmederse kıyamet gününde bütün mümin ve mümineler ve ben onun düşmanı olacağız. Amin. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'adır.

Emrettiğimiz bu mübarek ahde şehadet eden (tanıklık yapan) emir sahibi Nebi Muhammed.

O tarihte İslam ümmetinin ekabiri.

Ashabının hazır olanlarının şehadetiyle

Ki onlar 30 şahittirler

Emin ve temiz kişilerdir.

Allahtan korkanlardır.

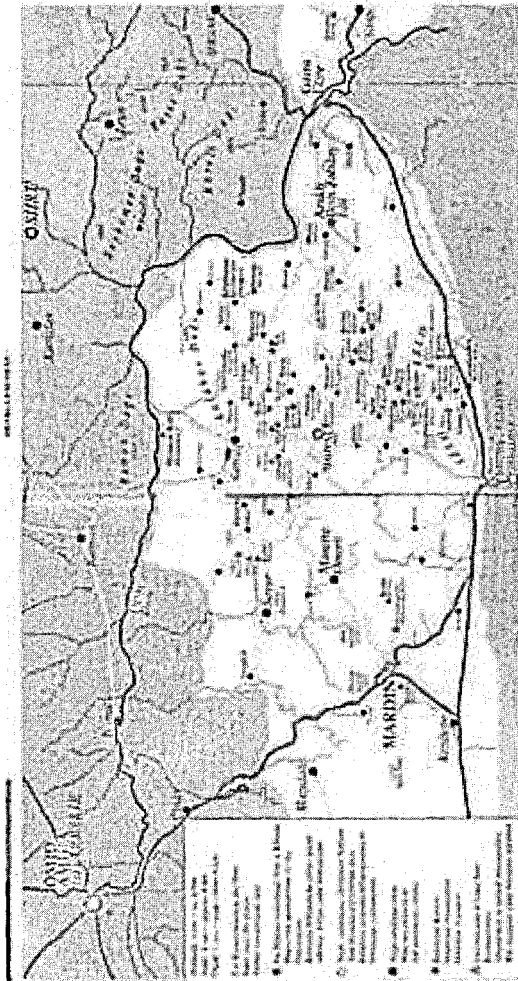
Necip, salihittirler.

Hepsi Allah'a dönüktürler.

Bu şahitlerin isimleri (Allah Haberdardır, Bilendir):

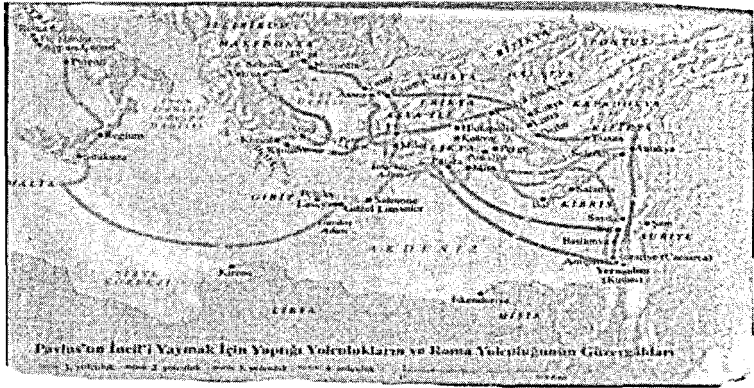
1-Ebu Bekir (Sıddık), 2-Ömer İbnul Hattab, 3-Ali (Bin) Ebu Talib, 4-Osman bin Affan, 5-İbn Dürve, 6-Ebul Vedud, 7-Ebu Hureyre, 8-Iyd bin Muavid, 9-Abbas, 10-Fadıl İbn Abbas, 11-Talha bin Ubeydullah, 12-Said İbn Saad, 13- Saad İbn Usare, 14-Sabit İbn Ğayz, 15-Zeyd İbn Mükteyb (?), 16-Abdullah İbn Zeyd, 17-Uveys İbn Kasım, 18- Zeyd İbn İbrahim, 19-İmamed (?) İbn Zeyd, 20- Şehle İbn Murad, 21- Abdul Azim İbn Henim, 22-Abdullah İbn Abdulvahid, 23-Osman İbn Eba Ömer, 24-Muazzım İbn Miray, 25-Hasan İbn Sabit, 26-İbn Hanife, 27-Akil İbn Mansur, 28-Hali İbn Abdullah, 29-Eba Badir, 30-Ramazan İbn Abdu Talib.⁵²¹

⁵²¹ Bu ahidname içindeki hiçbir bilgi herhangi bir eleştiriye tabi tutulmadan çevrilmiştir. İçindeki bilgiler bilinen bir çok İslami kurala aykırıdır. Bu ve benzeri ahidnameler bir çok kitapta bulunmaktadır. Adday Şer'in Siirt Vakaynamesi isimli kitabın 372. Sayfasında bu ahidname benzeri birkaç ahitnameye yer verildikten sonra "Bu anlaşma tamamen uydurmadır. Müslümanlar onların canını bağışlasın diye Hristiyanlar tarafından uydurulmuştur. Doğu'nun her Hristiyan milliyeti ondan bir kopya saklar. Biri birinden az yada çok farklıdır. (Krş. Al-Machriq, Arapça Dergi, Beyrut, 1909, s.609-618, 674-682.) Yanlış ve güvenilir olmayan bir dille yazılmıştır." bilgisine yer verilmiştir. Biz de bu belge ile ilgili ayrıntılı çalışmayı bir başka esere bırakarak sadece tercümeyi vermekle yetineceğiz.

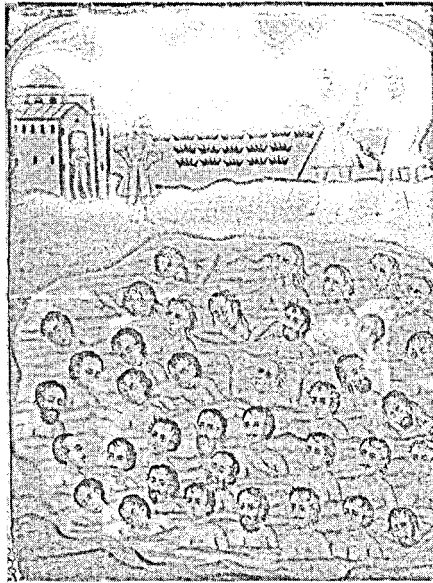

Resim-1. Tur Abdin bölgesi^{522*}

^{522*} Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999.

Resim-2 Pavlus'un yaptığı yolculuklar^{523*}

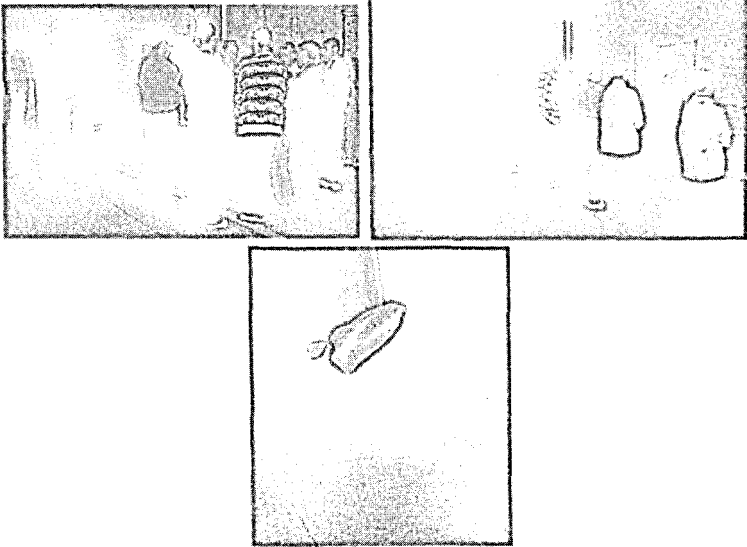
Resim-3. Kırk şehit ikonu^{524*}

⁵²³ *Kutsal Kitap*, İstanbul 2003, s. 1632

⁵²⁴ Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tür Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

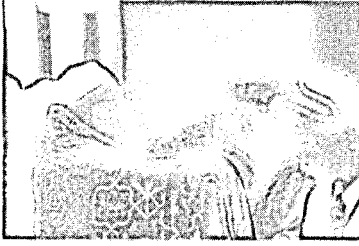

Resim-6 Bir çocuğun vaftiz edilişi⁵²⁷

Resim-7 Namaz*

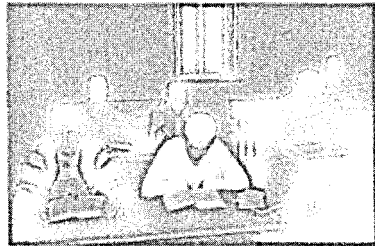
⁵²⁷ Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tür Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999.

Resim-8 Evlenme töreni ve düğün*

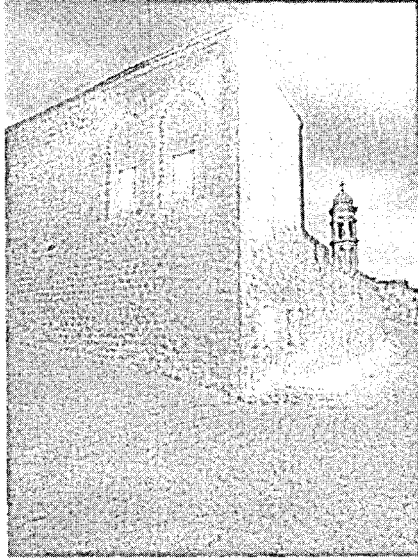
Resim-9 Kilise Okulu*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-10 Kırklar Kilisesi içinden görünüm*

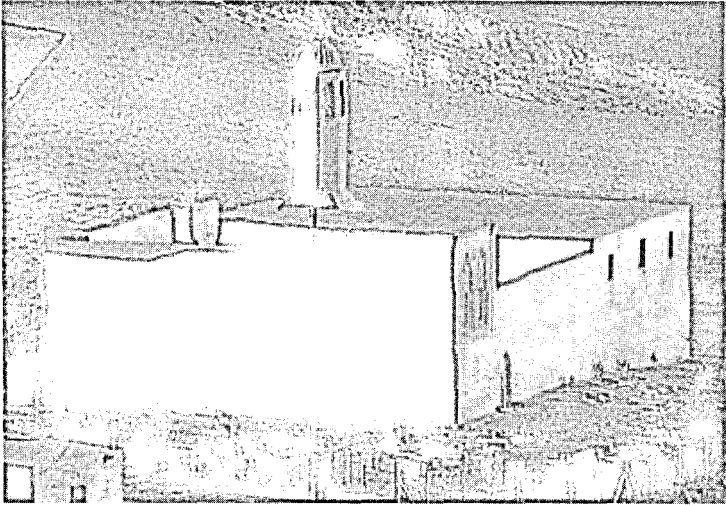

Resim-11 Mort Şimuni Kilisesi*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

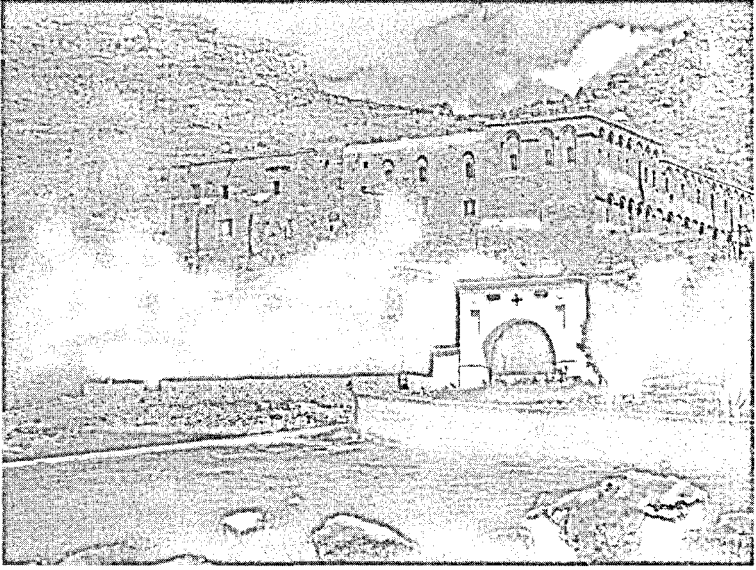
Resim-12 Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi****

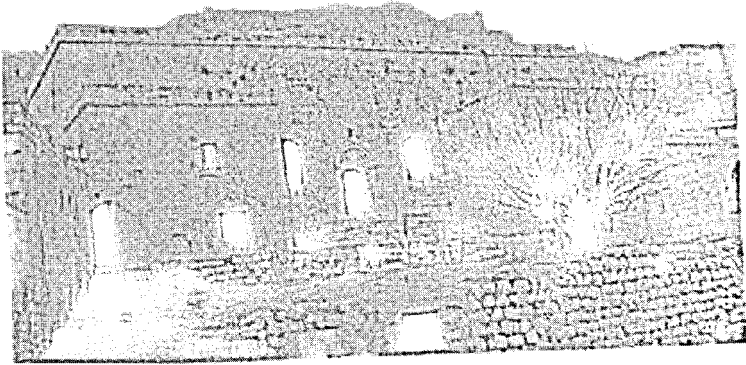
Resim-13 Mor Mihayel Kilisesi (Mardin)*

**** Gabriyel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde, ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin 1998

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

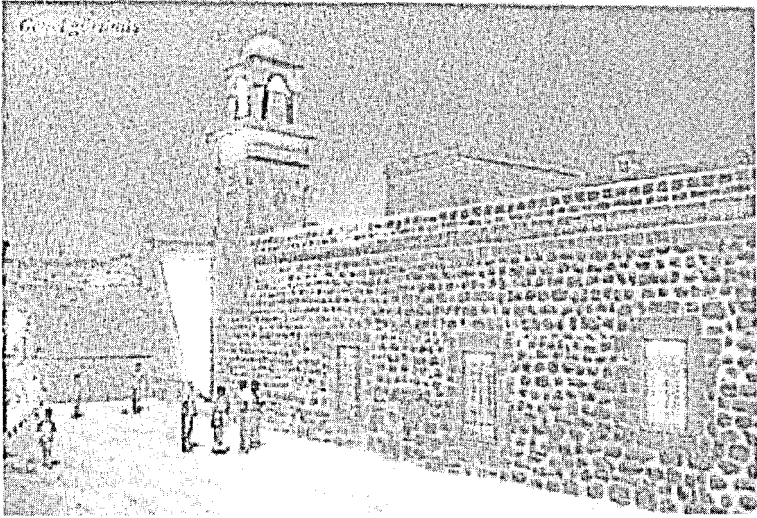
Resim- 14 Deyrul-Zafaran Manastırı

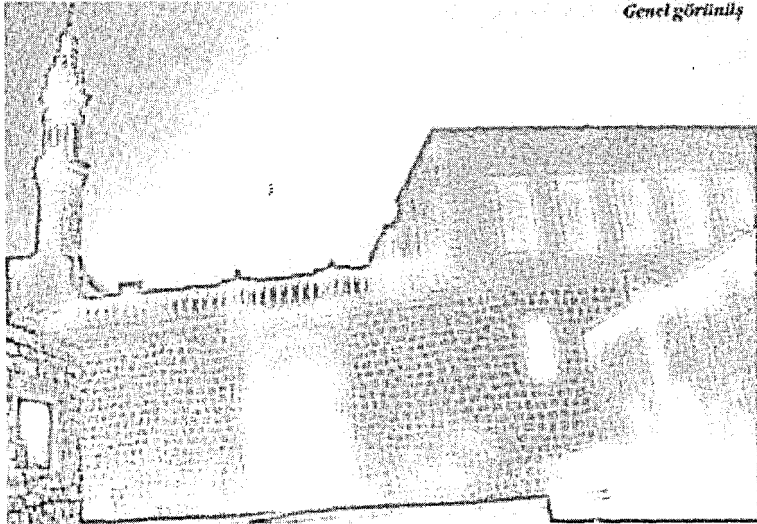
Resim- 15 Mor Cercis(Surp Kevork) Kilisesi****

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

**** Gabriyel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde, ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin 1998

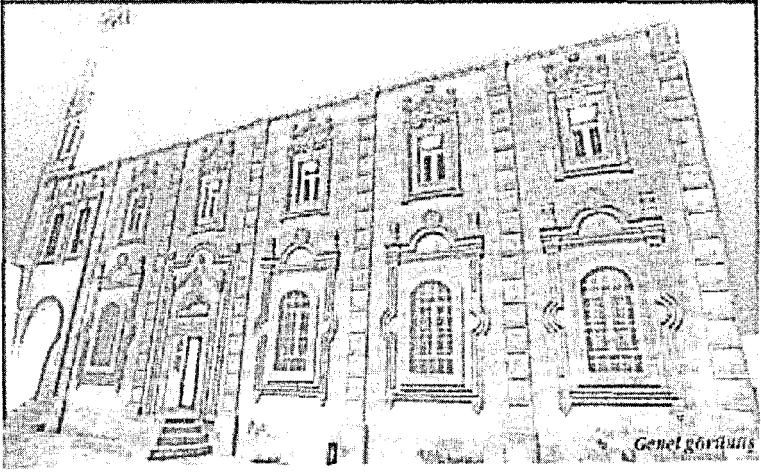

Resim-16 Mort Şimuni Kilisesi (Midyat)*****

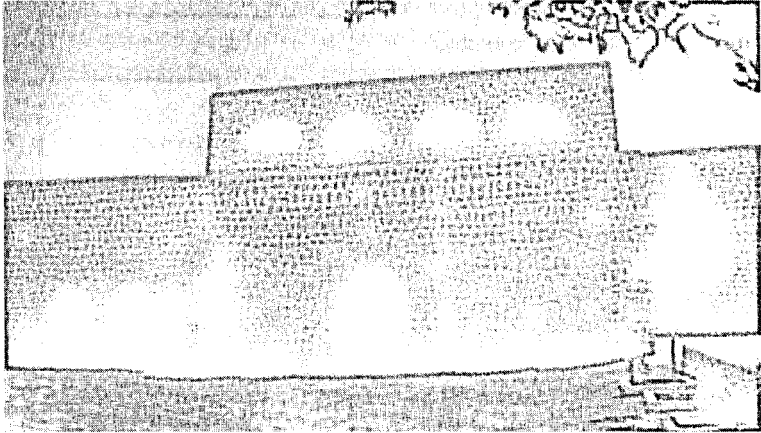

Resim-17 Mor Barsavmo Kilisesi*****

***** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002

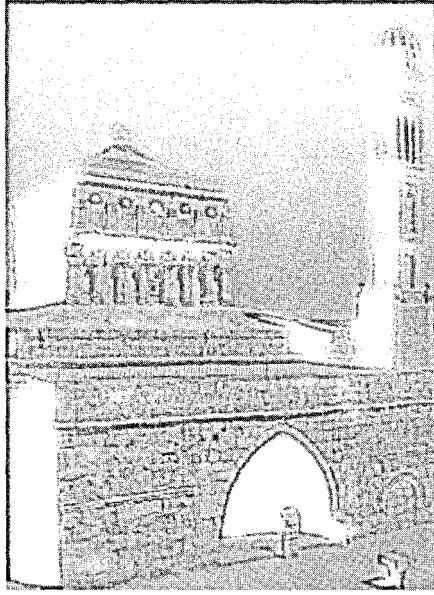

Resim-18 Mor Şarbel Kilisesi (Midyat)****

Resim-19 Mor Abrohom Manastırı (Midyat)****

**** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002

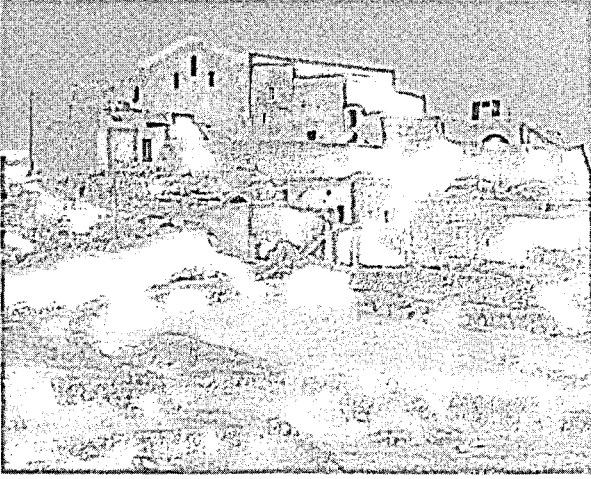

Resim-20 Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü)*

Resim-21 Mor Sobo Kilisesi (Anıtlı Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-22 Mor Estefanos Kilisesi (Güngören Köyü)*

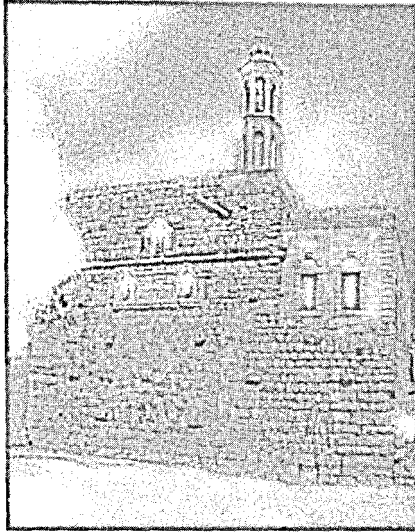

Resim-23 Mor Kuryakos Kilisesi (Yemişli Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

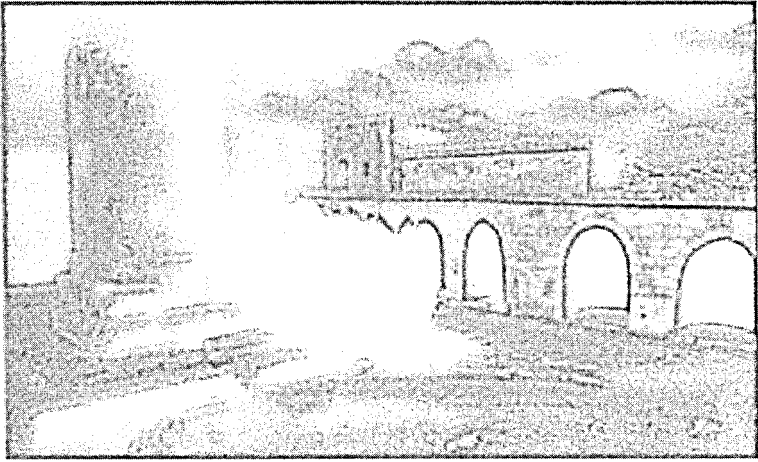

Resim-24 Mor Hadbşabo Kilisesi (Gülgöze Köyü)*

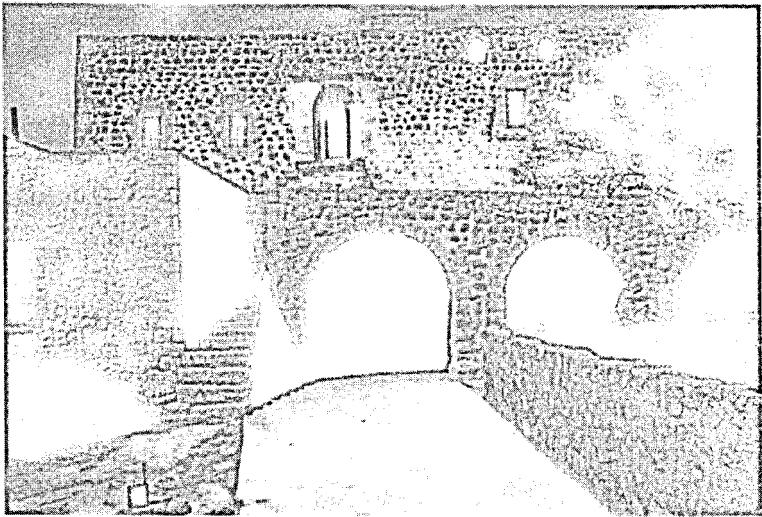

Resim-25 Mor İzozel Kilisesi (Altıntaş Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev.Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

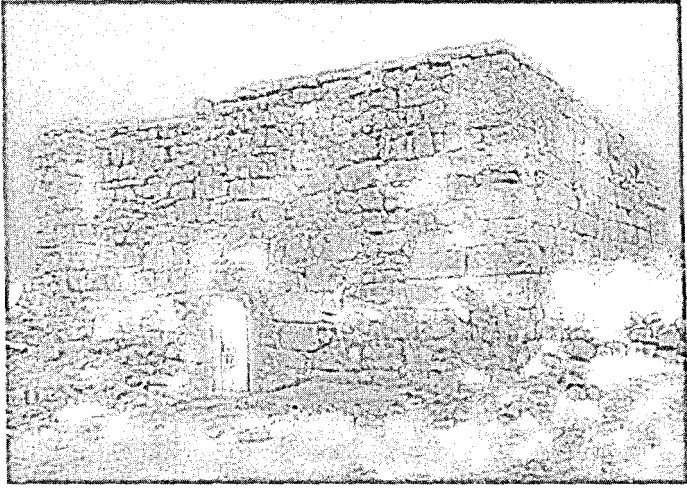

Resim-26 Mor Loozor Manastırı (Mercimekli)*

Resim-27 Mor Şemun D-Zayte Kilisesi (Mercimekli)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-28 Mor İliyo Kilisesi (Alagöz Köyü)*

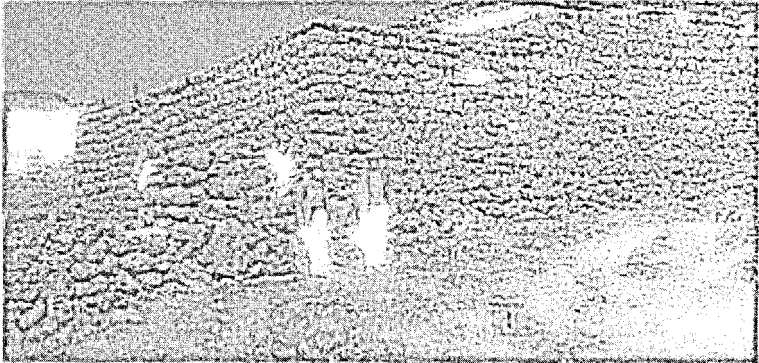

Resim-29 Mor Evgin Manastırı*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

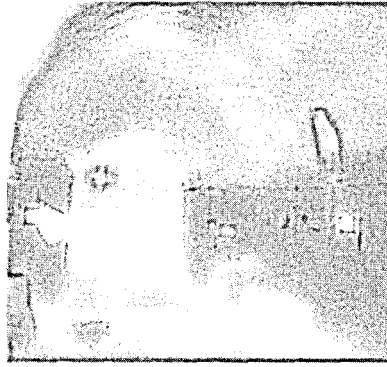

Resim-30 Mor Yuhanon Manastırı (Dibek Köyü)*

Resim-31 Mor Şalito Kilisesi (Taşköy)*

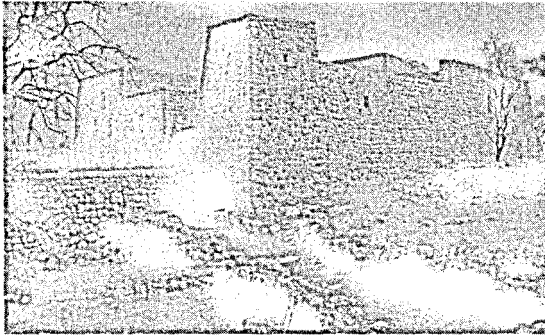
* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-32 Meryemana Kilisesi (Ta   y)*

Resim-33 Mor Dimet Kilisesi (Ta   y)*

Resim-34 Mor Sarkis-Barkos Kilisesi (Güzelsu Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, ( ev.Dr.Sevil Gülçur), İstanbul 1999

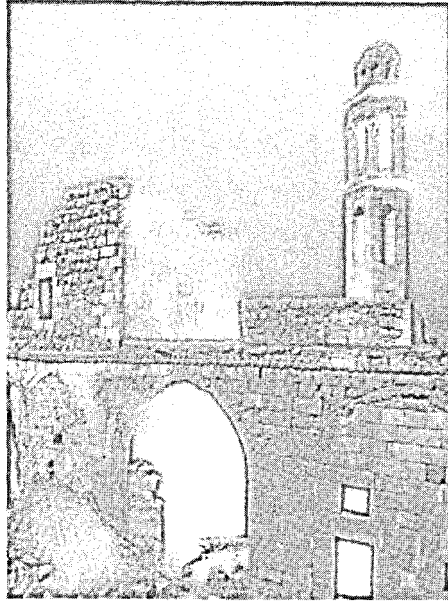

Resim-35 Mor Melke Manastırı (Üçköy)*

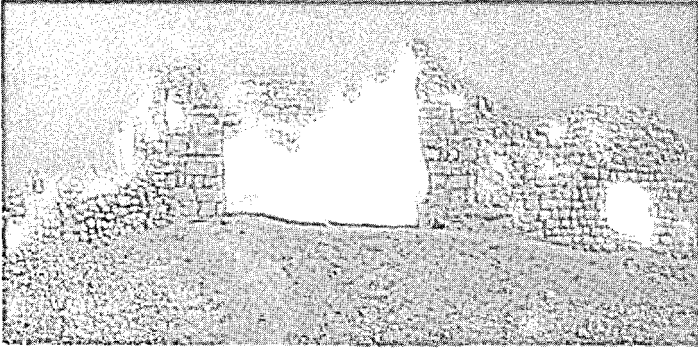

Resim-36 Mor Yakup Manastırı (Nusaybin)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

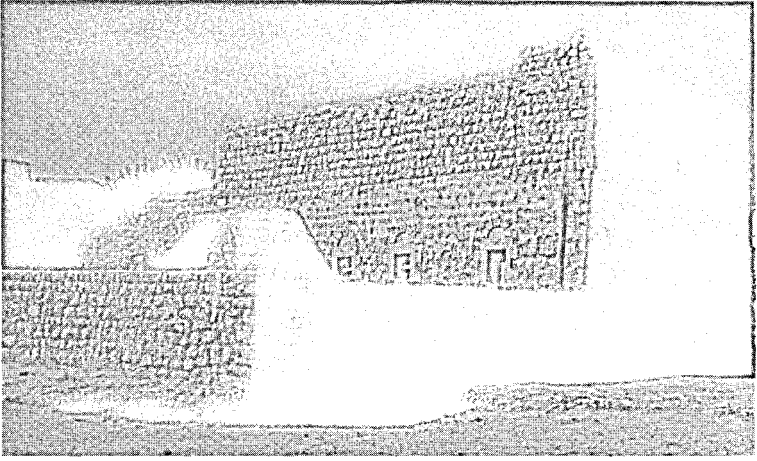

Resim-37 Mor Kuryakos Kilisesi (Dargeçit Köyü)*

Resim-38 Mor Sobo Kilisesi (Alayurt Köyü)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

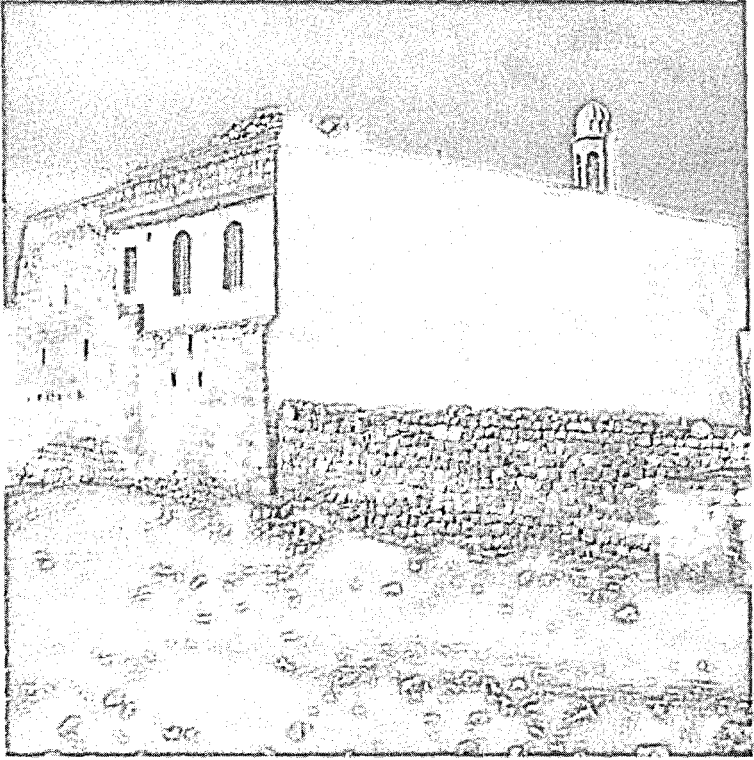

Resim-39 Mor Gevorgis Kilisesi (Alayurt Köyü)*

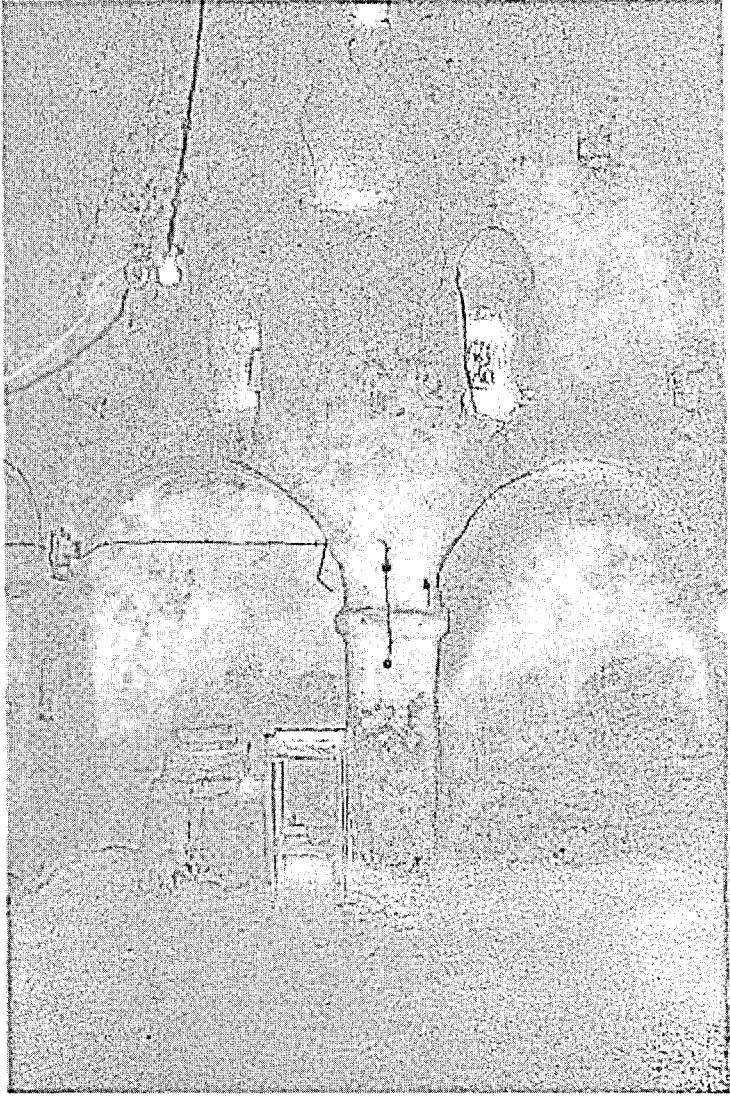
Resim-40 Mor Abay Manastırı harabeleri (Dereiçi)*

* Hans Hollerweger, Canlı Kültür Mirası Tur Abdin, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

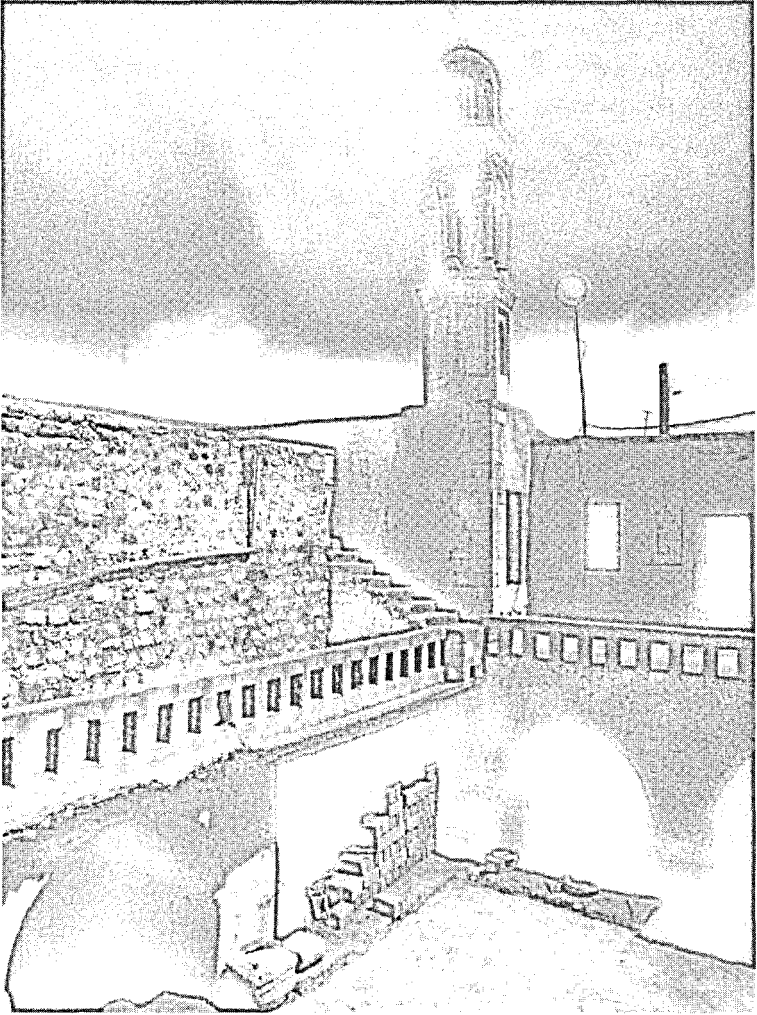
Resim-41 Mor Yuhanon Kilisesi (Dereiçi)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

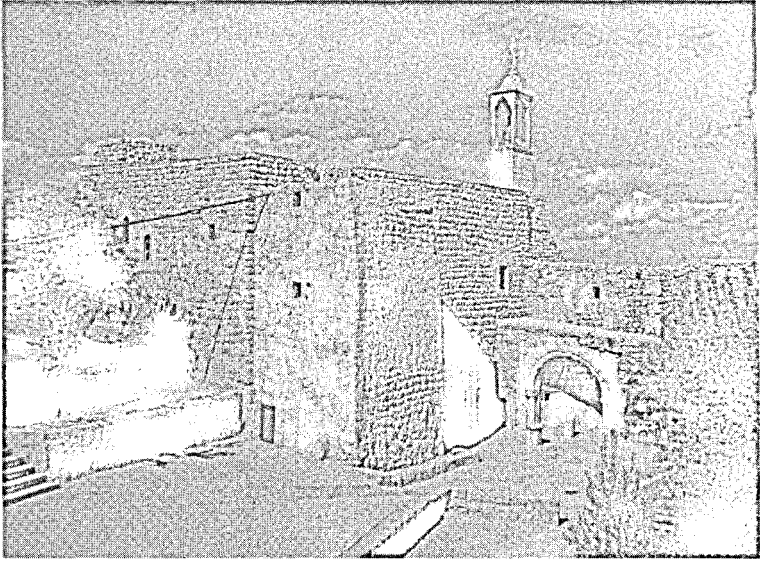
Resim-42 Mor Melke Kilisesi içi (Sarıköy)*

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

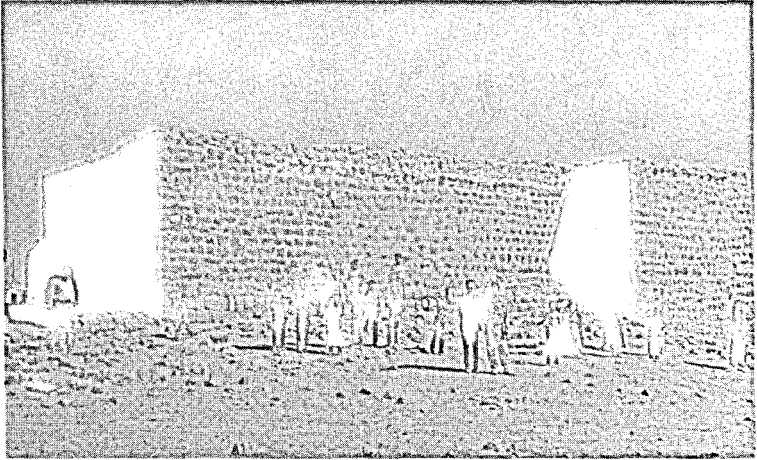

Resim-43 Mor Yakup Kilisesi (Öğündük Köyü)*

*Hans Hollerweger, Canlı Kültür Mirası Tur Abdin, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-44 Mor Dodo Kilisesi (Haberli Köyü)*

Resim-45 Mor Dodo Kilisesi (Yarbaşı Köyü)*

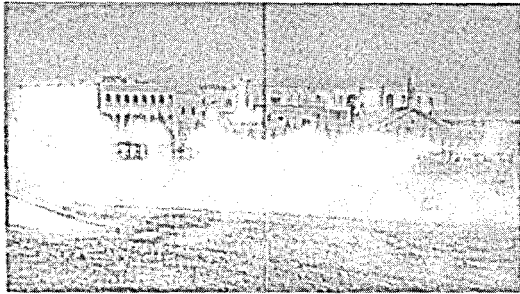
*Hans Hollerweger, Canlı Kültür Mirası Tur Abdin, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

Resim-46 Deyrul-Zafaran Manastırı*****

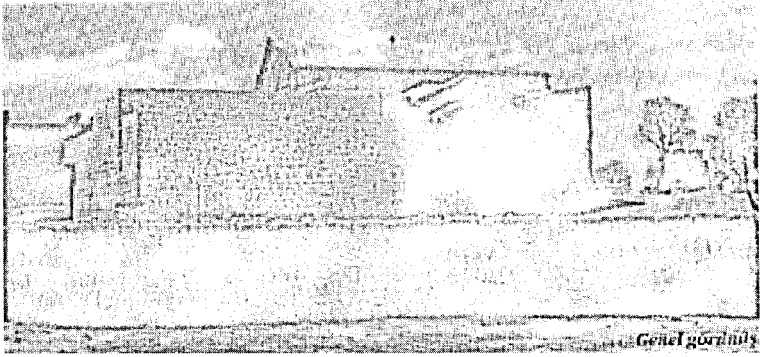
Resim-47 Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul Umur)*****

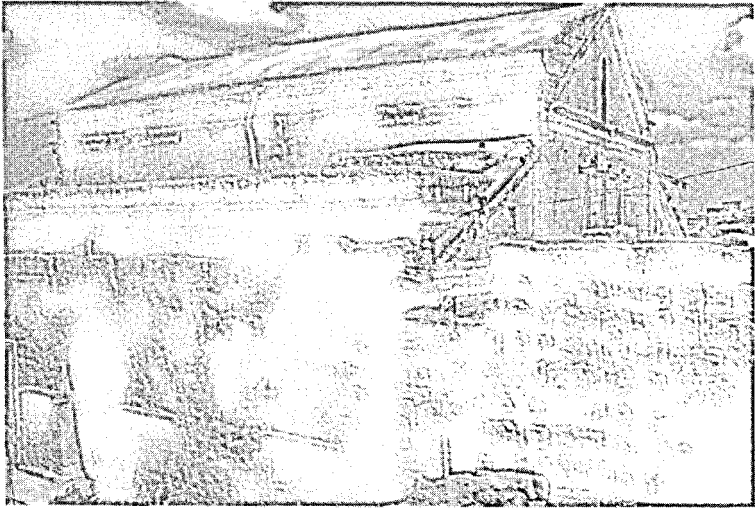
Resim-48 Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul Umur)*

***** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002

* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

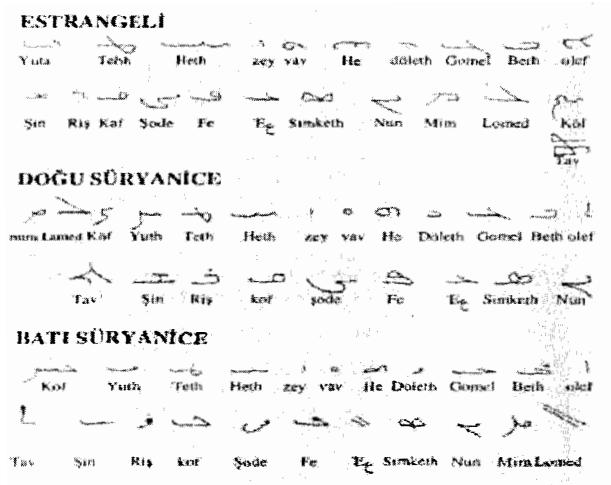
Resim-49 Mor Yakup Manastırı*****

Resim-50 Mor Yakup Manastırı*

***** Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul 2002

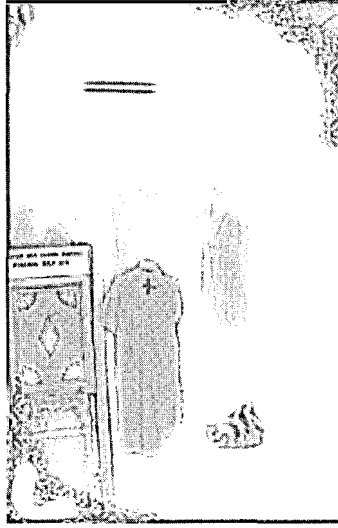
* Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Tur Abdin*, (Çev. Dr. Sevil Gülçur), İstanbul 1999

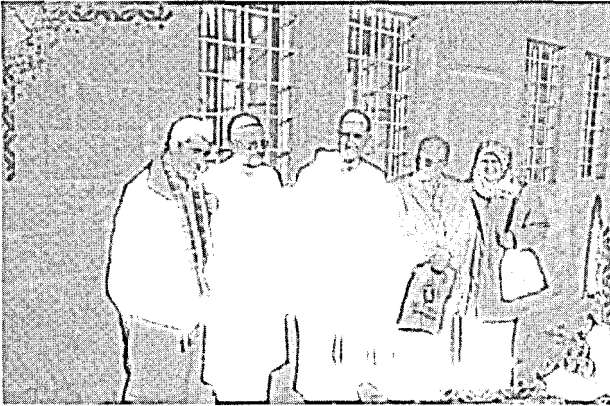
Resim-51. Süryanicede kullanılan alfabe

Resim-52. Tur Abdin Metropolitisi Samuel Aktaş Midyat Mort Şimuni Kilisesinde Paskalya Bayramında ziyaretçilerle fotoğraf çektirirken. (2003)

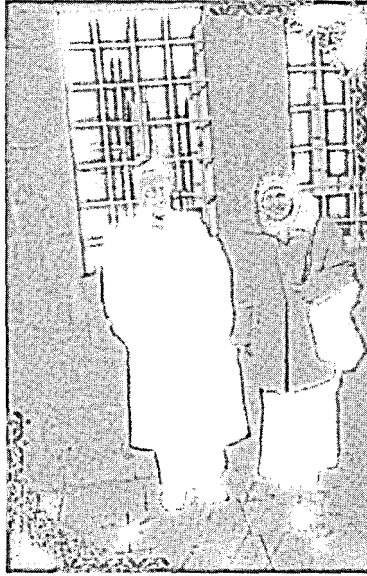
Resim-53. Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi Papazı Yusuf Akbulut Doğuş Bayramında ayin icra ederken(2003).

Resim-54. (Sağdan sola)Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Et-noloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Abdurrahim Özmen, Mardin Kırklar Kilisesi Papazı Horepiskopos Gabriyel Akyüz, Diyardakır Şair Sırrı Hanım İlköğretim Okulu Öğretmeni Mehmet Şimşek, Ökkeş Küçük, Diyarbakır Birlik Lisesi Öğretmeni Zeynep Gül Küçük Mardin Kırklar Kilisesinde fotoğraf çek-tirirken.(2004)

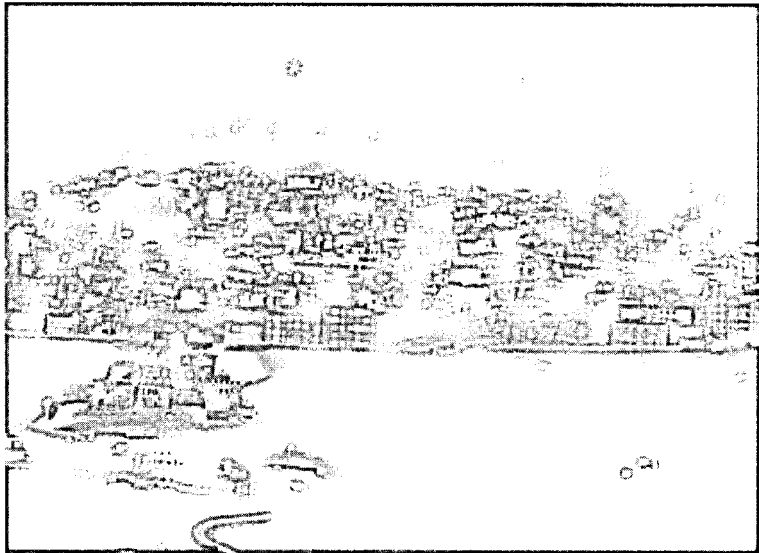
Resim-55. Mardin Metropolitisi Saliba Özmen Deyrul-Zafaran Manastırını ziyaretimiz esnasında bizi büyük bir ilgi ve hoşgörü ile karşılar.

Resim-56. Mardin Kırklar Kilisesi'ni ziyaretimiz esnasında, Papaz Horepiskopos Gabriyel Akyüz ile fotoğraf çektirirken.(2004)

Resim-57. 2004 yılı Paskalya Bayramında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrenci ve öğretim üyeleri Tur Abdin Metropoliti Samuel Aktaş ile fotoğraf çektirirken.

Resim-58. Mardin şehir merkezinin gece görüntüsü

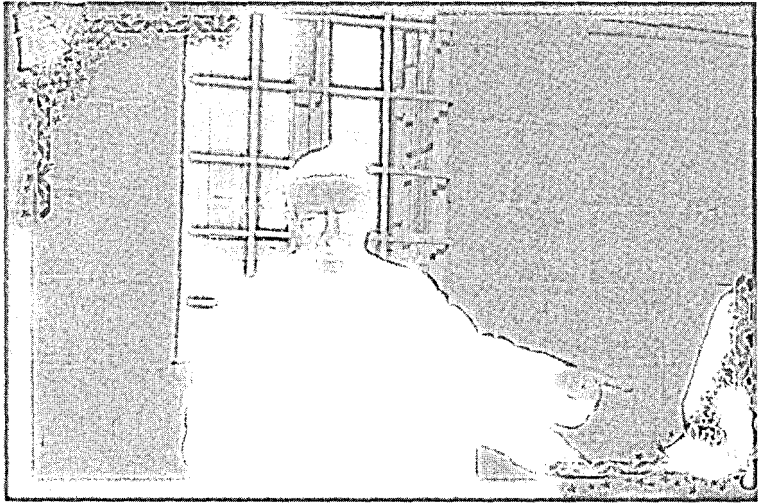
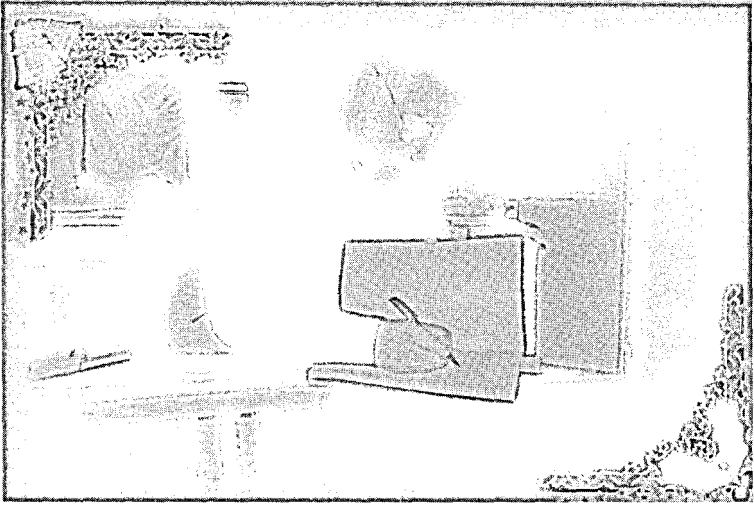
Resim-59. Deyrul-Zafaran Manastırını ziyaretimiz esnasında 2003

Resim-60. Midyat Barıştepe Köyündeki Mor Yakup Manastırı. (Sağdan sola) Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Hadi Tezokur, Mor Yakup Manastırında görevli Rahip ve Zeynep Gül Küçük

Resim-61 Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi cemaatinden bayanlar ve Zeynep
Gül KÜÇÜK

Resim-62 Horepiskopos Gaabriel AKYÜZ